

KNJIŽNIČARKA KNJIŽNICARD

Časopis Knjižničarskog društva Rijeka

Godište 12, Rijeka, 2021.

ISSN 1848-5790

UDK 02

Knjižničar/Knjižničarka: **časopis Knjižničarskog društva Rijeka**

Godište 12
Rijeka, 2021.

Knjižničarsko društvo Rijeka

Impresum

Knjižničar/Knjižničarka: časopis Knjižničarskog društva Rijeka

Nakladnik: Knjižničarsko društvo Rijeka, Dolac 1, 51 000 Rijeka, Hrvatska

Glavni urednik: dr. sc. Dejana Golenko, knjižničarska savjetnica (Pravni fakultet u Rijeci, Knjižnica)

Uredništvo:

Evgenia Arh, viša knjižničarka (Knjižnica za biomedicinu i zdravstvo u Rijeci)

Ivana Dorotić Malić, dipl. knjižničarka (Sveučilišna knjižnica Rijeka)

Sanja Dunatov, dipl. knjižničarka (Gradska knjižnica Rijeka)

doc. dr. sc. Sanja Grakalić Plenković, viša knjižničarka (Veleučilište u Rijeci, Knjižnica)

Filip Horvat, mag. informatologije (Građevinski fakultet u Rijeci, Knjižnica)

Sanja Kosić, viša knjižničarka (Sveučilišna knjižnica Rijeka)

Lara Pavić, dipl. knjižničarka (Gradska knjižnica Rijeka)

Anita Pešut, dipl. knjižničarka (Strojarska škola za industrijska i obrtnička zanimanja, Rijeka)

dr. sc. Dora Rubinić, viša knjižničarka (Sveučilišna knjižnica Rijeka)

Verena Tibljaš, viša knjižničarka (Gradska knjižnica Rijeka)

Jelena Višnjić, dipl. knjižničarka (Gradska knjižnica Opatija)

Lektura: doc. dr. sc. Sanja Grakalić Plenković (za hrvatski)

za UDK: Evgenia Arh, viša knjižničarka

Priprema, e-knjiga: Bulaja naklada d.o.o., www.bulaja.com

Adresa uredništva: Knjižničarsko društvo Rijeka, Dolac 1, 51 000 Rijeka, Hrvatska,

e-pošta: urednistvo.kdr@gmail.com

URL: <https://hrcak.srce.hr/knjiznicar-ka>

<https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/knjiznicar-ka>

<http://kdr.hr/>

Područja pokrivanja: knjižničarstvo, informacijske i komunikacijske znanosti

Časopis izlazi jedanput godišnje. Prva godina izlaza: 2009.

ISSN 1848-5790 (Online), UDK 02

Prava korištenja: Prava korištenja (slobodan pristup CC-BY-NC): Cjeloviti tekst radova objavljenih u časopisu smije se besplatno koristiti uz poštovanje autorskih prava autora i izdavača.

Časopis je objavljen uz financijsku potporu Primorsko-goranske županije.

Sadržaj

Dejana Golenko: Uvodna riječ	7
Knjižnica – informacijska sinapsa	9
<i>Članci</i>	
Matilda Justinić, Ivona Milovanović: Doktorske disertacije Sveučilišta u Zagrebu objavljene u časopisima u razdoblju od 1880. do 1952. godine	11
Gordan Struić: Uloga knjižnica u postupku savjetovanja s javnošću pri donošenju zakona, drugih propisa i akata	31
Iz knjižnica i o knjižničarima	59
<i>Prikazi, osvrti, crtice...</i>	
Nina Kranjec: Kamišibaj kot možnost analogne in kreativne komunikacije v času digitalizacije	61
Mojca Debeljak: Vrijeme za bajku u prvom razredu	69
Andreja Silić Švonja: ZELDA – Zelena i održiva knjižnica te edukacija i jačanje kapaciteta: prvi ERASMUS+ projekt Gradske knjižnice Rijeka	77
Dolores Paro-Mikeli, Branka Miočić: Velika putovanja malih knjižnica: Knjižnična kulturna suradnja malih hrvatskih knjižnica u svijetu velikih	89
Elda Pliško Horvat: <i>Femme fatale</i> i opsesivni poremećaj ljubavi, ili drugačiji Werther	99

Uvodna riječ

Dragi čitatelji,

zadovoljstvo nam je predstaviti vam novi broj e-časopisa Knjižničarskog društva Rijeka *Knjižničar/Knjižničarka*. I u ovom 12. broju časopisa donosimo raznovrsne kvalitetne znanstvene i stručne radove i prikaze iz različitih knjižnica.

S novom uredničkom politikom i promicanjem veće vidljivosti našega časopisa nastavili smo i u 2021. godini, kao i s daljnjim razvojem naše e-inačice s naglaskom na što veću dostupnost sadržaja širokom krugu čitatelja te promicanju knjižničarstva i knjižnica Primorsko-goranske županije. Prvi je korak u tome bio uključenost našega časopisa na portal Hrčak i OJS platformu. Drugi je korak bio pratiti razvoj elektroničkog izdavaštva, te smo tako br. 12 kreirali u dvije inačice: PDF i EPUB formatu. Time se nadamo omogućiti veću mogućnost distribucije časopisa i dobiti formate prihvatljive za većinu uređaja te vam omogućiti još veći pristup i čitanje časopisa s različitih mjesta.

U ovom broju, uz stručne priloge kolega knjižničara, iznimno nam je zadovoljstvo objaviti dva rada koja su prošla recenzijski postupak, a što je pridonijelo kvaliteti našega časopisa. Tako u našoj rubrici *Knjižnica – informacijska sinapsa* možete pročitati rad kolegica Matilde Justinić i Ivone Milovanović, koje su istražile doktorske disertacije Sveučilišta u Zagrebu objavljene u časopisima od 1880. do 1952. godine. Kolega Goran Struić u svome radu bavi se aktualnom i zanimljivom tematikom uloge knjižnica u postupku savjetovanja s javnošću pri donošenju zakona, drugih propisa i akata.

U dugoj rubrici našega časopisa, *Iz knjižnica i o knjižničarima; Prikazi, osvrti, crtice...*, predstavljamo vam dva rada naših slovenskih kolegica. Tako je kolegica Nina Kranjec u svom radu *Kamišibaj kao mogućnost analogne i kreativne komunikacije u vremenu digitalizacije* predstavila kamišibaj ili japansko kazalište na papiru, a kolegica Mojca Debeljak u svom radu *Vrijeme za bajku u 1. razredu* istaknula važnost tzv. „školske biblioterapije“.

Kolegica Andreja Silić Švonja u svome radu predstavila je prvi samostalni Erasmus+ projekt Gradske knjižnice Rijeka pod nazivom ZELDA – zelene i održive knjižnice. Kolegice Dolores Paro-Mikeli i Branka Miočić svojim knjižničarskim putopisom zabilježile su svoje dojmove s putovanja i istaknule važnost knjižnične kulturne suradnje malih hrvatskih knjižnica u svijetu velikih. Kolegica iz Pule, Elda Pliško Horvat u svome radu *Femme fatale i opsesivni poremećaj ljubavi ili drugačiji Werther* prikazala je formu debate koja se sve češće koristi u knjižnici kao metoda kojom se potiču čitalačke kompetencije i kritičko mišljenje.

Nadamo se da ćete pronaći zanimljive priloge za čitanje sa željom da objavimo još veći broj stručnih i znanstvenih radova iz područja knjižničarstva, stoga vas pozivamo na slanje priloga za objavu u sljedećem broju e-časopisa *Knjižničar/Knjižničarka* u 2022.!

Dejana Golenko

U Rijeci, prosinac 2021.

Knjižnica – informacijska sinapsa

Članci

UDK 378.245:050(497.521.2)

Prethodno priopćenje

Primljeno: 2. travnja 2021.

Prihvaćeno: 5. svibnja 2021.

Doktorske disertacije Sveučilišta u Zagrebu objavljene u časopisima u razdoblju od 1880. do 1952. godine¹

Doctoral Dissertations of the University of Zagreb Published in Journals from 1880 to 1952

Matilda Justinić²

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

mjustinic@nsk.hr

Ivona Milovanović³

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

imilovanovic@nsk.hr

-
- 1 Tema članka proizašla je iz obranjenog diplomskog rada. Vidi. Hraste, Matilda. Najstarije doktorske disertacije Sveučilišta u Zagrebu objavljene u časopisima: građa za digitalizaciju. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2015. [mentorica Daniela Živković]. Dostupno na: http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/5776/1/MatildaHraste_diplomski_rad.pdf
 - 2 Matilda Justinić, dipl. ing. matematike i dipl. knjižničarka u Centru za razvoj Hrvatske digitalne knjižnice u Hrvatskom zavodu za knjižničarstvo Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.
 - 3 Ivona Milovanović, dipl. knjižničarka u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

Sažetak

Članak se bavi temom objavljivanja doktorskih disertacija s kraja 19. i prve polovine 20. stoljeća. Cilj rada je predstaviti rezultate analize na temelju korpusa najstarijih disertacija Sveučilišta u Zagrebu izrađenih i obranjenih u razdoblju od 1880. do 1952. godine koje su objavljene u znanstvenim časopisima te zahvaljujući tome do danas ostale vidljive i dostupne za korištenje. Daje se pregled fakulteta i visokih učilišta te se navode neki od uvjeta za stjecanje doktorata znanosti u to vrijeme. Uvidom u bibliografije doktorskih disertacija Sveučilišta u Zagrebu utvrđeno je da je u navedenom razdoblju stečeno sveukupno 911 doktorata na temelju disertacija, od čega je 371 disertacija objavljena u ukupno 46 časopisa. Uglavnom su se disertacije objavljivale u domaćim časopisima, a najveći broj njih može se pronaći u *Veterinarskom arhivu*, *Radu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, *Nastavnom vjesniku* i *Glasniku Hrvatskog prirodoslovnog društva*. Dobivenim rezultatima nastoji se dati uvid u dio povijesti znanstvenog komuniciranja, kao i u okolnosti koje utječu na sustavno prikupljanje i osiguravanje dostupnosti disertacija (knjižne građe s obilježjima sive literature).

Ključne riječi: doktorske disertacije, objava u časopisu, povijest Sveučilišta u Zagrebu, znanstveno komuniciranje.

Summary

The paper deals with the topic of publishing of doctoral dissertations from the end of the 19th to the first half of the 20th century. The aim of the paper is to present the outcomes of the analysis based on the corpus of the oldest dissertations produced and defended at the University of Zagreb in the period between 1880 and 1952, which were published in scientific journals and which have thus remained visible and accessible to the general public. The authors also give the survey of institutions of higher education in existence between 1880 and 1952 and some of the requirements for the doctoral degree at that time. An insight into the bibliographies of doctoral dissertations of the University of Zagreb has shown that in the mentioned period a total of 911 doctoral degrees were obtained on the basis of a dissertation, 371 of which were published in a total of 46 mainly domestic journals, such as *Veterinarski arhiv*, *Rad JAZU*, *Nastavni vjesnik* and *Glasnik Hrvatskog prirodoslovnog društva*. The obtained results are intended to provide an insight into a part of the history of scientific communication, as well as to shed light on the factors

which influence the systematic acquisition and availability of dissertations (library materials with the characteristics of grey literature).

Keywords: doctoral dissertation, scientific publishing, history of the University of Zagreb, scientific communication

1. Uvod

Zbog svojeg sadržaja i namjene, doktorske disertacije⁴ imaju veliku vrijednost za pojedino područje znanosti, gospodarstva i kulture.⁵ Objavljivanje i osiguravanje dostupnosti rezultata istraživačkog rada pojedinca u obliku pisane disertacije – do tada neistraženih činjenica, zakonitosti i teorija, izravno pridonosi razvoju znanosti i društva u cjelini, kako u kontekstu povijesnog praćenja razvoja pojedinog znanstvenog polja/područja, tako i u praćenju znanstvene produktivnosti pojedine ustanove (fakulteta, sveučilišta). Disertacije čine iznimno vrijedan dio knjižničkog fonda, posebice nacionalnih, sveučilišnih te visokoškolskih knjižnica, ne samo radi izgradnje i dugoročnog očuvanja temeljnog znanstvenog korpusa ustanove ili zemlje,⁶ već i radi osiguravanja pristupa i daljnjeg korištenja te građe kao relevantnog izvora znanstvenih informacija. Iako je nesumnjivo riječ o sadržajno vrijednoj građi, disertacijama u tiskanom obliku često je bilo teško (a ponekad i nemoguće) pristupiti radi malog broja primjeraka kojima raspolaže također mali broj knjižnica. Zbog zaštite i navedenih karakteristika ta je vrsta građe često ostala „skrivena od korisnika“.⁷ Naime, tiskane se disertacije smatraju poluobjavljenim djelima te se u knjižničarstvu uz njih veže izraz *siva literatura* ili *polupublikacija*,⁸ što je oduvijek

4 Doktorska disertacija je, prema jednoj od definicija, „izvorno, originalno znanstveno djelo, koje samostalno izrađuje doktorand i koje je po metodologiji obrade i po doprinosu znanosti prikladno za utvrđivanje doktorandove sposobnost da djeluje kao samostalni istraživač u znanstvenom području i znanstvenom polju, za koje se podjeljuje doktorat znanosti. [...] Disertacijom se moraju otkriti nove znanstvene činjenice, pojave, zakonitosti, teorije.“ Vidi. Zelenika, R. Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela. Rijeka: Ekonomski fakultet u Rijeci, 2000. Str. 190.

5 Usp. Kritovac, D. Zbirke disertacija i informacije o disertacijama u Jugoslaviji. // *Informatologia* 23, 3(1991), str. 121.

6 Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu izgrađuje fond disertacija na nacionalnoj razini: u Zbirci disertacija i magistarskih radova prikuplja, obrađuje, čuva i daje na korištenje disertacije obranjene na svim visokim učilištima RH. Vidi. Zbirka disertacija i magistarskih radova. Dostupno na: <https://www.nsk.hr/disertacije-i-magistarski-radovi/>

7 Konjević, S. Ocjenski radovi u digitalnom obliku. // *Kemija u industriji* 59, 9(2010), str. 452. [citirano: 2021-03-12]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/57885>

8 Siva literatura izraz je za dokumente/grādu koja nije dostupna redovnim tržišnim kanalima, niti je namijenjena komercijalnoj distribuciji. Vidi. Gray literature. // *ODLIS: Online Dictionary of Library and Information Science* / by Joan M. Reitz. [citirano: 2021-03-10]. Dostupno na:

izravno utjecalo na sustavno prikupljanje, obradu i davanje na korištenje te vrste građe koja se od samih početaka čuvala i obrađivala „u posebnim zbirkama ili arhivama sveučilišnih, fakultetskih ili nacionalnih knjižnica kao raritetni materijal.“⁹ Jedan od načina da se stručnoj i znanstvenoj javnosti omogući veća dostupnost i uvid u sadržaj disertacija, osim diseminacije informacija o njima (putem kataloga, biltena, bibliografija, objavljivanjem sažetaka i dr.) svakako jest objavljivanje radova nastalih na temelju disertacija,¹⁰ kao i objavljivanje rada u cijelosti, u obliku knjige ili članka. Na taj način (objavljivanjem) disertacija postaje vidljivija i dostupna za korištenje širem krugu zainteresiranih čitatelja/istraživača.

Članak obrađuje praksu objavljivanja disertacija s kraja 19. i prve polovine 20. stoljeća, a cilj rada je predstaviti rezultate analize doktorskih disertacija koje su objavljene u znanstvenim časopisima i koje su na taj način do danas ostale vidljive i dostupne široj javnosti. Riječ je o korpusu najstarijih disertacija Sveučilišta u Zagrebu obranjenih u razdoblju od 1880. do 1952. godine, rezultatima istraživanja koji svjedoče o samim počecima znanstvenog rada u Hrvatskoj i čine dragocjen izvor informacija za suvremene istraživače,¹¹ a do kojih je iznimno teško doći, dok su neke i nepovratno izgubljene. Svrha članka je pridonijeti otkrivanju dijela povijesti znanstvenog komuniciranja (i objavljivanja) u Hrvatskoj, odnosno stjecanje uvida u tadašnju praksu objavljivanja disertacija kao znanstvenih radova upravo u časopisima – najčešćem i najprihvaćenijem obliku formalne znanstvene komunikacije.¹²

2. Doktorske disertacije obranjene na Sveučilištu u Zagrebu od 1880. do 1952. godine – predmet istraživanja

Sveučilište u Zagrebu započelo je svoje djelovanje 1874. godine s tri fakulteta – Pravnim, Bogoslovnim i Filozofskim, a od svojeg je osnutka kao modernog sveučilišta uza sve ostale funkcije omogućilo i dodjeljivanje doktorata – najvišeg akademskog stupnja.¹³

https://products.abc-clio.com/ODLIS/odlis_g.aspx. Iz tog razloga disertacije ne podliježu niti propisima o obveznom primjerku (na način na koji su na to obvezani nakladnici).

9 Usp. Kritovac, D. Nav. dj., str. 121.

10 Isto.

11 Usp. Lešćić, J.; S. Klarin Zadravec. Zaštita znanstvene baštine u Digitalnom akademskom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu / Kemija u industriji 60, 6(2011), str. 352. [citirano: 2021-03-12]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/68461>

12 Hebrang Grgić, I. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb: Naklada Ljevak, 2016. Str. 9.

13 Doktorske promocije na Sveučilištu u Zagrebu 1877.-2010. // Knjiga doktora znanosti 07. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2010. Str. IV. Dostupno i na: http://www.unizg.hr/fileadmin/rektorat/Novosti_press/Vijesti/Stare_novosti/novosti2011/knjiga_doktora_znanosti_07.pdf [citirano: 2021-03-10].

Doktorati znanosti stjecali su se na dva načina – polaganjem strogih ispita (*rigoroza*)¹⁴ te temeljem strogih ispita i disertacije (pisane znanstvene rasprave).¹⁵ Dok se doktorat prava i bogoslovlja stjecao isključivo na temelju strogih ispita, za stjecanje doktorata filozofije bilo je potrebno uz polaganje ispita „izraditi i objaviti štampom disertaciju.“¹⁶ Prva doktorska disertacija obranjena je šest godina od osnutka Sveučilišta, 1880. godine na Filozofskom fakultetu i time je stečen prvi doktorat na temelju disertacije na Sveučilištu u Zagrebu.¹⁷ Tijekom godina osnivali su se i drugi fakulteti i visoke škole koje su dodjeljivale doktorate, a uvjete stjecanja doktorata i obveze kandidata o dostavi disertacija prije i/ili nakon promocije bile su propisane sveučilišnim, odnosno fakultetskim pravilnicima (uredbama). Do 1911. godine kandidat je mogao biti promoviran u doktora znanosti tek nakon što je predao 50 tiskanih primjeraka disertacije,¹⁸ a one su bile objavljene kao monografija ili članak u (znanstvenom) časopisu te su ti radovi „imali sve potrebne karakteristike znanstveno-istraživačkih publikacija, te još i dan danas predstavljaju doprinos znanstvenoj i kulturnoj baštini.“¹⁹ Nakon toga su se do 1918. i u prvim poslijeratnim godinama predavala tek četiri tiskana primjerka, a ako je riječ o većem djelu, samo jedan primjerak. Dubravka Kritovac navodi kako su te pisane disertacije opremom i sadržajem izgubile na kvaliteti u usporedbi s prethodnima, kao i to da su mnoge disertacije iz tog perioda izgubljene ili „uništene elementarnim nepogodama ili neadekvatnim arhiviranjem.“²⁰ U godinama koje će uslijediti za stjecanje doktorata, uz polaganje strogih ispita, propisivalo se pisanje doktorske disertacije na sve više fakulteta te su do 1941. godine mogli biti stečeni doktorati iz područja filozofije, bogoslovlja, poljoprivrede/šumarstva, veterinarske medicine i tehničkih znanosti; kandidati su bili dužni predati pet tiskanih primjeraka disertacije prije obrane, a nakon obrane i prije promocije čak 100 primjeraka disertacije – u cijelosti, u obliku izvotka ili objavljene u znanstvenom časopisu. Prema dostupnim podacima, na isti su se način stjecali doktorati i u ratnom razdoblju od 1941. do 1945. godine.²¹ Od 1949. godine omogućeno je stjecanje doktorata iz sljedećih znanstvenih područja: filozofija, pedagogija, povijest, književnost, povijest i teorija umjetnosti, pravo, ekonomija, matema-

14 *Strogi ispit (ili rigoroz)* je naziv za vrlo zahtjevan, težak ispit, posebno na fakultetima; negdašnji usmeni ispit za postizanje titule doktora znanosti. Vidi. Rigoroz. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, cop. 2021. [citirano: 2021-03-10]. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=52853>

15 Doktorske promocije na Sveučilištu u Zagrebu 1877.-2010. // Knjiga doktora znanosti 07. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2010. Str. IV. Dostupno i na: http://www.unizg.hr/fileadmin/rektorat/Novosti_press/Vijesti/Stare_novosti/novosti2011/knjiga_doktora_znanosti_07.pdf [citirano: 2021-03-10].

16 Kritovac, D. Razvoj doktorata znanosti na Sveučilištu u Zagrebu: historijat – propisi – bibliografija: 1874-1974. Magistarski rad. Zagreb: Prirodoslovno-matematički fakultet, 1976. Str. 21.

17 Bila je to disertacija *Etika i povijest* Gjüre Arnolda (kasnije rektora Sveučilišta).

18 Kritovac, D. Nav. dj., str. 23.

19 Isto, str. 25.

20 Isto.

21 Isto, str. 34-35.

tika, fizika, kemija, biologija, geografija, agronomija, šumarstvo, veterinarstvo, medicina, arhitektura i tehnika, a od 1950. i iz područja farmaceutskih znanosti.²²

Sveučilište je vodilo evidenciju o svim promoviranim doktorima u svojim upisnim knjigama koje su sadržavale temeljne podatke o kandidatu, fakultetu i povjerenstvu, a tek 1950. godine uz te se podatke upisivao i naslov disertacije te se stjecao akademski stupanj doktora znanosti određenog područja.²³ Osim navedene dokumentacije koja se čuva u Rektoratu Sveučilišta te podataka koji se mogu pronaći u spomenicama pojedinih visokih učilišta, o razvoju Sveučilišta te načinima i uvjetima stjecanja prvih doktorata danas najviše znamo zahvaljujući radu mr. sc. Dubravke Kritovac koja je tu temu obradila u svojem magistarskom radu još 1976. godine,²⁴ a najvrjedniji izvor informacija o obranjenim disertacijama Sveučilišta svakako čine i mnoge bibliografije koje je priredila.²⁵ Podatke o najstarijim disertacijama na temelju kojih se stjecao doktorat D. Kritovac okupila je u *Bibliografiji doktorskih disertacija Sveučilišta u Zagrebu i drugih visokoškolskih ustanova u Zagrebu: 1880.-1952.*,²⁶ objavljenoj 1976. godine te je upravo ta bibliografija kao temeljni izvor informacija o obranjenim radovima predmet istraživanja ovoga rada.

3. Uzorak i metodologija istraživanja

Kako bi se ustanovio opseg temeljnog korpusa i istražilo u kojoj su se mjeri najstarije disertacije objavljivale (u časopisima), pristupilo se analizi *Bibliografije doktorskih disertacija Sveučilišta u Zagrebu i drugih visokoškolskih ustanova u Zagrebu: 1880.-1952.* U *Bibliografiji* su popisane sve izrađene i obranjene disertacije, uključujući i one doktorate stečene u visokim školama u Zagrebu koje su isprva djelovale izvan Sveučilišta, ali su mu kasnije pripojene. Budući da se u predgovoru navodi kako je bilo predviđeno da se popisana građa „sintetizira s građom“²⁷ prethodno objavljene *Bibliografije* iz 1971. koja donosi pregled obranjenih disertacija za razdoblje od 1950. do 1969. godine²⁸ te da dolazi do djelomičnog preklapanja u razdobljima koje obuhvaćaju navedene bibliografije, za potrebe

22 Kritovac, D. Nav. dj., str. 37.

23 Isto.

24 Kritovac, D. Razvoj doktorata znanosti na Sveučilištu u Zagrebu: historijat – propisi – bibliografija: 1874-1974. Magistarski rad. Zagreb: Prirodoslovno-matematički fakultet, 1976.

25 Mr. sc. Dubravka Kritovac sveukupno je samostalno ili u koautorstvu priredila osam Bibliografija doktorskih disertacija Sveučilišta u Zagrebu: za godine 1880.-1952., 1950.-1969., 1970.-1974., 1975.-1976., 1977.-1980., 1981.-1984., 1985.-1986., 1987.-1989.

26 Bibliografija doktorskih disertacija Sveučilišta u Zagrebu i drugih visokoškolskih ustanova u Zagrebu: 1880-1952. / priredila Dubravka Kritovac. Zagreb: Referalni centar, 1976.

27 Isto, str. I.

28 Bibliografija doktorskih disertacija obranjenih na Sveučilištu u Zagrebu za stjecanje naučnog stupnja doktora nauka u razdoblju od 1950. do 1969. godine / priredila Dubravka Kritovac. Zagreb: Referalni centar, 1971.

istraživanja uključene su disertacije iz oba izvora. Ukupnom broju disertacija iz razdoblja od 1880. do 1952. godine (867) pribrojile su se i disertacije popisane u *Bibliografiji* iz razdoblja od 1950. do 1969. (44 disertacije obranjene između 1950. i 1952.) te je dobiven uzorak od sveukupno 911 doktorata Sveučilišta u Zagrebu stečenih na temelju disertacije.

U daljnjem istraživanju je na navedenom uzorku primijenjena kvantitativna metodologija te je provedena kvantitativna analiza sadržaja. Najprije se pristupilo popisivanju svih bibliografskih podataka iz navedenih bibliografija, za što je korištena Microsoft Excel tablica. Na taj su način bibliografske jedinice postale redci (*entiteti*), a ostali bibliografski podaci su normirani i organizirani po stupcima (*atributi*): naslov disertacije, naziv fakulteta / visoke škole, godina promocije, dostupnost disertacije²⁹ i naslov časopisa.

Kako bi se dobio pregled doktorata stečenih na temelju disertacija te stekao uvid u distribuciju doktorata po visokim učilištima, nazivi visokih učilišta su normirani (ujednačeni) te je svakoj disertaciji u tablici dodijeljena jedna vrijednost iz skupa od dvanaest visokih učilišta.

Središnji dio istraživanja odnosi se na analizu načina na koji su se disertacije objavljivale, odnosno širile formalnim putevima u razdoblju od 1880. do 1952. godine. Kako bi se ustanovio udio objavljenih disertacija na temelju prethodno normiranih bibliografskih podataka o njihovoj dostupnosti, disertacije su kategorizirane i podijeljene u četiri kategorije: **1. objavljeno u časopisu**; **2. objavljeno u knjizi**; **3. nije objavljeno** te **4. nije objavljeno – original izgubljen**. Kategorije se međusobno isključuju, odnosno svaka disertacija pripada samo jednoj kategoriji.

Konačno, provedene su dodatne dvije analize na dijelu korpusa koji se odnosi na disertacije iz kategorije **objavljeno u časopisu**, kako bi se ustanovilo u kojim časopisima su se disertacije objavljivale i u kojoj mjeri te istražilo koja visoka učilišta su u tom pogledu bila najproduktivnija.

4. Rezultati istraživanja i rasprava

4.1. Pregled doktorata stečenih na temelju disertacija

U razdoblju od 1880. do 1952. godine na temelju disertacije na Sveučilištu u Zagrebu stečeno je ukupno 911 doktorata, od čega je najveći broj obranjen na Filozofskom (420) te Veterinarskom fakultetu (291). Radi veće preglednosti, podaci o fakultetima i visokim školama te ukupan broj dodijeljenih doktorata na temelju disertacije po ustanovama u navedenom razdoblju prikazani su u Tablici 1.

²⁹ Podaci o smještaju rada, podaci o objavi rada u časopisu/knjizi i druge napomene vezane za dostupnost rada.

Tablica 1. Doktorati Sveučilišta u Zagrebu i drugih visokoškolskih ustanova u Zagrebu u razdoblju od 1880. do 1952.

Naziv fakulteta / visoke škole	Godina osnutka ³⁰	Godina stjecanja prvog doktorata na temelju disertacije ³¹	Ukupan broj stečenih doktorata na temelju disertacije
Filozofski fakultet, Zagreb	1874.	1880.	420
Bogoslovni fakultet, Zagreb	1874.	1928.	37
Pravni fakultet, Zagreb	1874.	1951.	5
Medicinski fakultet	1917.	(1955.)	-
Visoka tehnička škola, Zagreb	1918.	1922.	5
Poljoprivredno-šumarski fakultet, Zagreb	1919.	1923.	45
Visoka veterinarska škola, Zagreb	1919.	1923.	4
Veterinarski fakultet, Zagreb	1924.	1925.	291
Ekonomsko-komercijalna visoka škola, Zagreb	1925.	1927.	58
Tehnički fakultet, Zagreb	1926.	1927.	34
Farmaceutski fakultet, Zagreb	1942.	1950.	2
Prirodoslovno-matematički fakultet, Zagreb	1946.	1950.	8
Ekonomski fakultet, Zagreb	1947.	1951.	2

Za bolje razumijevanje podataka iz tablice valja uzeti u obzir da se u razdoblju od 1880. do 1922. jedino na Filozofskom fakultetu stjecao doktorat znanosti na temelju disertacije, dok se na nekim fakultetima dosta dugo postizao isključivo na temelju strogih ispita:³² doktorati bogoslovlja (do kraja 1927.), doktorati prava (do 1951.) i doktorati medicine (do 1955.). Medicinski fakultet jedini je fakultet koji je tada bio u sastavu Sveučilišta na kojem u analiziranom razdoblju nije stečen doktorat na temelju disertacije.

Također su zastupljene i sve one ustanove koje su dodjeljivale doktorat znanosti od samog svog osnutka, a koje su kasnije prerasle u fakultete te su pripojene Sveučilištu: godine 1924. Visoka veterinarska škola postaje Veterinarski fakultet koji je pripojen Sveučilištu, 1925. godine Visoka škola za trgovinu i promet postaje Ekonomsko-komercijalna visoka škola koja je djelovala kao fakultet izvan sastava Sveučilišta sve do 1947. kada je pripojena Sveučilištu, te Visoka tehnička škola, koja je 1926. godine proglašena Tehničkim fakultetom i pripojena Sveučilištu. Farmaceutski, Poljoprivredno-šumarski i

30 Podaci o godini osnutka pojedinog fakulteta i visoke škole preuzeti su iz: Sveučilište u Zagrebu / uređivački odbor Davor Delić *et al.* Zagreb: Sveučilište u Zagrebu; Sveučilišna naklada Liber, 1979.

31 Podaci o godini stjecanja prvog doktorata na temelju disertacije na pojedinim fakultetima i visokim školama preuzeti su iz navedenih *Bibliografija D. Kritovac* (za razdoblje 1880.-1952. i 1950.-1969.)

32 Za usporedbu: u razdoblju od 1878. od 1952. ukupan broj doktora znanosti promoviranih na temelju rigorozna bio je 5778, a onih na temelju disertacije 911, što znači da je gotovo šest puta više kandidata doktoriralo bez pisane disertacije. Podatak o broju rigorozna preuzet iz: Kritovac, D. *Razvoj doktorata znanosti na Sveučilištu u Zagrebu: historijat – propisi – bibliografija: 1874-1974.* Magistarski rad. Zagreb: Prirodoslovno-matematički fakultet, 1976. Str. 56.

Prirodoslovno-matematički fakultet započeli su svoje djelovanje kao samostalne sastavnice Sveučilišta izdvajanjem iz Filozofskog fakulteta.

4.2. Način objavljivanja disertacija Sveučilišta u Zagrebu

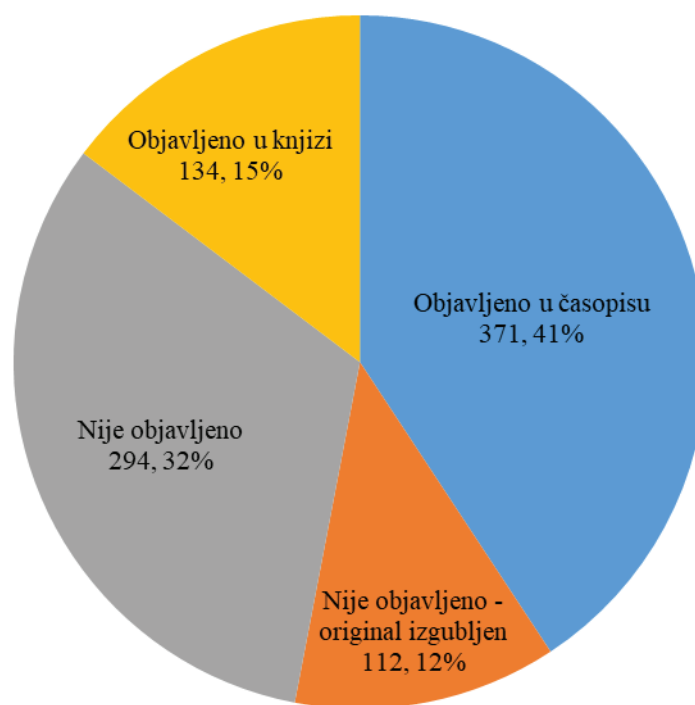
Znanstvena komunikacija u obliku razmjene točnih i pouzdanih informacija među (prvenstveno) znanstvenicima jedan je od temeljnih preduvjeta napretka i razvoja znanosti. Formalno znanstveno komuniciranje podrazumijeva objavljivanje rezultata znanstvenih istraživanja te vidljivost i dostupnost tih rezultata velikom broju znanstvenika i ostalim zainteresiranim čitateljima. Budući da objava u obliku knjige zahtijeva dulju pripremu, pojava znanstvenih časopisa u 17. stoljeću omogućila je brže širenje informacija te su časopisi postali glavno sredstvo komunikacije među znanstvenicima.³³

S obzirom na to da doktorska disertacija predstavlja originalno istraživanje koje pridonosi određenom znanstvenom polju/području, rezultati istraživanja i dobivene znanstvene spoznaje trebale bi se i morale učiniti dostupnima i objavljivati, odnosno distribuirati, te promovirati kroz znanstvenu literaturu.³⁴ U nastavku slijede rezultati analize načina na koji su se disertacije Sveučilišta u Zagrebu objavljivale te širile formalnim putevima u razdoblju od 1880. do 1952. godine. Na temelju prethodno spomenute kategorizacije radova došlo se do sljedećih rezultata: **1. objavljeno u časopisu** (ukupno 371) – sve one disertacije koje su potpuno ili djelomično objavljene u časopisu, uključujući i disertacije koje su objavljene i u knjizi i u časopisu (26) te disertacije kod kojih je u bibliografskom opisu navedeno da su objavljene u časopisu i da *ne* postoji original (36); **2. objavljeno u knjizi** (ukupno 134) – sadrži sve one disertacije koje su objavljene, a nisu uključene u 1. kategoriju, uključujući i disertacije kod kojih je u bibliografskom opisu navedeno *vlastita naklada* (10) te disertacije koje su objavljene u knjizi i *nemaju original* (7); **3. nije objavljeno** (ukupno 294) – sve ostale rukopisne disertacije kod kojih je navedeno: *rukopis, strojopis, rukom, strojem*; te **4. nije objavljeno – original izgubljen** (ukupno 112) – izgubljene disertacije, odnosno one disertacije kod kojih je u bibliografskom opisu navedena jedna od sljedećih napomena: *original izgubljen, orig. nema, orig. fali, orig. izgubljen, originala nema, orig. dis. nema, dis. nema, orig. rukopisa nema*, uz uvjet da ne postoji podatak o (potpunoj ili djelomičnoj) objavi te disertacije. Disertacije kod kojih postoji jedan od prethodno navedenih napomena o izgubljenom originalu, ali postoji i podatak o objavi (u potpunosti ili djelomično, kao samostalno djelo ili kao članak u časopisu), nisu uvrštene u 4. kategoriju već su ubrojene u 1. ili 2. kategoriju (objava u časopisu

33 Hebrang Grgić, I. Nav. dj., str. 47.

34 Usp. Evans S. C.; C. M. Amaro; R. Herbert; J. B. Blossom; M. C. Roberts. Are you gonna publish that? Peer-reviewed publication outcomes of doctoral dissertations in psychology. // PLoS ONE 13, 2(2018), str. 2. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0192219>

ili knjizi). Također su iz kategorije izgubljenih radova izuzete one disertacije kod kojih postoji samo podatak o smještaju i one uz koje je naveden komentar: *rukopis kod autora*, *fragmenti rukopisa kod autora* i *kod autora* – te su disertacije ušle u 3. kategoriju (nije objavljeno), iako je za te radove izgledno da su zapravo izgubljeni (Slika 1.).

Slika 1. Prikaz udjela objavljenih i neobjavljenih doktorskih disertacija

Rezultati pokazuju da je sveukupno 505 disertacija, odnosno 56% od ukupnog korpusa iz *Bibliografije* objavljeno, što nije zanemarivo. Motivi (razlozi) za objavu znanstvenog rada, odnosno disertacije mogu biti opći – „učiniti rezultate istraživanja dostupnim što širem krugu zainteresiranih, utvrditi autorstvo i intelektualno vlasništvo, potvrditi kvalitetu, osigurati napredak u karijeri i sačuvati zapise za buduće generacije.“³⁵ No moguće je da je objava jednog dijela disertacija iz analize bila motivirana i propisima o stjecanju doktorata koji su u određenom razdoblju bili na snazi, a koji su propisivali određeni broj primjeraka koje je autor morao otisnuti i dostaviti ili objaviti.

Istraživanjem su otkriveni zanimljivi podaci o disertacijama koje se vode kao izgubljene, ustanovljeno je da je od ukupno 911 disertacija izgubljeno njih 112, odnosno za 799 radova postoji nekakva indikacija o postojanju. Udio od 12% izgubljenih disertacija ukazuje na činjenicu da unatoč propisima nisu sačuvani svi primjerci te zapravo potvr-

35 Hebrang Grgić, I. Nav. dj., str. 9.

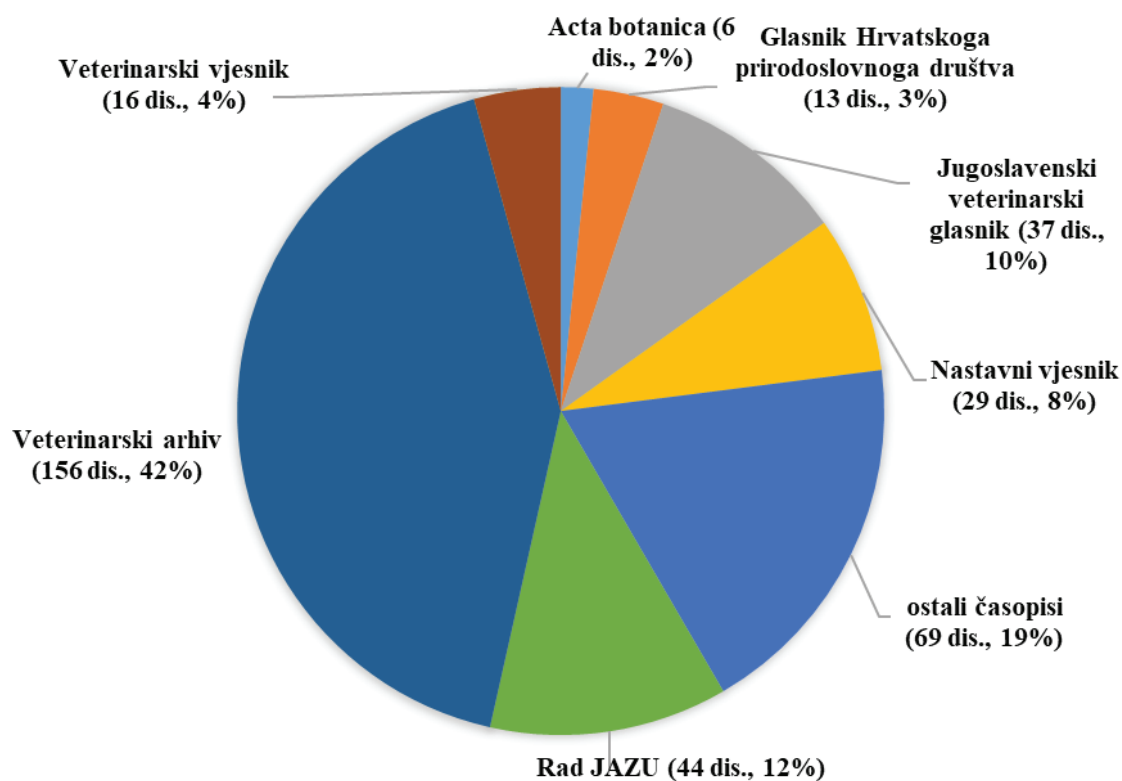
đuje da je riječ o građi koja je dostupna u malom broju primjeraka i koja je sklonija nestanku/gubitku ako se ne pohranjuje sustavno i adekvatno.

4.2.1. Analiza doktorskih disertacija objavljenih u časopisima

Budući da se pokazalo kako je najveći broj disertacija bio objavljen u časopisima, napravljena je posebna analiza prethodno navedene 1. kategorije **objavljeno u časopisu** kako bi se ustanovilo u kojim časopisima su se disertacije objavljivale i u kojoj mjeri.

Ustanovljeno je da je 371 disertacija (41% od ukupnog broja disertacija) objavljeno u ukupno 46 časopisa.³⁶ Zabilježen je samo jedan slučaj kada je ista disertacija bila objavljena u dva časopisa – disertacija Ive Pevaleka: *Prilozi poznavanju alga Hrvatske* objavljena je u časopisima *Bulletin des travaux* i *Prirodoslovna istraživanja*.

Najstariji časopis je *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* iz 1867. godine, a najnoviji je *Radovi – Geofizički institut* iz 1952. Časopis s najviše objavljenih disertacija je *Veterinarski arhiv* (ukupno 156 disertacija). U ukupno 23 časopisa objavljena je samo jedna disertacija (odnos *jedna disertacija – jedan časopis*).

Slika 2. Raspodjela časopisa s pet ili više objavljenih doktorskih disertacija

³⁶ Časopisi koji su mijenjali naziv navedeni su samo jednom.

Dodatnom analizom ustanovljeno je da za 36 disertacija piše da *nema original*. Iako broj takvih disertacija iznosi malo manje od 1%, taj je rezultat vrijedan jer pokazuje da je objava u časopisu „spasila“ te disertacije od gubitka.³⁷

U nastavku su prikazani rezultati analize časopisa u kojima je objavljeno više od pet disertacija. U skupinu *ostali časopisi* ubrojani su oni u kojima je objavljeno manje ili jednako pet disertacija (Slika 2.).

Rezultati analize pokazuju da je u ukupno sedam časopisa objavljeno više od pet disertacija. To su redom, prema broju disertacija: *Veterinarski arhiv* (156), *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* (44), *Jugoslavenski veterinarski glasnik* (37), *Nastavni vjesnik* (29), *Veterinarski vjesnik* (16), *Glasnik Hrvatskog prirodoslovnog društva* (13) i *Acta botanica* (6).

Od ukupno sedam časopisa s najviše objavljenih disertacija, čak se tri bave područjem veterinarske medicine. Časopis s najviše objavljenih disertacija je upravo *Veterinarski arhiv*. Časopis je osnovan 1931. godine kao glasilo Veterinarskog fakulteta i sačuvao je kontinuitet izlaženja do danas, a „od prvoga sveska glavni urednik i Urednički kolegij postavljaju časopisu visoke znanstvene kriterije, pri čemu se objavljuju samo izvorne znanstvene rasprave i prikazi disertacija, što je po obliku, opsegu i znanstvenoj razini tada odgovaralo sličnim raspravama koje su objavljivane u njemačkim znanstvenim časopisima.“³⁸

Drugi po redu časopis s najvećim brojem objavljenih disertacija jest *Rad JAZU*. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (danas Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti) je 1867. godine pokrenula časopis *Rad JAZU* (od 1991. *Rad HAZU*)³⁹ koji je sačuvao kontinuitet izlaženja do danas. *Rad* je jedan od najznačajnijih znanstvenih časopisa u hrvatskoj povijesti. Aleksandar Stipčević je, povodom izlaska iz tiska 400. knjige *Rada*, napisao: „Moramo imati na umu da je *Rad*, posebice prvih pedesetak godina izlaženja, bio stožer oko kojeg su se okupljali najbolji hrvatski, u manjoj mjeri i srpski i slovenski znanstvenici svih struka i da su Hrvati tek s pojavom *Rada* dobili časopis s kojim su dostojno pred domaćom i svjetskom javnošću mogli prezentirati rezultate svojih znanstvenih istraživanja.“⁴⁰ Detaljan popis svih 46 časopisa u kojima su se disertacije iz razdoblja od 1880. do 1952. objavljivale dostupan je u Prilogu 1.

37 Objavom u knjizi „spašeno je“ sedam disertacija (misli se na one disertacije kod kojih piše *publ.* i *nema original*).

38 Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu: 1919-2019: 100 godina / glavni urednik Željko Pavičić. Zagreb: Veterinarski fakultet, 2019. Str. 426.

39 *Rad HAZU, prva serijska publikacija koju je Akademija pokrenula 1867. odmah nakon svoga osnutka (do 1940. i 1948–91. Rad JAZU)*. Vidi. *Rad HAZU*. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, cop. 2021. [citirano: 2021-03-13]. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=51429>

40 Stipčević, A. O Radu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti: u povodu izlaska iz tiska 400. knjige. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1983. Str. 5.

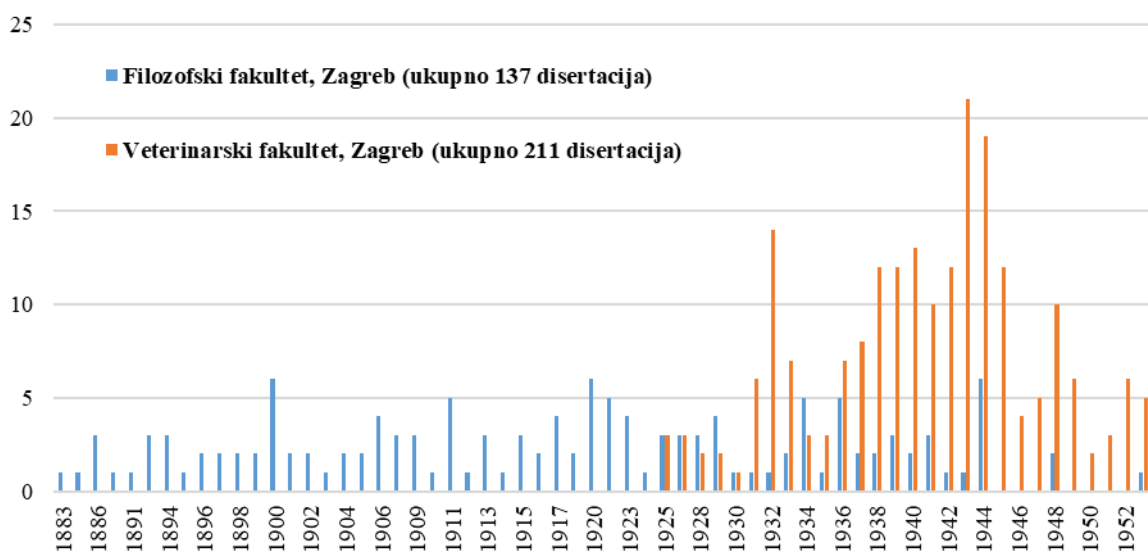
4.2.2. Analiza znanstvene produkcije fakulteta i visokih škola Sveučilišta u Zagrebu

Prema bibliografijama, za 8 od ukupno 11 fakulteta i visokih škola na kojima je stečen (postignut) doktorat na temelju disertacije postoji podatak o objavljenoj disertaciji u časopisu. Ukupan broj objavljenih disertacija u časopisu prema fakultetu i visokoj školi je sljedeći: Veterinarski fakultet (211), Filozofski fakultet (137), Poljoprivredno-šumarski fakultet (12), Tehnički fakultet (5), Veterinarska visoka škola (3), Tehnička visoka škola (1), Prirodoslovno-matematički fakultet (1) i Bogoslovni fakultet (1).

Dakle, fakulteti s najvećim brojem disertacija objavljenih u časopisima su Filozofski i Veterinarski fakultet (Slika 3.). Taj podatak je očekivan s obzirom na to da je najveći broj disertacija u analiziranom razdoblju obranjen upravo na ta dva fakulteta. Filozofski ima ukupno 137 objavljenih disertacija u časopisima, što je 32,6% od ukupnog broja stečenih doktorata, dok Veterinarski ima 211, što je čak 72,5% od ukupnog broja doktorata.

Na Filozofskom se objavljivalo u ukupno 33 časopisa, a najviše radova je objavljeno u: *Rad JAZU* (44), *Nastavni vjesnik* (29) i *Glasnik Hrvatskog prirodoslovnog društva* (13). Velik broj različitih časopisa je očekivan jer su u analiziranom razdoblju čak tri fakulteta nastala iz Filozofskog fakulteta: Poljoprivredno-šumarski, Prirodoslovno-matematički i Farmaceutski. Stoga su doktorati, osim iz područja društvenih i humanističkih znanosti, stečeni i iz drugih znanstvenih područja.

Disertacije obranjene na Veterinarskom fakultetu su se objavljivale u ukupno šest časopisa, a časopisi s najvećim brojem objavljenih disertacija su: *Veterinarski arhiv* (155), *Jugoslavenski veterinarski glasnik* (34) i *Veterinarski vjesnik* (16).

Slika 3. Usporedni prikaz učestalosti objavljivanja u časopisima doktorskih disertacija obranjenih na Filozofskom i Veterinarskom fakultetu

Veterinarski fakultet, 50 godina mlađi od Filozofskog, u razdoblju od osnutka (1924.) pa do 1952. godine iznjedrio je iznimno velik broj doktora znanosti, a velik broj objavljenih disertacija u časopisima ukazuje na visoku znanstvenu produkciju tog fakulteta.

4. Zaključak

Članak analizira praksu objavljivanja doktorskih disertacija kao znanstvenih radova, u cijelosti ili u smislu objave integralnih dijelova disertacije (rezultata izvornih istraživanja). Rezultati istraživanja potvrđuju da je takva praksa bila uobičajena od samog početka djelovanja modernog Sveučilišta u Zagrebu te da su tadašnji znanstvenici u okviru Sveučilišta (u ovom slučaju autori disertacija) na taj način širili nove znanstvene spoznaje i učinili ih dostupnima široj javnosti. Utvrđeno je kako je u razdoblju od 1880. do 1952. godine 41% disertacija objavljeno u časopisima, dok je 15% objavljeno u knjigama, što ujedno ukazuje i na znanstvenu produkciju Sveučilišta i pojedinih fakulteta, stoga se objava radova može promatrati i kroz taj aspekt.

O razlozima zašto su autori svoje disertacije objavljivali na taj način možemo samo pretpostavljati; jesu li ti motivi bili osobni (ugled), akademski (znanstveno komuniciranje) ili uvjetovani propisima (uvjeti za stjecanje stupnja doktora znanosti), no ono što iz današnje perspektive sa sigurnošću možemo utvrditi jest da je objava, osim osiguravanja veće vidljivosti i dostupnosti, dio disertacija spasila od zaborava, odnosno gubitka. Unatoč pravilnicima koji su u određenim povijesnim razdobljima propisivali vrlo velik broj primjeraka disertacija koji su kandidati bili dužni dostaviti prije promocije (čak 100), činjenica je da danas svi ti primjerci nisu sačuvani te da se do mnogih disertacija koje tada nisu bile objavljene danas ne može doći. Iz dostupnih izvora nije u potpunosti niti jasno u kojem obliku i na koji su se način te najstarije disertacije pohranjivale u matičnim i drugim ustanovama (knjižnicama). Prema rezultatima istraživanja 43 disertacije od ukupno 911 nemaju original te su danas dostupne isključivo radi objavljivanja u časopisu i/ili knjizi.

Rezultat o objavi prvenstveno u časopisima je očekivan jer osim što omogućuju brzu objavu i potvrđuju kvalitetu objavljenog sadržaja (sukladno ugledu i statusu časopisa, kao i kontroli sadržaja – recenzije), časopisi su najprihvaćeniji komunikacijski medij za distribuciju znanstvenih rezultata. Iz provedene analize slijedi da su se disertacije objavljivale uglavnom u domaćim časopisima – *Veterinarskom arhivu*, *Radu JAZU*, *Nastavnom vjesniku* i *Glasniku Hrvatskog prirodoslovnog društva*, što također može biti potvrda kvalitete i statusa tih časopisa kao znanstvenih te pridonijeti ugledu navedenih domaćih publikacija. Primjer za to svakako je časopis *Veterinarski arhiv*, čija je uloga kao glasila Veterinarskog fakulteta bila prikazati istraživačke i znanstvene rezultate rada svojih znanstvenika, a objavljivanje disertacija je zasigurno tome pridonijelo i kvalitativno i kvantitativno.

Rezultati istraživanja pružaju uvid u jedan aspekt povijesti znanstvenog komuniciranja u Hrvatskoj, a s druge strane pojašnjavaju problematiku sustavnog prikupljanja i davanja na korištenje disertacija (građe s obilježjima sive literature) u knjižnicama i/ili arhivima.

Konačno, najstarije doktorske disertacije treba smatrati blagom hrvatske znanstvene baštine i stoga je važno voditi brigu o njihovoj adekvatnoj pohrani i dugoročnom očuvanju. Digitalizacija najstarijih disertacija (i časopisa u kojima su te disertacije objavljivane) pridonosi njihovoj zaštiti i očuvanju, a prelaskom u digitalno okruženje one prestaju biti skrivene od korisnika, odnosno postale su vidljivije i dostupnije za korištenje.

5. Literatura

Bibliografija doktorskih disertacija obranjenih na Sveučilištu u Zagrebu za stjecanje naučnog stupnja doktora nauka u razdoblju od 1950. do 1969. godine / priredila Dubravka Kritovac. Zagreb: Referalni centar, 1971.

Bibliografija doktorskih disertacija Sveučilišta u Zagrebu i drugih visokoškolskih ustanova u Zagrebu: 1880-1952. / priredila Dubravka Kritovac. Zagreb, Referalni centar, 1976.

Doktorske promocije na Sveučilištu u Zagrebu 1877.-2010. // Knjiga doktora znanosti 07. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2010. Dostupno i na: http://www.unizg.hr/fileadmin/rektorat/Novosti_press/Vijesti/Stare_novosti/novosti2011/knjiga_doktora_znanosti_07.pdf [citirano: 2021-03-10]

Evans S. C.; C. M. Amaro; R. Herbert; J. B. Blossom; M. C. Roberts. Are you gonna publish that? Peer-reviewed publication outcomes of doctoral dissertations in psychology. // PLoS ONE 13, 2(2018), str. 1-16. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0192219>

Gray literature. // ODLIS: Online Dictionary of Library and Information Science / by Joan M. Reitz. [citirano: 2021-03-10]. Dostupno na: https://products.abc-clio.com/ODLIS/odlis_g.aspx

Hebrang Grgić, I. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb: Naklada Ljevak, 2016.

Hraste, M. Najstarije doktorske disertacije Sveučilišta u Zagrebu objavljene u časopisima: građa za digitalizaciju. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2015. [mentorica Daniela Živković]. Dostupno na: http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/5776/1/MatildaHraste_diplomski_rad.pdf

Konjević, S. Ocjenjeni radovi u digitalnom obliku. // Kemija u industriji 59, 9(2010), str. 452-456. [citirano: 2021-03-12]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/57885>

Kritovac, D. Razvoj doktorata znanosti na Sveučilištu u Zagrebu: historijat – propisi – bibliografija: 1874-1974. Magistarski rad. Zagreb: Prirodoslovno-matematički fakultet, 1976.

-
- Kritovac, D. Zbirke disertacija i informacije o disertacijama u Jugoslaviji. // *Informatologia* 23, 3(1991), str. 121-127.
- Leščić, J.; S. Klarin Zadavec. Zaštita znanstvene baštine u Digitalnom akademskom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu / *Kemija u industriji* 60, 6(2011), str. 352-354. [citirano: 2021-03-12]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/68461>
- Rad HAZU. // *Hrvatska enciklopedija*. Mrežno izd. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, cop. 2021. [citirano: 2021-03-13]. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=51429>
- Rigoroz. // *Hrvatska enciklopedija*. Mrežno izd. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, cop. 2021. [citirano: 2021-03-10]. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=52853>
- Stipčević, A. O Radu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti: u povodu izlaska iz tiska 400. knjige. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1983.
- Sveučilište u Zagrebu / uređivački odbor Davor Delić *et al.* Zagreb: Sveučilište u Zagrebu; Sveučilišna naklada Liber, 1979.
- Tkalac Verčić, A.; D. Sinčić Ćorić; N. Pološki Vokić. Priručnik za metodologiju istraživačkog rada: kako osmisliti, provesti i opisati znanstveno i stručno istraživanje. Zagreb: M. E. P., 2010.
- Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu: 1919-2019: 100 godina / glavni urednik Željko Pavičić. Zagreb: Veterinarski fakultet, 2019.
- Zbirka disertacija i magistarskih radova. Dostupno na: <https://www.nsk.hr/disertacije-i-magistarski-radovi/>
- Zelenika, R. Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela. Rijeka: Ekonomski fakultet u Rijeci, 2000.

Prilog 1. Popis časopisa u kojima su se objavljivale doktorske disertacije u razdoblju od 1880. do 1952. godine⁴¹

Redni broj časopisa	Ključni naslov časopisa	Početna godina	Završna godina	Mjesto izdavanja	Nakladnik	ISSN	Broj disertacija u časopisu
1	Acta botanica Instituti botanici R. Universitatis Zagrebensis	1925.	1925.	Zagreb	Članovi Botaničkog zavoda Kraljevskog sveučilišta u Zagrebu	1330-223X	2
	Acta botanica Instituti botanici Universitatis Zagrebensis	1927.	1956.	Zagreb	Izdavački zavod Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti	0374-5007	4
2	Annales Musei Zoologici Polonici	1930.	1953.	Varšava	Państwowe Muzeum Zoologiczne	0860-455X	1
3	Arhiv ministarstva poljoprivrede Beograd	1934.	1940.	Beograd	Ministarstvo poljoprivrede	nema	1
4	Arhiv za hemiju i farmaciju	1927.	1937.	Zagreb	Jugoslovensko hemijsko društvo	1330-3759	2
5	Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur	1874.	– danas	Tuebingen	M. Niemeyer	0005-8076	1
6	Bogoslovska smotra	1910.	1944.	Zagreb	Naklada „Katoličkog lista“	0352-3101	2
7	Croatia sacra (Zagreb)	1931.	1944.	Zagreb	Hrvatska bogoslovska akademija	1847-2702	1
8	Evolucija (Zagreb)	1931.	1936.	Zagreb	M. Vandekar-Radić	1334-4137	1
9	Farmaceutski vjesnik	1907.	1941.	Zagreb	Savez apotekarskih saradnika u Kraljevini Jugoslaviji	1330-2590	2
	Hrvatski farmaceutski vjesnik	1941.	1944.	Zagreb	Hrvatsko farmaceutsko društvo	1332-5000	1
10	Geodetski list	1947.	– danas	Zagreb	Geodetska sekcija Društva inženjera i tehničara NR Hrvatske	0016-710X	1
11	Glasnik centralnog higijenskog zavoda	1926.	1940.	Beograd	Centralni higijenski zavod	0354-1150	4
12	Glasnik Društva za umjetnost i umjetni obrt (Tisak)	1886.	1888.	Zagreb	Društvo za umjetnost i obrt	1849-1294	1

41 Časopisi koji su u analiziranom razdoblju mijenjali naziv i pripadajući podaci navedeni su pod istim rednim brojem.

13	Glasnik Entomološkog društva Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca	1926.	1927.	Beograd	Naklada Entomološkog društva kraljev.	nema	1
14	Glasnik Hrvatskoga naravoslovnoga društva	1886.	1907.	Zagreb	Hrvatsko naravoslovno društvo	1330-1918	7
	Glasnik Hrvatskoga prirodoslovnoga društva	1908.	1938.	Zagreb	Hrvatsko prirodoslovno društvo	1330-190X	6
15	Glasnik za šumske pokuse	1926.	– danas	Zagreb	Kr. sveučilište SHS u Zagrebu, Zavod za šumske pokuse	0352-3861	3
16	Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini	1889.	1953.	Sarajevo	Zemaljski ekonomat	2232-7444	2
17	Hrvatska državna izmjera	1942.	1942.	Zagreb	Ministarstvo unutrašnjih poslova	nema	1
18	Hrvatska mladica	1928.	1928.	Zagreb	M. Starčević	1849-7764	1
19	Šumarski list (1877)	1877.	1940.	Zagreb	Upravljački odbor (Hrvatskog-slavonskoga šumarskoga društva)	1330-2310	2
	Hrvatski šumarski list	1941.	1944.	Zagreb	Hrvatsko šumarsko društvo	1330-2329	1
20	Hrvatsko kolo	1905.	1955.	Zagreb	Matica hrvatska	1330-2817	1
21	Izvešća o raspravama Matematičko-prirodoslovnoga razreda. Bulletin des travaux de la Classe des sciences mathématiques et naturelles	1914.	1929.	Zagreb	Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti	1331-0933	0 ⁴²
22	Jugoslavenski veterinarski glasnik	1920.	1941.	Beograd	Jugoslavenska veterinarska udruga za veterinarstvo i stočarstvo	nema	37
23	Katolički list	1877.	1945.	Zagreb	Nadbiskupija zagrebačka	1331-7636	1
24	Kožarski vjesnik	1941.	1944.	Zagreb	Zajednica za kožu	2706-4611	1
25	Nastavni vjesnik	1893.	1943.	Zagreb	Društvo hrvatskih srednjoškolskih profesora	1330-7851	29

42 Budući da je ista disertacija objavljena i u časopisu *Prirodoslovna istraživanja Hrvatske i Slavonije*, ne broji se još jednom.

26	Nova farmacija	1938.	1940.	Zagreb	Udruženje farmaceuta u Kraljevini Jugoslaviji	2706-3410	1
27	Poljoprivredna naučna smotra	1939.	1941.	Zagreb	Poljodjelsko-šumarski fakultet i Ministarstvo seljačkog gospodarstva	1330-1950	1
	Poljoprivredna znanstvena smotra	1946.	1996.	Zagreb	Poljoprivredni nakladni zavod	0370-0291	4
28	Prirodoslovna istraživanja Hrvatske i Slavonije	1913.	1924.	Zagreb	Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti	1333-2325	3
29	Psychotechnischen Zeitschrift	1925.	1936.	München	nema	nema	1
30	Rad Geofizičkog zavoda u Zagrebu	1923.	1950.	Zagreb	Geofizički zavod	1330-2345	1
	Radovi – Geofizički institut	1952.	1960.	Zagreb	Geofizički institut	1330-2337	1
31	Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti	1867.	– danas	Zagreb	Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti	0375-1015	44
32	Starohrvatska prosvjeta	1895.	1904.	Knin	Hrvatsko starijarsko društvo	0351-4536	1
33	Tehnički list (1924)	1924.	1939.	Zagreb	Udruženje jugoslavenskih inženjera i arhitekta	1848-8285	1
34	Veterinarski arhiv (Tisak)	1931.	– danas	Zagreb	Veterinarski fakultet	0372-5480	156
35	Veterinarski vjesnik	1906.	1945.	Zagreb	Hrvatsko veterinarsko društvo	1330-450X	16
36	Vienac (Zagreb. 1869)	1869.	1903.	Zagreb	Matica hrvatska	1333-6436	1
37	Vjesnik Hrvatskog državnog arhiva	1945.	1945.	Zagreb	Nakladni zavod Hrvatske	1330-593X	1
38	Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva	1896.	1942.	Zagreb	Hrvatsko arheološko društvo	1330-7924	5
39	Vjesnik ljekarnika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca	1924.	1929.	Zagreb	Odbor društva ljekarnika kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca	2459-7236	1
	Apotekarski vjesnik	1933.	1941.	Zagreb	Društvo ljekarnika za izdavanje stručnog časopisa „Apotekarski vjesnik“	0352-5538	2
40	Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku	1920.	2005.	Split	Arheološki muzej	0350-8447	1

41	Vjestnik Hrvatskog državnog geološkog zavoda i Hrvatskog državnog geološkog muzeja	1942.	1944.	Zagreb	Hrvatski državni geološki zavod	0354-2947	4
42	Vojno sanitetski glasnik	1930.	1941.	Beograd	Sanitetsko odeljenje Ministarstva vojske i mornarice	2683-4081	2
43	Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena (1896)	1896.	1940.	Zagreb	Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti	1333-8501	3
	Zbornik za narodni život i običaje hrvatskoga naroda	1940.	1940.	Zagreb	Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti	1333-851X	1
44	Zeitschrift für Kristallographie	1921.	2009.	München	Oldenbourg	0044-2968	1
45	Zeitschrift für Züchtung	1930.	1938.	Berlin	Paul Parey	0369-9315	1
46	Starine	1869.	– danas	Zagreb	Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti	0351-272X	1

UDK 021.4:340.13

Pregledni rad

Primljeno: 2. studenoga 2021.

Prihvaćeno: 5. prosinca 2021.

Uloga knjižnica u postupku savjetovanja s javnošću pri donošenju zakona, drugih propisa i akata

The Role of Libraries in the Public Consultation Process in the Adoption of Laws, Other Regulations and Acts

Gordan Struić¹

Hrvatski sabor

gordan.struic@gmail.com

Sažetak

S obzirom na shvaćanje o potrebi za argumentiranim zastupanjem prava građana prilikom donošenja zakona, drugih propisa i akata te uključivanjem u sâm postupak njihova oblikovanja i donošenja, u radu se istražuje uloga knjižnica u postupku savjetovanja s javnošću, kao jednog od najkorištenijih instrumenata participacije, sagledana iz pravne perspektive kroz interpretaciju važećih hrvatskih propisa te relevantnih međunarodnih i drugih dokumenata kako bi se utvrdilo u čemu se ta uloga sastoji. Pored relevantne literature i normativnog okvira, u radu su posebno istaknuti i pojedini primjeri uloge knjižnica u participativnoj praksi. Utvrđeno je da se njihova participativna uloga sastoji od mogućnosti izravnog uključivanja u postupak savjetovanja s javnošću u skladu sa Zakonom o pravu na pristup in-

1 Autor je magistar prava i sveučilišni specijalist komparativne politike te doktorski kandidat na Fakultetu političkih znanosti. ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6528-4436>. U radu su izneseni osobni stavovi autora.

formacijama i Kodeksom savjetovanja sa zainteresiranom javnošću u postupcima donošenja zakona, drugih propisa i akata te od pružanja pomoći javnosti u svrhu njezina uključivanja u postupak savjetovanja putem niza aktivnosti u skladu sa Zakonom o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti. Iako knjižnice za svoje akte nisu obvezne provoditi postupak savjetovanja, može se tumačiti i da ne postoji zapreka da to učine, posebice ako se tim aktima može utjecati na interese javnosti. Budući da je riječ o temi koja dosad nije bila predmet istraživanja, očekuje se da će rezultati omogućiti nove spoznaje o ulozi knjižnica u participativnom procesu, uz poticanje znanstvenog interesa za daljnja istraživanja ove teme, ali i kao smjernice pri korištenju tog instrumenta u participativnoj praksi.

Ključne riječi: participacija, savjetovanje s javnošću, uloga knjižnica, propisi, javnost

Summary

Having in mind the need for argumentative representation of citizens' rights in the enactment of laws, other regulations and acts, and involvement in the process of their formulation and enactment, the paper explores the role of libraries in the process of public consultation, as one of the most used instruments of participation, viewed from a legal perspective through the interpretation of applicable Croatian regulations and relevant international and other documents to determine what this role consists of. In addition to the relevant literature and normative framework, the paper highlights some examples of the role of libraries in participatory practice. It is concluded that their participatory role consists of the possibility of direct involvement in the public consultation process, in accordance with the Law on the right to access information and the Code of consultation with the interested public in the procedures of enacting laws, other regulations and acts, as well as of helping the public to be involved in the consultation process through a series of activities in accordance with the Law on libraries and library activity. Although libraries are not obliged to carry out a consultation process for their acts, it can be interpreted that there is no impediment to doing so, especially if these acts may affect the public interest. Since this topic has not been researched so far, it is expected that the results will provide new insights into the role of libraries in the participatory process, encouraging scientific interest in further research on this topic, but also as guidelines for using this instrument in participatory practice.

Keywords: participation, public consultation, the role of libraries, regulations, the public

1. Uvod

Knjižnice se poimaju, *inter alia*, kao institucije posvećene „oblikovanju i poboljšanju pristupa informacijama u zajednicama kojima služe“², koje tvore „pravi most k informacijama“³ i čija se uloga u ostvarenju konstitucijskog⁴ prava na pristup informacijama sastoji od objave i omogućavanja pristupa informacijama, premda se u njima nimalo ne iscrpljuje⁵. No, takvu njihovu ulogu nije moguće promišljati izdvojeno od nekih drugih, komplementarnih aktivnosti koje čine zakonom uređenu knjižničnu djelatnost, poput obrazovnih i znanstvenih usluga⁶. Štoviše, takve usluge napose su važne u svjetlu ubrzanog razvoja informacijskih i komunikacijskih tehnologija (IKT), znanstvenih postignuća i njihova utjecaja na društveno-ekonomski razvoj s neminovnom refleksijom i na značaj knjižnica i knjižničara⁷, i to ne samo kao čuvara znanja, već i facilitatora⁸, predvodnika i promicatelja vrijednosti uključenosti i ravnopravnosti koji bi trebali osiguravati najdjelotvornije načine korištenja IKT-a, educirati građane te se s tijelima javne vlasti uključivati u projekte koji smjeraju jednostavnijoj i bržoj komunikaciji građana s javnom upravom i većem korištenju elektroničkih usluga⁹.

- 2 Jowaisas, C.; M. Fellows. Libraries as agents for sustainable development. // Development and access to information / ed. by Maria Garrido and Stephen Wyber. Hague: International Federation of Library Associations and Institutions, 2017. Str. 51. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://da2i.ifla.org/wp-content/uploads/da2i-2017-full-report.pdf>.
- 3 Ninkov, J. Intelektualne slobode i javne biblioteke. // Glasnik Narodne biblioteke Srbije 10, 1(2008), 12. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=2587.
- 4 Pravo na pristup informacijama propisano je odredbom članka 38. stavka 4. Ustava Republike Hrvatske (Narodne novine 85, 2422(2010)). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_07_85_2422.html.
- 5 Vidi: Struić, G. Uloga knjižnica u ostvarenju prava na pristup informacijama iz perspektive hrvatskih propisa i međunarodnih dokumenata. // Knjižničar/Knjižničarka 11, 11(2020), 27-28. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/251608>.
- 6 Pod knjižničnom djelatnosti smatra se „organiziranje i pružanje javnosti kulturnih, informacijskih, obrazovnih i znanstvenih usluga, zasnivajući ih na sustavnom odabiru, prikupljanju, stručnoj obradi, pohranjivanju, zaštiti, posudbi i davanju na korištenje knjižnične građe te slobodnom pristupu izvorima informacija“ (članak 3. točka 1.). Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti. // Narodne novine 17, 356(2019). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_02_17_356.html.
- 7 Navedeni izraz korišten je neutralno te se odnosi jednako na muški i ženski rod.
- 8 Usp. Hull, B. Can librarians help to overcome the social barriers to access? // New Library World 102, 10(2001), 386. DOI: <https://doi.org/10.1108/EUM0000000006066>.
- 9 Riječ je o zaključcima 14. okruglog stola o slobodnom pristupu informacijama održanog 10. prosinca 2014. u organizaciji Komisije za slobodan pristup informacijama i slobodu izražavanja Hrvatskoga knjižničarskog društva i Odsjeka za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Vidi: Grašić-Kvesić, T.; I. Hebrang Grgić. 14. okrugli stol o slobodnom pristupu informacijama, 2015. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://www.hkdruštvo.hr/hkdnovosti/clanak/1040>.

U tom nastojanju knjižnice ne bi trebale samo pomagati građanima u njihovu boljem razumijevanju različitih elemenata digitalnog društva, nego i „argumentirano zastupati njihova prava u javnim raspravama pri donošenju relevantnih zakonskih propisa“¹⁰ i kontinuirano „pratiti i pravodobno se uključiti u oblikovanje i donošenje zakonskih propisa“¹¹. U hrvatskom pravnom sustavu postoji nekoliko instrumenata (mehanizama) participacije u postupku izrade i donošenja zakona, drugih propisa i akata¹², poput prava peticije, informiranja, uključivanja u radna tijela i radne skupine. Jedan od najkorištenijih je savjetovanje s javnošću.

Na potonjem tragu, polazeći od izloženih zahtjeva za argumentiranim zastupanjem prava građana pri donošenju zakona, drugih propisa i akata te uključivanjem u sâm postupak njihova oblikovanja i donošenja, u radu se pobliže istražuje uloga knjižnica u postupku savjetovanja s javnošću, kao jednog od najkorištenijih instrumenata participacije javnosti, sagledana iz pravne perspektive kroz interpretaciju važećih hrvatskih propisa te relevantnih međunarodnih i drugih dokumenata. Iako postoje brojni radovi¹³ na temu participacije javnosti u postupcima donošenja odluka, fokus istraživačke pažnje u ovom radu usmjeren je na pitanje uloge knjižnica u postupku savjetovanja s javnošću kroz analizu njezine pravne perspektive, kako bi se utvrdilo u čemu se ta uloga sastoji. Imajući u vidu da je riječ o temi koja do sada nije bila predmet istraživanja, očekuje se da će dobiveni rezultati omogućiti stjecanje novih spoznaja o ulozi knjižnica u participativnom procesu, uz poticanje znanstvenog interesa za daljnja istraživanja ove teme, ali i kao smjernice pri korištenju tog instrumenta u participativnoj praksi.

Nakon prvoga, uvodnog dijela, u drugom dijelu rada najprije se kroz pregled relevantne literature općenito razmatra uloga participacije javnosti u postupku donošenja zakona, drugih propisa i akata, dok se u trećem dijelu ukratko izlaže savjetovanje s javnošću kao jedan od instrumenata participacije javnosti. Nakon što se u četvrtom dijelu

10 Isto.

11 Isto.

12 Vidi npr. Struić, G.; V. Bratić. Public participation in the budgetary process in the Republic of Croatia. // *Public Sector Economics* 42, 1(2018), 67-92. DOI: <https://doi.org/10.3326/pse.42.1.4>.

13 Za participaciju javnosti u okviru zakonodavne vlasti vidi npr.: Struić, G. Uloga i način uređenja javnosti u hrvatskom parlamentarnom pravu od 1947. do 1953. // *Pravni vjesnik* 33, 2(2017), 101-122. DOI: <http://dx.doi.org/10.25234/pv/5111>. Za participaciju u okviru izvršne vlasti vidi npr.: Struić, G. *Suvremeni homo politicus u izradi propisa*. // *Identiteti – kulture – jezici, Godišnjak Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru: „Quo vadis, homo: multidisciplinarni pristupi suvremenom čovjeku“* / ed. by Barbarić, D.; M. Brekalo; M. Buntić; K. Dümmel; G. Iličić; M. Jakovljević; K. Krešić i suradnici. Mostar: Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru, 2019. Str. 102-118. Za participaciju u okviru sudbene vlasti vidi npr.: Struić, G. *Pravno uređenje kvalifikacija za participaciju građana laika u suđenju u Hrvatskoj od 1848. do 2018.* // *Pravni vjesnik* 35, 3-4(2019), 105-142. DOI: <https://doi.org/10.25234/pv/8154>. Za participaciju u okviru lokalne samouprave vidi npr.: Koprić, I.; R. Manojlović. *Participacija građana u lokalnoj samoupravi – nova hrvatska pravna regulacija i neka komparativna iskustva* // *Četvrti Skopsko-zagrebački pravni kolokvij* / ed. by Borče Davitkovski. Skopje: Pravni fakultet, 2013. Str. 9.-35.

razmotre međunarodni i drugi dokumenti, u petom dijelu razlažu se i interpretiraju relevantne odredbe zakona, drugih propisa i akata, dok se u šestom dijelu osvrće na pojedine primjere ozbiljenja uloge knjižnica u participativnoj praksi. Naposljetku, sedmi, završni dio rada čine zaključna razmatranja.

2. Općenito o ulozi participacije javnosti

Pod pojmom participacije općenito se označava „sudjelovanje, sudioništvo, udio, učešće (...)“, kao i „sudjelovanje građana u procesima odlučivanja i aktivnostima na svim područjima društvenog života“ te „sudjelovanje zaposlenih u odlučivanju o radnim/prirednim poslovima u poduzećima i javnim ustanovama“¹⁴. Pritom, participacija se vrlo tijesno povezuje s pojmom javnosti pod kojim se ne označava samo skup svih građana kojima je svojstven relativno stalan i aktivan stav oko općih i zajedničkih pitanja uređivanja neke zajednice, već i upravo mogućnost participacije koja počiva na priznavanju temeljnih osobnih i političkih prava i njihovom jamstvu ugrađenom u ustavne i zakonske norme te minimalnoj mogućnosti njihova izražavanja, uslijed čega se ističe da participacija građana predstavlja ključnu kvalitativnu oznaku javnosti¹⁵.

Pojedini autori smatraju da je uloga participacije građana instrumentalne naravi koja se ostvaruje i ispunjava isključivo kroz izbor vladajućih¹⁶, vodeći time k politici u kojoj dominira djelovanje poslovnih lobija s odlukama koje se donose izvan nadzornog pogleda javnosti, i to „uzajamnim djelovanjem između izabranih vlada i elite“¹⁷, što rezultira pozicijom građana kao promatrača za koje se „državna vlast koju su izabrali i koja bi ih trebala pitati za mišljenje (...) uopće ne zanima“¹⁸. Usto, postoji shvaćanje da participaciji pribjegava „samo glasna manjina, kojoj se ne može povjeriti da nas sve predstavlja“¹⁹ te se ističe i da od antičke Grčke vladavina onih koji nemaju iskustva u vladanju, ni znanja o svim činjenicama političkog života, ne mora ni biti u narodnom interesu i da se čak „može pokazati da se radi o vladavini protiv naroda“²⁰.

Istovremeno, pojedini autori drže da je uloga participacije građana edukativne naravi koja se ostvaruje i ispunjava kroz osobni razvoj građana, vodeći učenju participacije

14 Hrvatski jezični portal. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://hjp.znanje.hr>.

15 Usp. Đorđević, J. *Socijalizam i demokratija*. Beograd: Savremena administracija, 1962. Str. 246.

16 Michels, A. M. B. Citizen participation and democracy in the Netherlands // *Democratization* 13, 2(2006), 325. DOI: <https://doi.org/10.1080/13510340500524067>.

17 Crouch, C. *Postdemokracija: političke i poslovne elite u 21. stoljeću*. Zagreb: Izvori, 2007. Str. 10.

18 Cipek, T. Sudionička demokracija: trebaju li demokraciji aktivni građani? // *Anali Hrvatskog politološkog društva* 11, 1(2014), 114. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/140193>.

19 Phillips, A. *(O)rađanje demokracije*. Zagreb: Ženska infoteka, 2001. Str. 49.

20 Kelsen, H. *Obrana demokracije: rasprave o teoriji demokracije*. Zagreb: Naklada Breza, 2012. Str. 248.

upravo kroz sâmu participaciju²¹ i rezultirajući time da se u političkom životu uistinu može „razviti odgovoran pojedinac koji ima smisao za zajedničko dobro“²². Pored toga, participaciji građana pripisuje se integrativna uloga koja se ogleda u osjećaju participativnosti da na nešto mogu utjecati vlastitom voljom i nastojanjem, čime se jača njihov osjećaj solidarnosti i pripadnosti društveno-političkoj zajednici, s obzirom na to da imaju „mogućnost vidjeti da je narod uistinu suveren, jer sam donosi zakone u skladu s kojima će živjeti“²³. Usto, participacija ima jamstvenu ulogu, osiguravajući ideje dobre vladavine kroz nastojanje da se oblikuju i primijene pravila koja su svima prihvatljiva²⁴ te se njome ozbiljuje sposobnost postizanja unutarnje društveno-političke ravnoteže, pa se smatra da je za demokraciju potrebno aktivno građanstvo jer se ono „odvija kroz javni dijalog, javni interes i uključenost u politiku poradi definiranja društvenih ciljeva“²⁵.

Postoji, međutim, i shvaćanje da građani ne bi trebali baš uvijek participirati u postupku donošenja zakona, drugih propisa i akata, već samo onda kada ocijene potrebnim participativno djelovati. Građanin, zbiljski, i „nije stalni participant, on nije ‘pretplaćen’ na participaciju, nego je temporalni participant – on je zapravo više potencijalni nego stvarni aktivist“²⁶. Većina je tako fokusirana na redovito praćenje ili skeniranje društveno-političkog uređenja uz spremnost da se participativno aktivira tek onda kada ocijeni to potrebnim²⁷, a temeljni preduvjet u tome predstavlja njihova upućenost, tj. informiranost.

Iz potonje perspektive vrijedi ukazati na sponu knjižnica i participacije koja se ogleda u njihovoj edukativnoj²⁸ ulozi stvaranja informiranih građana kroz mogućnost upoznavanja s propisima i ostalim informacijama. Građani bi tako trebali imati „pristup političkim, socijalnim, ekonomskim i drugim informacijama, kao i kulturnom izražavanju, a sve to mogu pronaći u knjižnicama (...)“²⁹. Demokraciji „trebaju obaviješteni građani,

21 Pateman, C. Participatory democracy revisited // *Perspectives on politics* 10, 1(2012), 10. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1537592711004877>.

22 Cipek, T. Nav. dj., str. 117.

23 Isto.

24 Michels, A. M. B. Nav. dj., str. 325.

25 Maldini, P. *Demokracija i demokratizacija*. Dubrovnik: Sveučilište u Dubrovniku, 2008. Str. 147.

26 Vujčić, V. *Politička kultura demokracije*, Osijek, Zagreb, Split: Panliber, 2001. Str. 74.

27 Schudson, M. *The good citizen: a history of American civic life*, Cambridge: Harvard University Press, 1999. Str. 310-311.

28 Usp. Huzar, T. Neoliberalism, democracy and the library as a radically inclusive space. Paper presented at IFLA WLIC 2014 – Lyon – Libraries, Citizens, Societies: Confluence for Knowledge in Session 200 – Library Theory and Research. Str. 2. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <http://library.ifla.org/835/1/200-huzar-en.pdf>.

29 Belfrage, J. *Advocacy for Democracy II. The Role of the Swedish Library Association*. // *Libraries and Democracy: The Cornerstones of Liberty* / ed. by Nancy Kranich. Chicago: American Library Association, 2001. Str. 210.

a knjižnice su prvi pokretači pružanja znanja i informacija građanstvu³⁰ te bi u njima valjalo prepoznati „sigurne prostore za javni dijalog“³¹ koji raspolažu načinima omogućavanja slobodne i otvorene razmjene ideja. U takvom okruženju osnažuje se osjećaj solidarnosti, ali i pripadnosti zajednici, zbog čega je snažno prisutna i integrativna uloga, kao sljedeća spona knjižnica i participacije.

Spomenute uloge knjižnica pokazuju njihovo privrženo smjerenje za promicanjem društvenog, političkog i ukupnog napretka, ali i educiranjem javnosti i snaženjem demokratskih vrijednosti građana u cilju oživotvorenja djelotvorne participacije u normotvornim postupcima. Time se knjižnice u svome punom sjaju otkrivaju kao osnovna potka koncepta demokratske javnosti koja je sastavljena od educiranih i integriranih građana koji su spremni za preuzimanje „odgovornosti demokratskog odlučivanja i samoupravljanja“³². Upravo iz te njezine potke izvire i participativna uloga knjižnica koja se oživotvorojuje pružanjem pomoći građanima za njihovo uključivanje u demokratske procese, ali i izravnim sudjelovanjem knjižnica u tim procesima.

3. Savjetovanje s javnošću

Savjetovanje s javnošću predstavlja jedan od instrumenata participacije (zainteresirane) javnosti u postupku donošenja zakona, drugih propisa i akata, koji počiva na dvosmjernosti u odnosu javnosti i vlasti u kojem vlast stvara informacije, ali ujedno i traži od javnosti povratne informacije o (javno objavljenom) nacrtu prijedloga zakona, drugog propisa i akta, dok javnost o njemu dostavlja vlasti povratne informacije kroz svoje stavove i mišljenja izražena u formi prijedloga, primjedbi itd. U komparativnom pravu i praksi postoje različiti pristupi ovoj materiji koji sežu od primjera njezina zakonskog uređenja (npr. u Austriji), do primjera koji se temelje na smjernicama i dobroj praksi (npr. Island), pri čemu su primjetne stanovite razlike u načinu uređenja savjetovanja koje se u pojedinoj državi koristi, poput njegova trajanja, predmeta, ciljanih skupina predstavnika javnosti, kao i metoda³³.

Za razliku od načina uređenja prava na pristup informacijama, pravni okvir kojim se uređuje savjetovanje s javnošću znatno manje je opsežan, što se općenito objašnjava time

30 Gorman, M. *Naše neprolazne vrednosti: bibliotekarstvo u XXI veku*. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, 2007. Str. 198.

31 Kranich, N. *Libraries, the Internet, and Democracy*. // *Libraries and Democracy: The Cornerstones of Liberty* / ed. by Nancy Kranich. Chicago: American Library Association, 2001. Str. 84.

32 Usp. Mattson, K. *The Librarian as Secular Minister to Democracy: The Life and Ideas of John Cotton Dana*. // *Libraries & Culture* 35, 4(2000), 514. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/25548869>.

33 Usp. *Građani kao partneri: informiranje, konzultiranje i participiranje javnosti u kreiranju provedbene politike* / ed. by Anton-Jan Klasinc. Zagreb: Oksimoron, 2004. Str. 39-57.

da je savjetovanje tek relativno nedavno postalo prepoznato kao esencijalni dio oblikovanja javnih politika.³⁴ U praksi se savjetovanje s javnošću oživotvoruje, primjerice, kroz javne rasprave, savjetodavne sastanke ili ankete, no najčešće korištenu metodu čini internetsko savjetovanje (e-savjetovanje) koje obuhvaća „objavu nacрта novih zakona i drugih propisa na internetskim stranicama kako bi svi zainteresirani mogli ostaviti svoje komentare i prijedloge“³⁵. S obzirom na to da se savjetovanju odazivaju svi oni koji za njime imaju određeni interes, ponegdje se, kako u pravu, tako i u praksi, koristi i pojam savjetovanja sa zainteresiranom javnošću.

Razloge najčešćega korištenja internetskog savjetovanja ponajprije je moguće pronaći u razvoju IKT-a, koji je omogućio intenziviranje osjećaja da su društveno-političke promjene uistinu ostvarive te da u njima građani mogu imati stanovitu ulogu³⁶, kao i da mogu utjecati na povjerenje javnosti u institucije vlasti³⁷. Štoviše, dio autora općenito ističe kako IKT ohrabruje participaciju svih onih koji zbog zdravstvenih i sličnih razloga ne mogu aktivno participirati³⁸. Iako je odabir metode savjetovanja u nadležnosti svake pojedine države, općenito bi se valjalo osvrnuti na međunarodnopravni okvir kojim se ova materija uređuje.

4. Međunarodni ugovori i drugi dokumenti

U nešto više od dva desetljeća na međunarodnoj razini doneseni su brojni dokumenti koji sadrže načela usmjerena na osnaživanje prava na pristup informacijama i prava na participaciju javnosti u postupcima donošenja odluka. Tako se, primjerice, pravo građana na sudjelovanje u upravljanju javnim poslovima izrijekom navodi u uvodnom dijelu Europske povelje o lokalnoj samoupravi³⁹, kao i u Dodatnom protokolu uz Europ-

34 Isto.

35 Što je savjetovanje sa zainteresiranom javnošću?. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://savjetovanja.gov.hr/o-savjetovanjima/najcesca-pitanja/98>.

36 Usp. Lee, C.; T. Huang. E-government use and citizen empowerment: examining the effects of online information on political efficacy. // *Electronic Journal of e-Government* 12, 1(2014), 54.-55. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://academic-publishing.org/index.php/ejeg/article/view/593/556>.

37 Usp. Alathur, S.; Ilavarasan; M. P. Gupta. Citizen participation and effectiveness of e-petition: Sutharyakeralam – India. // *Transforming government: people, process and policy* 6, 4(2012), 393. DOI: <https://doi.org/10.1108/17506161211267536>.

38 Usp. Levinsen, K. ICT and local political participation. // European consortium for political research (ECPR). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/17472fad-265d-4907-8fd3-6a4a6d88f79e.pdf>.

39 Europska povelja o lokalnoj samoupravi. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://rm.coe.int/168007a088>.

sku povelju o lokalnoj samoupravi o pravu na sudjelovanje u poslovima lokalne vlasti⁴⁰ koji predviđa da mjere za ostvarivanje tog prava uključuju, između ostalog, i uspostavu postupaka involviranja građana „koji mogu obuhvatiti savjetodavne procese“⁴¹. Prema dokumentu Europske komisije pod nazivom Bijela knjiga o europskom upravljanju⁴², participacija javnosti tijekom svih faza stvaranja i provedbe javnih politika – uz još četiri načela (otvorenosti, odgovornosti, učinkovitosti i koherentnosti) – čini jednu od osnova dobrog upravljanja. Prepoznajući važnost savjetovanja u oživotvorenju načela participacije javnosti, Europska komisija utvrdila je opća načela i minimalne standarde za konzultacije sa zainteresiranim dionicima⁴³, prema kojima bi savjetovanja sa zainteresiranim dionicima trebala započinjati što ranije, u onim fazama u kojima se još uvijek može utjecati na formuliranje temeljnih ciljeva, metoda, pokazatelja uspješnosti i početnih nacрта.

Načelne odredbe o participaciji javnosti u postupcima donošenja odluka, napose putem savjetovanja sa zainteresiranom javnošću, mogu se uočiti i u ostalim značajnim međunarodnim ugovorima i drugim dokumentima⁴⁴. Na tom načelu počiva i sama Europska unija (EU), te je u Ugovoru o Europskoj uniji⁴⁵ načelno regulirano pravo svih

40 Dodatni protokol uz Europsku povelju o lokalnoj samoupravi o pravu na sudjelovanje u poslovima lokalne vlasti. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://rm.coe.int/168008482a>.

41 Članak 2. Isto.

42 Bijela knjiga o europskom upravljanju, COM/2001/0428. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_01_10.

43 Prema ojačanoj kulturi savjetovanja i dijaloga – Opća načela i minimalni standardi za konzultacije zainteresiranih strana od strane Komisije, COM/2002/0704. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52002DC0704>.

44 Primjerice: Popis referentnih pitanja Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj za regulatorno odlučivanje. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <http://www.oecd.org/gov/regulatory-policy/35220214.pdf>; Izvješće o regulatornoj reformi Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <http://www.oecd.org/gov/regulatory-policy/2391768.pdf>; Preporuka Rec(2009)1 Odbora ministara državama članicama o elektroničkoj demokraciji (e-demokraciji). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <http://rm.coe.int/09000016805d1b01>; Preporuka Rec(2018)4 Odbora ministara državama članicama o sudjelovanju građana u lokalnom javnom životu. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <http://rm.coe.int/090000168097e938>; Kodeks dobre prakse za sudjelovanje građana u donošenju odluka. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <http://rm.coe.int/09000016802eed5c>; Smjernice CM(2017)83 Odbora ministara za sudjelovanje građana u donošenju političkih odluka. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <http://rm.coe.int/090000168097e936>; Deklaracija Ujedinjenih naroda o pravu i odgovornosti pojedinaca, grupa i društvenih tijela u promicanju i zaštiti univerzalno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/rightandresponsibility.aspx>; Rezolucija A/HRC/RES/39/11 Vijeća za ljudska prava Ujedinjenih naroda o ravnopravnom sudjelovanju u političkim i javnim poslovima. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://undocs.org/A/HRC/RES/39/11>; Rezolucija A/HRC/RES/24/21 Vijeća za ljudska prava Ujedinjenih naroda o prostoru civilnog društva: stvaranju i održavanju, u zakonu i praksi, sigurnog i poticajnog okruženja. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://daccess-ods.un.org/tmp/3864325.28495789.html>.

45 Ugovor o Europskoj uniji. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://op.europa.eu/s/orhh>.

građana na njihovo sudjelovanje u demokratskom životu EU-a⁴⁶, uz načelnu obvezu institucija da građanima i predstavničkim udrugama na odgovarajući način omoguće objavu i javnu razmjenu njihovih stavova u okviru svih područja u kojima EU djeluje, utemeljenu na otvorenom, transparentnom i redovitom dijalogu s njima, kao i obvezu Europske komisije da provodi šire konzultacije sa zainteresiranim dionicima u cilju koherentnosti i transparentnosti djelovanja EU-a⁴⁷. Također, prema Ugovoru o funkcioniranju Europske unije⁴⁸, Europska komisija promiče konzultacije između socijalnih partnera na razini EU-a i poduzima odgovarajuće mjere kako bi olakšala njihov dijalog uz osiguravanje ravnomjerne potpore⁴⁹.

Za razliku od dosad spomenutih međunarodnih ugovora i drugih dokumenata, koji tek načelno reguliraju pravo na savjetovanje s javnošću, tzv. Aarhuška konvencija, tj. Konvencija Gospodarske komisije Ujedinjenih naroda za Europu o pristupu informacijama, sudjelovanju javnosti u odlučivanju i pristupu pravosuđu u pitanjima okoliša⁵⁰ učinila je u tome korak dalje, postavljajući nešto razrađeniji okvir. Tako je, primjerice, propisano kako će svaka država ugovornica nastojati osigurati pomoć i uputu javnosti u omogućavanju sudjelovanja u postupku donošenja odluka⁵¹ te osigurati djelotvorno sudjelovanje u vrijeme dok su još sve mogućnosti otvorene⁵². Pritom Aarhuška konvencija postavlja određene standarde kojih se sve države ugovornice trebaju pridržavati, poput hodograma s tri koraka pri izradi provedbenih propisa i ostalih općeprimjenjivih pravnoobvezujućih pravila. To su: a) utvrđivanje vremenskog okvira nužnog za djelotvorno sudjelovanje; b) objava nacрта pravila ili njihovo stavljanje na raspolaganje javnosti na drugi način; c) omogućavanje javnosti da primjedbe uputi izravno ili posredstvom predstavničkoga savjetodavnog tijela⁵³.

46 Članak 10. stavak 3. Isto.

47 Članak 11. stavci 1.-3. Isto.

48 Ugovor o funkcioniranju Europske unije. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://op.europa.eu/s/oERW>.

49 Članak 154. stavak 1. Isto.

50 Konvencija Gospodarske komisije Ujedinjenih naroda za Europu o pristupu informacijama, sudjelovanju javnosti u odlučivanju i pristupu pravosuđu u pitanjima okoliša. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1998/06/19980625%2008-35%20AM/Ch_XXVII_13p.pdf. Njezina potpisnica je i Republika Hrvatska (Tablica potpisa i ratifikacija Konvencija Gospodarske komisije Ujedinjenih naroda za Europu o pristupu informacijama, sudjelovanju javnosti u odlučivanju i pristupu pravosuđu u pitanjima okoliša. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXVII-13&chapter=27&clang=en). Način sudjelovanja javnosti u odlučivanju pobliže je uređen u Uredbi o informiranju i sudjelovanju javnosti i zainteresirane javnosti u pitanjima zaštite okoliša (Narodne novine 64, 2177(2008). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_06_64_2177.html).

51 Članak 3. stavak 2. Aarhuške konvencije. Nav. dj.

52 Članak 6. stavak 4. Isto.

53 Članak 8. Isto.

S druge strane, iako je Aarhuška konvencija uvela ponešto razrađeniji okvir u regulaciji prava na savjetovanje s javnošću, to pravo njome je regulirano samo iz perspektive participacije javnosti u odlučivanju o pitanjima okoliša. Pored toga, iako je prethodno ukazano na činjenicu da edukativna i integrativna uloga knjižnica vrlo jasno pokazuju njihovo privrženo nastojanje za promicanjem društvenog, političkog i ukupnog napretka i za educiranjem javnosti i snaženjem demokratskih vrijednosti radi oživotvorenja djelotvorne participacije javnosti u normotvornim postupcima, niti među načelnim odredbama dosad izloženih međunarodnih ugovora i drugih dokumenata, niti među posebnim odredbama Aarhuške konvencije nisu sadržane one koje bi se referirale na knjižnice i njihove uloge, posebice onu participativnu, te ih se može pronaći tek u međunarodnim dokumentima knjižničarskih organizacija. Međutim, za razliku od sklopljenih, potvrđenih i objavljenih međunarodnih ugovora koji su na snazi i čine „dio unutarnjega pravnog poretka Republike Hrvatske, a po pravnoj snazi su iznad zakona“⁵⁴, dokumenti knjižničarskih organizacija nisu pravno obvezujući, iako njihova zbiljska važnost i utjecaj izviru iz činjenice da predstavljaju stručne, a ne političko-pravne dokumente.

Najveći dio međunarodnih dokumenata knjižničarskih organizacija polazi od općenitog shvaćanja uloge knjižnica u osiguravanju dostupnosti knjižnične građe i informacija kako bi se osnažile kompetencije građana potrebne za demokratski, gospodarski i znanstveni razvitak, ali i njihove participacije u informacijskom društvu⁵⁵. U okviru djelovanja Međunarodnog saveza knjižničarskih društava i ustanova (IFLA) posebno vrijedi izdvojiti Aleksandrijski manifest o knjižnicama, informacijskom društvu na djelu⁵⁶ u kojem se izrijeком navodi da je jedinstvena uloga knjižnica sadržana u njihovu odgovoru na posebna pitanja i potrebe pojedinaca te da su upravo knjižnice ključne za

54 Ustav Republike Hrvatske (pročišćeni tekst). // Narodne novine 85, 2422(2010). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_07_85_2422.html i Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: SuP-O-1/2014. od 14. siječnja 2014. // Narodne novine 5, 93(2014). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_01_5_93.html. Vidi članak 141.

55 Vidi npr.: Manifest za narodne knjižnice Međunarodnog saveza knjižničarskih društava i ustanova (IFLA) i Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu (UNESCO). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/168/1/pl-manifesto-en.pdf>; Izjava IFLA-e o knjižnicama i intelektualnoj slobodi. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: www.ifla.org/publications/ifla-statement-on-libraries-and-intellectual-freedom; Glazgovska deklaracija o knjižnicama, informacijskim uslugama i intelektualnoj slobodi. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: www.ifla.org/publications/the-glasgow-declaration-on-libraries-information-services-and-intellectual-freedom; Etički kodeks IFLA-e za knjižničare i druge informacijske djelatnike. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: www.ifla.org/publications/node/11092; Manifest IFLA-e o internetu. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: www.ifla.org/files/assets/faife/publications/policy-documents/internet-manifesto-en.pdf.

56 Aleksandrijski manifest o knjižnicama, informacijskom društvu na djelu. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://www.ifla.org/publications/alexandria-manifesto-on-libraries-the-information-society-in-action/>.

dobro informirano građanstvo i transparentno upravljanje. Nadalje, Manifest IFLA-e o transparentnosti, dobrom upravljanju i slobodi od korupcije⁵⁷ uz tu ulogu prisnažuje da knjižnice trebaju postati aktivnija komponenta u ostvarenju dobrog upravljanja, a Smjernice IFLA-e o javnom pristupu internetu u knjižnicama⁵⁸ navode da bi na nacionalnoj (i na međunarodnoj) razini knjižničarska struka trebala aktivno sudjelovati u konzultacijama i razgovorima koji se odnose na praćenje, nadzor i kontrolu pristupa internetu. S druge strane, ni u jednom od spomenutih dokumenata posebno se ne razrađuje uloga knjižnica u savjetovanju s javnošću, već su u njima sadržana, s obzirom na njihovu narav, samo načelna stajališta koja se tek okvirno dotiču participativne uloge knjižnica.

5. Relevantni zakoni, drugi propisi i akti

Savjetovanje s javnošću u Republici Hrvatskoj pobliže je normativno uređeno Kodeksom savjetovanja sa zainteresiranom javnošću u postupcima donošenja zakona, drugih propisa i akata⁵⁹. Riječ je o dokumentu izrađenom u cilju utvrđivanja općih načela, standarda i mjera za savjetovanje u postupcima donošenja odluka kojim je utvrđeno da će nadležno tijelo za izradu nacrt (prijedloga) zakona, drugog propisa i akta na svojoj internetskoj stranici objaviti poziv na savjetovanje s rokom za dostavljanje očitovanja ne kraćim od 15 dana. Prema točki III. stavku 2. Kodeksa, zainteresiranu javnost čine građani, kao i, između ostalog, „javne ustanove i druge pravne osobe koje obavljaju javnu službu ili na koje može utjecati zakon, drugi propis ili akt koji se donosi, odnosno koje će biti uključene u njegovu provedbu“, čime su obuhvaćene i knjižnice⁶⁰. Očitovanje zain-

57 Manifest IFLA-e o transparentnosti, dobrom upravljanju i slobodi od korupcije. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/1591/1/transparency-manifesto-en.pdf>.

58 Smjernice IFLA-e o javnom pristupu internetu u knjižnicama. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/1105/1/guidelines_on_public_internet_access.pdf.

59 Kodekssavjetovanjasazainteresiranomjavnošćuupostupcima donošenjazakona, drugih propisa i akata. // Narodne novine 140, 3402(2009). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_11_140_3402.html. Iako su i prije donošenja Kodeksa (2009.) pojedini zakoni predviđali savjetovanje sa zainteresiranom javnošću – primjerice, člankom 84. stavkom 2. Zakona o sustavu državne uprave iz 1993. (Narodne novine 75, 1538(1993). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1993_08_75_1538.html), bilo je omogućeno da ministri, ravnatelji državnih upravnih organizacija, župani i gradonačelnik Grada Zagreba putem sredstava javnog priopćavanja objave nacrt propisa za koje je javnost osobito zainteresirana, kao i da pozovu sve zainteresirane da iznesu primjedbe na nacrt propisa – nije bila riječ o obvezi, već o mogućnosti savjetovanja, koja je ovisila o diskrecijskoj ocjeni navedenih čelnika.

60 Prema članku 3. točki 2. Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti (Narodne novine 17, 356(2019). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_02_17_356.html), knjižnice imaju status pravne osobe koja obavlja knjižničnu djelatnost, a tu djelatnost, u skladu s člankom 2. podstavkom 1. istog Zakona, obavljaju kao javnu službu. Istim Zakonom propisano je osnivanje javne knjižnice kao ustanove (članak 9. stavak 1.), narodne knjižnice kao ustanove (čla-

teresirane javnosti, zajedno sa sažetim obrazloženjem neprihvaćenih primjedbi, javno mora biti objavljeno na internetskoj stranici tijela nadležnog za njegovu izradu ili drugim odgovarajućim načinom kako bi javnosti bio vidljiv ishod provedenog savjetovanja.

S druge strane, budući da Kodeks nema snagu pravno obvezujućeg akta i da za njegovu neprovedbu nisu predviđene nikakve pravne sankcije, bilo je nužno i zakonski propisati obveze nadležnih tijela. To je učinjeno donošenjem Zakona o pravu na pristup informacijama⁶¹ kojim je izrijekom predviđena obveza svih tijela državne uprave da provedu savjetovanje s javnošću posredstvom središnjega državnog internetskog portala (e-Savjetovanja), dok su ostala državna tijela, jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave te pravne osobe koje imaju javne ovlasti, obvezne to učiniti posredstvom e-Savjetovanja ili na svojoj internetskoj stranici, i to u roku od, u pravilu, 30 dana⁶². Provedba savjetovanja započinje od objave nacрта zakona, drugog propisa ili akta s obrazloženjem razloga i ciljeva za njegovo donošenje, uz poziv javnosti za dostavljanje njezinih prijedloga i mišljenja⁶³. Po proteku roka od 30 dana spomenuta tijela objavljuju izvješće o savjetovanju s prijedlozima i primjedbama javnosti i s očitovanjem tijela o razlozima njihova neprihvaćanja. Iako je u Zakonu izostalo određenje pojma javnosti, vrijedi primijetiti da se Kodeks i nadalje primjenjuje, i to u mjeri u kojoj nije suprotan tom Zakonu,

nak 10. stavak 2.) te Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (članak 23. stavak 1.) i Hrvatske knjižnice za slijepe (članak 29. stavak 1.) kao javne ustanove, pa se na knjižnice primjenjuje i zakon kojim se uređuju ustanove. Vidi bliže: Zakon o ustanovama (Narodne novine 76, 1548(1993). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1993_08_76_1548.html), kao i njegove kasnije ispravke, izmjene i dopune: Ispravak Zakona o ustanovama. // Narodne novine 29, 427(1997). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1997_03_29_427.html; Ispravak Zakona o ustanovama. // Narodne novine 47, 924(1999). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1999_05_47_924.html; Zakon o izmjenama i dopuni Zakona o ustanovama. // Narodne novine 35, 1142(2008). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_03_35_1142.html; Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o ustanovama. // Narodne novine 127, 2562(2019). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_12_127_2562.html.

61 Zakon o pravu na pristup informacijama. // Narodne novine 25, 403(2013). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_02_25_403.html i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o pravu na pristup informacijama // Narodne novine 85, 1649(2015). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_08_85_1649.html.

62 Članak 11. stavci 1.-3. Zakona o pravu na pristup informacijama. Nav. dj.

63 Istovremeno, treba naglasiti da provedba internetskog savjetovanja ne eliminira mogućnost provedbe i nekih drugih metoda savjetovanja, poput javnih rasprava ili sudjelovanja (zainteresirane) javnosti u radnim skupinama. Vidi npr. Analitičko izvješće o praćenju provedbe Zakona o pravu na pristup informacijama br. 8/2019. – Provedba savjetovanja s javnošću u tijelima državne uprave i uredima Vlade RH u 2019. godini. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://www.pristupinfo.hr/wp-content/uploads/2020/06/AI-2019-08-Savjetovanja-TDU-i-Vlada-2019.pdf?x66719>.

pa bi pod zakonskim pojmom javnosti⁶⁴ valjalo iščitati krug osoba koji je u Kodeksu obuhvaćen pojmom zainteresirane javnosti, u koji ulaze i knjižnice.

Nakon što se (zainteresirana) javnost izjasni kroz svoje prijedloge i primjedbe, a tijelo koje je provelo savjetovanje izjasni o njihovu prihvaćanju, izvješće o provedenom savjetovanju o nacrtu prijedloga zakona, drugog propisa i akta koji donosi Vlada Republike Hrvatske ili Hrvatski sabor nastavlja svoj proceduralni put. Naime, Poslovník Vlade Republike Hrvatske⁶⁵ propisuje obvezu tijela državne uprave (tj. ministarstava i državnih upravnih organizacija) da pri upućivanju u (Vladinu) proceduru moraju priložiti i izvješća o provedenom savjetovanju⁶⁶. Također, izvješće o provedenom savjetovanju potrebno je priložiti uz zakonski prijedlog koji ovlaštenu predlagatelj (tj. jedan ili više zastupnika, klubova zastupnika ili saborskih radnih tijela i Vlada) podnosi predsjedniku Hrvatskoga sabora u skladu s Poslovníkom Hrvatskoga sabora⁶⁷, iz čega slijedi da savjetovanje ima važnu ulogu u legislativnom postupku.

U važeći normativni okvir valjalo bi ubrojiti i posebne propise kojima se uređuju neki drugi, posebni oblici savjetovanja u vezi s pojedinim pitanjima te određenim djelovanjima i djelatnostima; primjerice, upućivanje mišljenja, prijedloga i primjedbi putem javne rasprave o studiji utjecaja zahvata na okoliš prema Zakonu o zaštiti okoliša⁶⁸ ili

64 Iako se u Zakonu o pravu na pristup informacijama dominantno koristi pojam javnosti, vrijedi primijetiti da se u članku 11. stavku 6. u istom smislu rabi i pojam javnosti i pojam zainteresirane javnosti.

65 Poslovník Vlade Republike Hrvatske (pročišćeni tekst). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//ZPPI/Dokumenti%20Vlada//Poslovník%20VRH%20pro%C4%8Di%C5%A1%C4%87eni.pdf>.

66 Iznimno, takve obveze nema ako je savjetovanje provedeno u skladu s propisima o procjeni učinaka propisa na temelju kojih se priprema i izrada nacrtu prijedloga zakona provodi analizom njegovih izravnih učinaka u cilju iznalaženja optimalnoga rješenja ili poduzimanja ostalih aktivnosti i mjera. U skladu s člancima 11. i 13. Zakona o procjeni učinaka propisa (Narodne novine 44, 998(2017)). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_05_44_998.html), o Prijedlogu plana zakonodavnih aktivnosti i Prethodnoj procjeni provodi se savjetovanje od 1. do 30. rujna koje mora trajati barem 15 dana, a o Iskazu i nacrtu prijedloga zakona barem 30 dana, s javnim izlaganjem materije o kojoj se provodi savjetovanje.

67 Vidi: članak 174. stavak 4. Poslovníka Hrvatskoga sabora (pročišćeni tekst). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://sabor.hr/sites/default/files/uploads/inline-files/Poslovník-HS_procisćeni-tekst-11_2020.pdf.

68 Zakon o zaštiti okoliša. // Narodne novine 80, 1659(2013). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_06_80_1659.html; Zakon o gradnji. // Narodne novine 153, 3221(2013). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_12_153_3221.html; Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti okoliša. // Narodne novine 78, 1498(2015). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_07_78_1498.html; Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti okoliša. // Narodne novine 12, 264(2018). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_02_12_264.html; Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti okoliša. // Narodne novine 118, 2345(2018). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_12_118_2345.html.

javne rasprave o prijedlogu prostornog plana prema Zakonu o prostornom uređenju⁶⁹. Takvi postupci uključivanja javnosti nužno ne isključuju obvezu provedbe savjetovanja po Zakonu o pravu na pristup informacijama. Naime, ako se savjetovanje provodi samo putem javne rasprave uz (fizičku) nazočnost javnosti i uvid u (fizički) dostupan primjerak nacрта prijedloga akta, odnosno dokumenta, onda uz javnu raspravu treba provesti i savjetovanje na temelju Zakona o pravu na pristup informacijama, u cilju omogućavanja uključenosti što širega kruga javnosti u postupke njihova donošenja⁷⁰.

Iako se ni u jednom od izloženih zakona, drugih propisa i akata izrijekom ne navodi uloga knjižnica u savjetovanju s(a) (zainteresiranom) javnošću, njezina participativna uloga *implicite* je sadržana ponajprije u odredbama koje se odnose na pojam zainteresirane javnosti, napose kako je određen točkom III. stavkom 2. Kodeksa savjetovanja sa zainteresiranom javnošću u postupcima donošenja zakona, drugih propisa i akata obuhvaćajući, između ostalog, i „javne ustanove i druge pravne osobe koje obavljaju javnu službu ili na koje može utjecati zakon, drugi propis ili akt koji se donosi, odnosno koje će biti uključene u njegovu provedbu“. Na toj podlozi, kao (zainteresirana) javnost, knjižnice dolaze u priliku doista „argumentirano zastupati njihova prava u javnim raspravama pri donošenju relevantnih zakonskih propisa“⁷¹, kao i „pratiti i pravodobno se uključiti u oblikovanje i donošenje zakonskih propisa“⁷², u skladu s člankom 11. stavkom 2. Zakona o pravu na pristup informacijama kroz savjetovanje s javnošću, i to putem internetske stranice nadležnog tijela ili e-Savjetovanja.

Istovremeno, uzimajući u obzir da se participativna uloga knjižnica može ostvariti i kroz nastojanje da se građanima, odnosno (zainteresiranoj) javnosti pruži potrebna pomoć u cilju njihova uključivanja u postupak savjetovanja pri donošenju odluka, valjalo bi ujedno ukazati i na odredbe Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti. Naime, smjerajući prema osiguranju dostupnosti knjižnične građe i informacija „radi jačanja kompetencija za razvoj demokracije, gospodarstva, znanosti i sudjelovanja u informacij-

69 Zakon o prostornom uređenju. // Narodne novine 153, 3220(2013). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_12_153_3220.html; Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o prostornom uređenju. // Narodne novine 65, 1494(2017). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_07_65_1494.html; Zakon o izmjenama i dopuni Zakona o prostornom uređenju. // Narodne novine 114, 2218(2018). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_12_114_2218.html; Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o prostornom uređenju. // Narodne novine 39, 801(2019). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_04_39_801.html; Zakon o izmjenama Zakona o prostornom uređenju. // Narodne novine 98, 1939(2019). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_10_98_1939.html.

70 Usp. Priručnik za provedbu savjetovanja s javnošću za jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave. Str. 16. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://pristupinfo.hr/wp-content/uploads/2018/10/Prirucnik-za-savjetovanja-e-izdanje.pdf?x66719>.

71 Grašić-Kvesić, T.; I. Hebrang Grgić. Nav. dj.

72 Isto.

skom društvu⁷³, u taj Zakon zakonodavac je ugradio nekoliko važnih načelnih odredbi: primjerice, odredbu kojom je pod pojmom knjižnične djelatnosti obuhvaćena organizacija i pružanje javnosti, među ostalim, informacijskih usluga⁷⁴, ali i, posebice, usmjerenje i poduka korisnika pri odabiranju i korištenju „knjižnične građe, informacijskih pomagala i drugih izvora“⁷⁵. S obzirom na svrhu spomenutih odredbi, može ih se tumačiti tako da je participativna uloga knjižnica u njima *implicite* sadržana pa bi u doseg njihove primjene valjalo ubrojiti razne oblike aktivnosti usmjerene na pomoć javnosti u njezinu uključivanju u postupak savjetovanja, poput omogućavanja korištenja računala i pristupa internetu u cilju uključivanja građana u postupak savjetovanja s javnošću putem e-Savjetovanja, uz upućivanje na potrebne izvore informacija, relevantne propise, knjižničnu građu, dokumente ili nadležne institucije. U tom smislu, riječ je o pristupu koji prihvaća zbiljnost partnerske uloge knjižnica kao onih koji su građanima *in concreto* spremni pružiti pomoć, promičući socijalnu inkluziju i jednakost⁷⁶.

6. Primjeri uloge knjižnica u participativnoj praksi

Iako je u ovom radu fokus istraživačke pažnje stavljen na ulogu knjižnica u postupku savjetovanja s javnošću sagledanu iz pravne perspektive kroz interpretaciju važećih hrvatskih propisa te relevantnih međunarodnih i drugih dokumenata, ukratko će biti izloženi i pojedini primjeri ozbiljenja participativne uloge knjižnica u praksi.

Kao što je prethodno utvrđeno, knjižnice imaju pravo, kao (zainteresirana) javnost u skladu s člankom 11. stavkom 2. Zakona o pravu na pristup informacijama i točkom III. stavkom 2. Kodeksa savjetovanja sa zainteresiranom javnošću u postupcima donošenja zakona, drugih propisa i akata, sudjelovati u postupku savjetovanja. Iz podataka koji su objavljeni na središnjem državnom internetskom portalu za savjetovanje s javnošću (e-Savjetovanja) proizlaze brojni primjeri ozbiljenja participativne uloge knjižnica u praksi koji pokazuju njihovo izravno uključivanje u postupak savjetovanja kao (zainteresirane) javnosti s konkretnim mišljenjima, prijedlozima i primjedbama. Riječ je o postupku savjetovanja, primjerice, o nacrtu Standarda za digitalne knjižnice⁷⁷, Zakona

73 Članak 2. podstavak 3. Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti. Nav. dj.

74 Članak 3. točka 1. Isto.

75 Članak 6. stavak 1. podstavak 6. Isto.

76 Vidi: Struić, G. Uloga knjižnica u ostvarenju prava na pristup informacijama iz perspektive hrvatskih propisa i međunarodnih dokumenata. // Knjižničar/Knjižničarka 11, 11(2020), 28. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/251608>.

77 Izvješće o provedenom savjetovanju – Standard za digitalne knjižnice. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/EconReport?entityId=16352>.

o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara⁷⁸, Pravilnika o matičnoj djelatnosti i sustavu matičnih knjižnica u Republici Hrvatskoj⁷⁹, kao i, između ostalog, Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti⁸⁰.

Upravo u potonjem savjetovanju, koje je trajalo u razdoblju od 15. lipnja do 15. srpnja 2018., zabilježeno je čak 2.566 komentara, među kojima su bili i oni koje su uputile knjižnice, knjižničarska društva, pojedini knjižničari te niz drugih predstavnika stručne, znanstvene i ostale (zainteresirane) javnosti. Iz podataka o statusu odgovora predlagatelja (tadašnjeg Ministarstva kulture) sadržanih u izvješću o navedenom savjetovanju proizlazi da je u cijelosti ili djelomično prihvaćeno 47,27 posto komentara, dok ih nije prihvaćeno 44,93 posto, a 7,79 posto primljeno je samo na znanje. Usto, posebno vrijedi istaknuti da su u pogledu potonjeg nacrtu prijedloga zakona pojedina knjižničarska društva⁸¹ aktivno bila uključena i izvan postupka savjetovanja, upućujući svoje prijedloge nadležnim tijelima, održavajući rasprave i sastanke s relevantnim dionicima, ali i potičući knjižničare da sudjeluju u javnoj raspravi i upute svoje prijedloge.⁸² Također, pojedini komentari na nacrt prijedloga istog zakona upućeni su po dovršetku postupka savjetovanja u zakonodavnu proceduru te je raspravu o njima provelo matično radno tijelo Hrvatskoga sabora, tj. Odbor za obrazovanje, znanost i kulturu⁸³.

Izloženi primjer participativne uloge knjižnica kao (zainteresirane) javnosti pokazuje da mogućnost uključivanja javnosti u postupak savjetovanja s javnošću, kao i po dovršetku njegove provedbe, pridonosi prilici za kontinuirani dijalog javnosti i vlasti, a važan preduvjet za to čini njihova informiranost. Takvo što dolazi do izražaja i u slučajevima u kojima se participativna uloga knjižnica oživotvoruje kroz nastojanje da se građanima pruži potrebna pomoć u njihovu uključivanju u postupak savjetovanja. Međutim, ono se ne ispunjava samo kroz omogućavanje korištenja računala i pristupa internetu pojedin-

78 Izvješće o provedenom savjetovanju – Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, s nacrtom konačnog prijedloga Zakona. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/EconReport?entityId=7742>.

79 Izvješće o provedenom savjetovanju – Nacrt Pravilnika o matičnoj djelatnosti i sustavu matičnih knjižnica u Republici Hrvatskoj. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/EconReport?entityId=15794>.

80 Izvješće o provedenom savjetovanju – Prijedlog Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/EconReport?entityId=7767>.

81 Tako npr. Knjižničarsko društvo Rijeka. Vidi: Udina K. Knjižničarsko društvo Rijeka partner u projektu Civilne inicijative EPK Rijeka 2020; Izvješće o radu Knjižničarskog društva Rijeka od 13.06.2018. do kraja 2019.; Foto pregled knjižničarskih događanja koja su obilježila rad KDR-a u 2019. godini i Dubrovnik IASL 2019. Convergence – Empowering – Transformation: School Libraries. // Knjižničar/ Knjižničarka 10, 10(2019), 164. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://hrcaj.srce.hr/236253>.

82 Isto.

83 Izvješće Odbora za obrazovanje, znanost i kulturu o Prijedlogu zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti, prvo čitanje, P. Z. br. 431. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://www.sabor.hr/hr/radna-tijela/odbori-i-povjerenstva/izvjesce-odbora-za-obrazovanje-znanost-i-kulturu-o-164>.

cima, upućivanje na potrebne izvore informacija, relevantne propise, knjižničnu građu, dokumente itd., nego i kroz kontinuirane aktivnosti širih razmjera, poput edukacija i radionica⁸⁴, okruglih stolova⁸⁵, *webinara*⁸⁶, javnih rasprava⁸⁷, kao i kroz organiziranje debata i drugih aktivnosti koje mogu utjecati na razvoj kritičkog mišljenja.

Povrh toga, valjalo bi spomenuti i primjere u kojima knjižnice same provode savjetovanje s javnošću za akte koje donose u okviru svoje nadležnosti, poput savjetovanja s javnošću o nacrtu Pravilnika o pružanju usluga i korištenju knjižnične građe u Gradskoj knjižnici Rijeka⁸⁸ ili savjetovanja s javnošću o nacrtu Pravilnika o pružanju usluga i korištenju knjižnične građe, opreme, čitaonica i dvorane u Pučkoj knjižnici i čitaonici Daruvar⁸⁹. Iako po stipulaciji članka 11. stavka 1. Zakona o pravu na pristup informacijama obveza provedbe savjetovanja s javnošću izrijekom zahvaća isključivo krug taksativno nabrojenih tijela (riječ je o tijelima državne uprave i drugim državnim tijelima, jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave i pravnim osoba s javnim ovlastima – prema tome, ne i pravnim osobama koje obavljaju javnu službu⁹⁰, među koje se ubrajaju i knjižnice na temelju Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti), navedenu odredbu moguće je interpretirati⁹¹ tako da nema zapreke da i tijela koja nisu obveznici provedbe savjetovanja ipak to učine, posebice onda kada se njihovim aktima može utjecati na interese javnosti.

84 Npr. radionica u Gradskoj knjižnici Zabok: Što je savjetovanje sa zainteresiranom javnošću?. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://www.kzz.hr/radionica-sto-je-savjet-sa-zainteresiranom-javnoscju>.

85 Npr. 17. okrugli stol za knjižnične usluge za osobe s invaliditetom i osobe s posebnim potrebama. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://www.hkdrustvo.hr/hr/skupovi/skup/472/>.

86 Npr. *webinar* Informacijsko ponašanje adolescenata iz aspekta uloge informacija u procesu donošenja odluka. [Citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://sway.office.com/MsUUnvWGmKpSYOKg>.

87 Npr. javna rasprava o Strategiji hrvatskog knjižničarstva 2015.-2020. g. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: www.hkdrustvo.hr/hr/obavijesti/odabrana_novost/632/.

88 Vidi: Izvješće o provedenom savjetovanju s javnošću – Pravilnik o pružanju usluga i korištenju knjižnične građe u Gradskoj knjižnici Rijeka. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://gkr.hr/O-nama/Savjetovanje-sa-zainteresiranom-javnoscju>.

89 Vidi: Izvješće o provedenom savjetovanju s javnošću – Pravilnik o pružanju usluga i korištenju knjižnične građe, opreme, čitaonica i dvorane u Pučkoj knjižnici i čitaonici Daruvar. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://knjiznica-daruvar.hr/Dokumenti/Izvjesce_o_provedenom_savjetovanju_s_javnoscju_Pravilnik_o_pruzanju_usluga_i_koristenju_knjiznicne_gradje_u_PKIC_15.1.2020.pdf.

90 Vidi pobliže npr.: Rajko, A. O značenju pojmova pravna osoba s javnim ovlastima i pravna osoba koja obavlja javnu službu – o važnosti razgraničenja pojmova. // Informator 64, 6430(2016), 1-3.

91 O pitanju tzv. pravno otvorenog prostora i shvaćanju o pravnoj dopuštenosti svega onog što nije zabranjeno vidi pobliže: Vrban, D. Država i pravo. Zagreb: Golden marketing, 2003. Str. 461-462.

7. Zaključna razmatranja

S obzirom na shvaćanje o potrebi za argumentiranim zastupanjem prava građana prilikom donošenja zakona, drugih propisa i akata te uključivanjem u sâm postupak njihova oblikovanja i donošenja, u ovom radu istražena je uloga knjižnica u postupku savjetovanja s javnošću, kao jednog od najkorištenijih instrumenata participacije javnosti, sagledana iz pravne perspektive kroz interpretaciju važećih hrvatskih propisa te relevantnih međunarodnih i drugih dokumenata, kako bi se utvrdilo u čemu se ta uloga sastoji.

Kroz uvid u relevantnu literaturu najprije je utvrđeno da edukativna i integrativna uloga knjižnica pokazuju njihovu usmjerenost prema promicanju društvenog, političkog i ukupnog napretka, ali i prema educiranju javnosti i snaženju demokratskih vrijednosti, čime se knjižnice otkrivaju kao osnovna potka koncepta demokratske javnosti iz koje izvire njihova participativna uloga koja se oživotvoruje pružanjem pomoći građanima za njihovo uključivanje u demokratske procese, ali i izravnom participacijom knjižnica u tim procesima. Kao jedan od najkorištenijih instrumenata participacije u postupku donošenja odluka izdvojeno je savjetovanje s javnošću koje počiva na dvosmjernosti odnosa javnosti i vlasti u kojem javnost upućuje vlasti povratne informacije vlasti o dokumentu o kojem se provodi savjetovanje, i to najčešće e-savjetovanje.

Analizom relevantnih međunarodnih ugovora i drugih dokumenata utvrđeno je kako se njima tek načelno uređuje savjetovanje s javnošću, i to putem prava javnosti na sudjelovanje u postupcima donošenja odluka, dok Aarhuška konvencija u tome čini korak dalje postavljajući nešto razrađeniji okvir, ali samo iz perspektive participacije javnosti u odlučivanju o pitanjima okoliša. No, među odredbama analiziranih međunarodnih ugovora i drugih dokumenata nije bilo onih koje se referiraju na knjižnice i njihove uloge, posebice onu participativnu, već su uočene u pravno neobvezujućim međunarodnim dokumentima knjižničarskih organizacija, i to samo kroz načelna stajališta koja se tek okvirno dotiču participativne uloge knjižnica.

Razmatrajući relevantne odredbe hrvatskih zakona, drugih propisa i akata utvrđeno je kako je savjetovanje s javnošću u Republici Hrvatskoj pobliže normativno uređeno Kodeksom savjetovanja sa zainteresiranom javnošću u postupcima donošenja zakona, drugih propisa i akata, prema čijoj definiciji zainteresirane javnosti u taj pojam nedvojbeno ulaze i knjižnice kao pravne osobe koje obavljaju javnu službu, kao i Zakonom o pravu na pristup informacijama, kojim se razrađuje sâm postupak savjetovanja, te posebnim propisima kojima se uređuju savjetovanja u vezi s pojedinim pitanjima, poput zaštite okoliša. Iako nijedan od njih izrijeком ne uređuje ulogu knjižnica u savjetovanju s javnošću, njezina participativna uloga *implicite* je sadržana ponajprije u odredbama koje se odnose na pojam (zainteresirane) javnosti, iz čega slijedi da se ta uloga sastoji od mogućnosti njezina izravnog uključivanja u postupak savjetovanja u skladu s člankom 11. stavkom 2. Zakona o pravu na pristup informacijama i točkom III. stavkom

2. Kodeksa savjetovanja sa zainteresiranom javnošću u postupcima donošenja zakona, drugih propisa i akata, o čemu svjedoči niz izloženih primjera iz prakse.

Nadalje, interpretacijom relevantnih odredbi članaka 2., 3. i 6. Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti utvrđeno je da iz njih proizlazi i participativna uloga koja se sastoji od mogućnosti da (zainteresiranoj) javnosti pruže potrebnu pomoć u svrhu njezina uključivanja u postupak savjetovanja, poput omogućavanja korištenja računala i pristupa internetu, upućivanja na izvore informacija itd., ali i kroz kontinuirane aktivnosti usmjerene širem krugu interesenata poput radionica, okruglih stolova, *webinara* i javnih rasprava, o čemu već svjedoče spomenuti primjeri iz postojeće prakse, kao i drugih aktivnosti koje smjeraju razvoju kritičkog mišljenja.

Naposljetku, iako su u praksi primijećeni i primjeri participativne uloge koja se sastoji od postupaka savjetovanja s javnošću koje provode same knjižnice za akte koje donose u okviru svoje nadležnosti, interpretacijom članka 11. stavka 1. Zakona o pravu na pristup informacijama zaključeno je da obveza provedbe postupka savjetovanja s javnošću izrijeckom obvezuje samo krug taksativno nabrojanih tijela među koja se ne ubrajaju knjižnice, ali i da ne postoji zapreka da i ona tijela koja nisu obveznici provedbe savjetovanja ipak to učine, posebice onda kada se njihovim aktima može utjecati na interese javnosti. Iako bi se uz ostvarenje participativne uloge knjižnica moglo postaviti i pitanje o primjerima iz usporednog prava i prakse, kao i, primjerice, pitanje o ishodima participativnog djelovanja knjižnica, posebice imajući u vidu dosadašnju praksu participacije knjižnica u postupku savjetovanja s javnošću putem e-Savjetovanja, takva pitanja trebalo bi obuhvatiti zasebnim istraživanjem.

8. Literatura

17. okrugli stol za knjižnične usluge za osobe s invaliditetom i osobe s posebnim potrebama. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://www.hkdrustvo.hr/hr/skupovi/skup/472/>.
- Alathur, S.; Ilavarasan; M. P. Gupta. Citizen participation and effectiveness of e-petition: Sutharyakeralam – India. // *Transforming government: people, process and policy* 6, 4(2012), 392-403. DOI: <https://doi.org/10.1108/17506161211267536>.
- Aleksandrijski manifest o knjižnicama, informacijskom društvu na djelu. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://www.ifla.org/publications/alexandria-manifesto-on-libraries-the-information-society-in-action/>.
- Analitičko izvješće o praćenju provedbe Zakona o pravu na pristup informacijama br. 8/2019. – Provedba savjetovanja s javnošću u tijelima državne uprave i uredima Vlade RH u 2019. godini. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://www.pristupinfo.hr/wp-content/uploads/2020/06/AI-2019-08-Savjetovanja-TDU-i-Vlada-2019.pdf?x66719>.
- Belfrage, J. Advocacy for Democracy II. The Role of the Swedish Library Association. // *Libraries and Democracy: The Cornerstones of Liberty* / ed. by Nancy Kranich. Chicago: American Library Association, 2001. Str. 208-211.
- Bijela knjiga o europskom upravljanju, COM/2001/0428. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_01_10.
- Cipek, T. Sudionička demokracija: trebaju li demokraciji aktivni građani? // *Anali Hrvatskog politološkog društva* 11, 1(2014), 113-126. Dostupno i na: <https://hrcak.srce.hr/140193>. [citirano: 2021-11-7]
- Crouch, C. Postdemokracija: političke i poslovne elite u 21. stoljeću. Zagreb: Izvori, 2007.
- Deklaracija Ujedinjenih naroda o pravu i odgovornosti pojedinaca, grupa i društvenih tijela u promicanju i zaštiti univerzalno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/rightandresponsibility.aspx>.
- Dotadni protokol uz Europsku povelju o lokalnoj samoupravi o pravu na sudjelovanje u poslovima lokalne vlasti. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://rm.coe.int/168008482a>.
- Đorđević, J. Socijalizam i demokratija. Beograd: Savremena administracija, 1962.
- Etički kodeks IFLA-e za knjižničare i druge informacijske djelatnike. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: www.ifla.org/publications/node/11092.
- Europskapoveljaolokalnojsamoupravi. [citirano:2021-11-7].Dostupnona:<https://rm.coe.int/168007a088>.
- Glazgovska deklaracija o knjižnicama, informacijskim uslugama i intelektualnoj slobodi. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: www.ifla.org/publications/the-glasgow-declaration-on-libraries-information-services-and-intellectual-freedom.

- Gorman, M. Naše neprolazne vrednosti: bibliotekarstvo u XXI veku. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, 2007.
- Građani kao partneri: informiranje, konzultiranje i participiranje javnosti u kreiranju provedbene politike / ed. by Anton-Jan Klasinc. Zagreb: Oksimoron, 2004.
- Grašić-Kvesić, T.; I. Hebrang Grgić. 14. okrugli stol o slobodnom pristupu informacijama, 2015. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/1040>. Hrvatski jezični portal. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://hjp.znanje.hr>
- Hull, B. Can librarians help to overcome the social barriers to access? // *New Library World* 102, 10(2001), 382-388. DOI: <https://doi.org/10.1108/EUM00000000006066>.
- Huzar, T. Neoliberalism, democracy and the library as a radically inclusive space. Paper presented at IFLA WLIC 2014 – Lyon – Libraries, Citizens, Societies: Confluence for Knowledge in Session 200 – Library Theory and Research. Str. 1-9. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <http://library.ifla.org/835/1/200-huzar-en.pdf>.
- Informacijsko ponašanje adolescenata iz aspekta uloge informacija u procesu donošenja odluka. [Citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://sway.office.com/MsUUnvWGmKpSYOKg>.
- Ispravak Zakona o ustanovama. // *Narodne novine* 29, 427(1997). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1997_03_29_427.html.
- Ispravak Zakona o ustanovama. // *Narodne novine* 47, 924(1999). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1999_05_47_924.html.
- Izjava IFLA-e o knjižnicama i intelektualnoj slobodi. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: www.ifla.org/publications/ifla-statement-on-libraries-and-intellectual-freedom.
- Izvešće o provedenom savjetovanju – Nacrt Pravilnika o matičnoj djelatnosti i sustavu matičnih knjižnica u Republici Hrvatskoj. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/EconReport?entityId=15794>.
- Izvešće o provedenom savjetovanju – Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, s nacrtom konačnog prijedloga Zakona. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/EconReport?entityId=7742>.
- Izvešće o provedenom savjetovanju – Prijedlog Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/EconReport?entityId=7767>.
- Izvešće o provedenom savjetovanju – Standard za digitalne knjižnice. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/EconReport?entityId=16352>.
- Izvešće o provedenom savjetovanju s javnošću – Pravilnik o pružanju usluga i korištenju knjižnične građe u Gradskoj knjižnici Rijeka. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://gkr.hr/O-nama/Savjetovanje-sa-zainteresiranom-javnoscu>.
- Izvešće o provedenom savjetovanju s javnošću – Pravilnik o pružanju usluga i korištenju knjižnične građe, opreme, čitaonica i dvorane u Pučkoj knjižnici i čitaonici Daruvar. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://knjiznica-daruvar.hr/Dokumenti/Izvjescje_o

provedenom savjetovanju s javnošću Pravilnik o pružanju usluga i korištenju knjižnicne gradje u PKIC 15.1.2020.pdf.

Izvješće o regulatornoj reformi Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <http://www.oecd.org/gov/regulatory-policy/2391768.pdf>.

Izvješće Odbora za obrazovanje, znanost i kulturu o Prijedlogu zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti, prvo čitanje, P. Z. br. 431. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://www.sabor.hr/hr/radna-tijela/odbori-i-povjerenstva/izvjesce-odbora-za-obrazovanje-znanost-i-kulturu-o-164>.

Javna rasprava o Strategiji hrvatskog knjižničarstva 2015.-2020. g. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: www.hkdrustvo.hr/hr/obavijesti/odabrana_novost/632/.

Jowaisas, C.; M. Fellows. Libraries as agents for sustainable development. // Development and access to information // ed. by Maria Garrido; Stephen Wyber, Hague: International Federation of Library Associations and Institutions, 2017. Str. 51-57. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://da2i.ifla.org/wp-content/uploads/da2i-2017-full-report.pdf>.

Kelsen, H. Obrana demokracije: rasprave o teoriji demokracije. Zagreb: Naklada Breza, 2012.

Kodeks dobre prakse za sudjelovanje građana u donošenju odluka. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <http://rm.coe.int/09000016802eed5c>.

Kodeks savjetovanja sa zainteresiranom javnošću u postupcima donošenja zakona, drugih propisa i akata. // Narodne novine 140, 3402(2009). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_11_140_3402.html.

Konvencija Gospodarske komisije Ujedinjenih naroda za Europu o pristupu informacijama, sudjelovanju javnosti u odlučivanju i pristupu pravosuđu u pitanjima okoliša. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1998/06/19980625%2008-35%20AM/Ch_XXVII_13p.pdf.

Koprić, I.; R. Manojlović. Participacija građana u lokalnoj samoupravi – nova hrvatska pravna regulacija i neka komparativna iskustva // Četvrti Skopsko-zagrebački pravni kolokvij / ed. by Borče Davitkovski. Skopje: Pravni fakultet, 2013. Str. 9-35.

Kranich, N. Libraries, the Internet, and Democracy. // Libraries and Democracy: The Cornerstones of Liberty / ed. by Nancy Kranich. Chicago: American Library Association, 2001. Str. 83-95.

Lee, C.; T. Huang. E-government use and citizen empowerment: examining the effects of online information on political efficacy. // Electronic Journal of e-Government 12, 1(2014), 54-55. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://academic-publishing.org/index.php/ejeg/article/view/593/556>.

Levensen, K. ICT and local political participation. // European consortium for political research (ECPR). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/17472fad-265d-4907-8fd3-6a4a6d88f79e.pdf>.

- Maldini, P. *Demokracija i demokratizacija*. Dubrovnik: Sveučilište u Dubrovniku, 2008.
- Manifest IFLA-e o internetu. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: www.ifla.org/files/assets/faife/publications/policy-documents/internet-manifesto-en.pdf.
- Manifest IFLA-e o transparentnosti, dobrom upravljanju i slobodi od korupcije. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/1591/1/transparency-manifesto-en.pdf>.
- Manifest za narodne knjižnice IFLA-e i UNESCO-a. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/168/1/pl-manifesto-en.pdf>.
- Mattson, K. *The Librarian as Secular Minister to Democracy: The Life and Ideas of John Cotton Dana*. // *Libraries & Culture* 35, 4(2000), 514-534. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/25548869>.
- Michels, A. M. B. *Citizen participation and democracy in the Netherlands* // *Democratization* 13, 2(2006), 323-339. DOI: <https://doi.org/10.1080/13510340500524067>.
- Ninkov, J. *Intelektualne slobode i javne biblioteke*. // *Glasnik Narodne biblioteke Srbije* 10, 1(2008), 11-17. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=2587.
- Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: SuP-O-1/2014. od 14. siječnja 2014. // *Narodne novine* 5, 93(2014). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_01_5_93.html.
- Pateman, C. *Participatory democracy revisited* // *Perspectives on politics* 10, 1(2012), 7-19. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1537592711004877>.
- Phillips, A. *(O)rađanje demokracije*. Zagreb: Ženska infoteka, 2001.
- Popis referentnih pitanja Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj za regulatorno odlučivanje. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <http://www.oecd.org/gov/regulatory-policy/35220214.pdf>.
- Poslovnik Hrvatskoga sabora (pročišćeni tekst). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://sabor.hr/sites/default/files/uploads/inline-files/Poslovnik-HS_procisцени-tekst-11_2020.pdf.
- Poslovnik Vlade Republike Hrvatske (pročišćeni tekst). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//ZPPI/Dokumenti%20Vlada//Poslovnik%20VRH%20pro%C4%8Di%C5%A1%C4%87eni.pdf>.
- Prema ojačanoj kulturi savjetovanja i dijaloga – Opća načela i minimalni standardi za konzultacije zainteresiranih strana od strane Komisije, COM/2002/0704. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52002DC0704>.
- Preporuka Rec(2009)1 Odbora ministara državama članicama o elektroničkoj demokraciji (e-demokraciji). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <http://rm.coe.int/09000016805d1b01>.

- Preporuka Rec(2018)4 Odbora ministara državama članicama o sudjelovanju građana u lokalnom javnom životu. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <http://rm.coe.int/090000168097e938>.
- Priručnik za provedbu savjetovanja s javnošću za jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://pristupinfo.hr/wp-content/uploads/2018/10/Prirucnik-za-savjetovanja-e-izdanje.pdf?x66719>.
- Rajko, A. O značenju pojmova pravna osoba s javnim ovlastima i pravna osoba koja obavlja javnu službu – o važnosti razgraničenja pojmova. // *Informator* 64, 6430(2016), 1-3.
- Rezolucija A/HRC/RES/24/21 Vijeća za ljudska prava Ujedinjenih naroda o prostoru civilnog društva: stvaranju i održavanju, u zakonu i praksi, sigurnog i poticajnog okruženja. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://daccess-ods.un.org/tmp/3864325.28495789.html>.
- Rezolucija A/HRC/RES/39/11 Vijeća za ljudska prava Ujedinjenih naroda o ravnopravnom sudjelovanju u političkim i javnim poslovima. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://undocs.org/A/HRC/RES/39/11>.
- Schudson, M. *The good citizen: a history of American civic life*, Cambridge: Harvard University Press, 1999.
- Smjernice CM(2017)83 Odbora ministara za sudjelovanje građana u donošenju političkih odluka. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <http://rm.coe.int/090000168097e936>.
- Smjernice IFLA-e o javnom pristupu internetu u knjižnicama. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/1105/1/guidelines_on_public_internet_access.pdf.
- Struić, G. Pravno uređenje kvalifikacija za participaciju građana laika u suđenju u Hrvatskoj od 1848. do 2018. // *Pravni vjesnik* 35, 3-4(2019), 105-142. DOI: <https://doi.org/10.25234/pv/8154>.
- Struić, G. *Suvremeni homo politicus u izradi propisa*. // *Identiteti – kulture – jezici, Godišnjak Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru: „Quo vadis, homo: multidisciplinarni pristupi suvremenom čovjeku“* / ed. by Barbarić, D.; M. Brekalo; M. Buntić; K. Dümmel; G. Iličić; M. Jakovljević; K. Krešić i suradnici. Mostar: Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru, 2019. Str. 102-118.
- Struić, G. Uloga i način uređenja javnosti u hrvatskom parlamentarnom pravu od 1947. do 1953. // *Pravni vjesnik* 33, 2(2017), 101-122. DOI: <http://dx.doi.org/10.25234/pv/5111>.
- Struić, G. Uloga knjižnica u ostvarenju prava na pristup informacijama iz perspektive hrvatskih propisa i međunarodnih dokumenata. // *Knjižničar/Knjižničarka* 11, 11(2020), 11-36. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/251608> [citirano: 2021-11-7]
- Struić, G.; V. Bratić. Public participation in the budgetary process in the Republic of Croatia. // *Public Sector Economics* 42, 1(2018), 67-92. DOI: <https://doi.org/10.3326/pse.42.1.4>.
- Što je savjetovanje sa zainteresiranom javnošću?. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://www.kzz.hr/radionica-sto-je-savjet-sa-zainteresiranom-javnoscu>.

- Što je savjetovanje sa zainteresiranom javnošću?. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://savjetovanja.gov.hr/o-savjetovanjima/najcesca-pitanja/98>.
- Tablica potpisa i ratifikacija Konvencija Gospodarske komisije Ujedinjenih naroda za Europu o pristupu informacijama, sudjelovanju javnosti u odlučivanju i pristupu pravosuđu u pitanjima okoliša. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXVII-13&chapter=27&clang=en.
- Udina K. Knjižničarsko društvo Rijeka partner u projektu Civilne inicijative EPK Rijeka 2020; Izvešće o radu Knjižničarskog društva Rijeka od 13.06.2018. do kraja 2019.; Foto pregled knjižničarskih događanja koja su obilježila rad KDR-a u 2019. godini i Dubrovnik IASL 2019. Convergence – Empowering – Transformation: School Libraries. // Knjižničar/Knjižničarka 10, 10(2019), 158-192. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/236253>.
- Ugovor o Europskoj uniji. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://op.europa.eu/s/orhh>.
- Ugovor o funkcioniranju Europske unije. [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: <https://op.europa.eu/s/oERW>.
- Uredba o informiranju i sudjelovanju javnosti i zainteresirane javnosti u pitanjima zaštite okoliša. // Narodne novine 64, 2177(2008). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_06_64_2177.html.
- Ustav Republike Hrvatske (pročišćeni tekst). // Narodne novine 85, 2422(2010). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_07_85_2422.html.
- Vrban, D. Država i pravo. Zagreb: Golden marketing, 2003.
- Vujčić, V. Politička kultura demokracije, Osijek, Zagreb, Split: Panliber, 2001.
- Zakon o gradnji. // Narodne novine 153, 3221(2013). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_12_153_3221.html
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o pravu na pristup informacijama. // Narodne novine 85, 1649(2015). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_08_85_1649.html.
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o prostornom uređenju. // Narodne novine 39, 801(2019). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_04_39_801.html.
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o prostornom uređenju. // Narodne novine 65, 1494(2017). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_07_65_1494.html.
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o ustanovama. // Narodne novine 127, 2562(2019). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_12_127_2562.html.

- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti okoliša. // Narodne novine 118, 2345(2018). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_12_118_2345.htm.
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti okoliša. // Narodne novine 12, 264(2018). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_02_12_264.html.
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti okoliša. // Narodne novine 78, 1498(2015). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_07_78_1498.html.
- Zakon o izmjenama i dopuni Zakona o prostornom uređenju. // Narodne novine 114, 2218(2018). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_12_114_2218.html.
- Zakon o izmjenama i dopuni Zakona o ustanovama. // Narodne novine 35, 1142(2008). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_03_35_1142.html.
- Zakon o izmjenama Zakona o prostornom uređenju. // Narodne novine 98, 1939(2019). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_10_98_1939.html.
- Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti. // Narodne novine 17, 356(2019). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_02_17_356.html.
- Zakon o pravu na pristup informacijama. // Narodne novine 25, 403(2013). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_02_25_403.html.
- Zakon o procjeni učinaka propisa. // Narodne novine 44, 998(2017). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_05_44_998.html.
- Zakon o prostornom uređenju. // Narodne novine 153, 3220(2013). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_12_153_3220.html.
- Zakon o sustavu državne uprave. // Narodne novine 75, 1538(1993). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1993_08_75_1538.html.
- Zakon o ustanovama. // Narodne novine 76, 1548(1993). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1993_08_76_1548.html.
- Zakon o zaštiti okoliša. // Narodne novine 80, 1659(2013). [citirano: 2021-11-7]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_06_80_1659.html.

Iz knjižnica i o knjižničarima

Prikazi, osvrti, crtice...

Prikaz
Priljeno: 25. siječnja 2021.
Prihvaćeno: 10. veljače 2021.

Kamišibaj kot možnost analogne in kreativne komunikacije v času digitalizacije

Kamišibaj kao mogućnost analogne i kreativne komunikacije u vremenu digitalizacije

Nina Kranjec, univ. dipl. bibl.

Osnovna šola Grm, Novo mesto, Slovenija

nina.kranjec@guest.arnes.si

Izveček

Šolska knjižnica je sestavni del vzgojno-izobraževalnega procesa v šoli. S svojimi aktivnostmi in z različnimi projekti za spodbujanje branja prispeva k razvoju otrokove bralne kulture in oblikovanju pozitivnega odnosa do knjige. Ena od temeljnih nalog šolske knjižnice je v učencih vzbuditi in okrepiti notranjo motivacijo oziroma interes za branje, ki se razvije kot posledica pozitivnih izkušenj z branjem. Današnji sodobni digitalizirani svet je nasičenem s številnimi dražljaji. Vse se odvija zelo hitro. Protiutež vsemu temu pa je kamišibaj gledališče, ki nam omogoča pobeg v analogni, kreativni svet minimalizma, kjer smo osredotočeni samo na pojavljanje analognih slik in glas pripovedovalca. Kamišibaj ali papirnato gledališče prihaja iz Japonske. Gre za umetnost pripovedovanja zgodb ob slikah v malem lesenem odru (butaj). Na Japonskem so se posluževali zlasti gaito kamišibaja z že natisnjenimi slikami, pri nas pa je uveljavljen predvsem avtorski, tezukuri kamišibaj, za katerega sami izberemo zgodbo, ki jo želimo deliti s publiko, zanjo izdelamo tudi

slikovno gradivo in zastavimo celoten potek kamišibaja. Preko kamišibaj gledališča lahko otrokom na nevsiljiv način privzgjajamo notranjo motivacijo za branje in ljubezen do literature. Seveda pa je naša odgovornost, da pri tem izbiramo kakovostna besedila. Na naši šoli smo se odločili, da bomo kamišibaj uporabili za medpredmetno in medgeneracijsko sodelovanje in povezovanje in tako v prazničnem decembru pripravili predstavo za najmlajše učence. Tako smo izbrali primerno zgodbo, učenci so jo pri likovnem krožku ilustrirali, pri gospodinjstvu pa so kot vstopnice za predstavo spekli še piškote.

Ključne besede: šolska knjižnica, pripovedovanje, motivacija za branje, *kamišibaj*.

Sažetak

Školska knjižnica sastavni je dio obrazovnog procesa u školi. Svojim aktivnostima i raznim projektima za promicanje čitanja pridonosi razvoju čitalačke kulture djece i formiranju pozitivnog odnosa prema knjizi. Jedna od osnovnih zadaća školske knjižnice je pobuditi i ojačati učeničku unutarnju motivaciju ili interes za čitanje, koji se razvija kao rezultat pozitivnih čitateljskih iskustava. Današnji moderni digitalizirani svijet zasićen je mnogim poticajima. Sve se događa vrlo brzo. Protuteža svemu tome je kazalište kamišibaj, koje nam omogućuje bijeg u analogni, kreativni svijet minimalizma, gdje se usredotočujemo samo na pojavu analognih slika i glas pripovjedača. Kamišibaj ili kazalište na papiru dolazi iz Japana. Umjetnost je pripovijedanja priča pored slika na maloj drvenoj pozornici (butaj). U Japanu je korišten *gaito kamišibaj* s već otisnutim slikama, dok je kod nas utemeljen autor-ski, *tezukuri kamišibaj*, za koji odabiremo priču koju želimo podijeliti s publikom, za koju također izrađujemo slikovni materijal i postavljamo tijekom kamišibaja. Kroz kazalište kamišibaj možemo djeci usaditi unutarnju motivaciju za čitanje i ljubav prema književnosti na nenametljiv način. Naravno, naša je odgovornost odabrati kvalitetne tekstove. U našoj smo školi odlučili koristiti kamišibaj za interdisciplinarnu i međugeneracijsku suradnju i umrežavanje i tako pripremili predstavu za najmlađe učenike u svečanom prosincu. Stoga smo izabrali prikladnu priču, učenci su je ilustrirali u umjetničkom klubu, a u domaćinstvu su ispekli kolačiće kao ulaznice za predstavu.

Ključne riječi: školska knjižnica; pripovijedanje; motivacija za čitanje, *kamišibaj*.

1. Šolska knjižnica in njen vpliv na razvoj bralne kulture otrok

Šolska knjižnica je sestavni del vzgojno-izobraževalnega procesa v šoli. S svojimi aktivnostmi in z različnimi projekti za spodbujanje branja prispeva k razvoju otrokove bralne kulture in oblikovanju pozitivnega odnosa do knjige (Novosel, 2009).

Ena od temeljnih nalog šolske knjižnice je v učencih vzbuditi in okrepiti notranjo motivacijo oziroma interes za branje. Le-ta se razvije kot posledica ugodnih izkušenj z branjem, ki jih otroci dobijo ob skupinskem delu s knjigami, skupnem ali samostojnem branju doma in v šoli, skupnih obiskih knjižnic, obiskih pravljичnih uric, ustvarjanju ob knjigah ... Branje oziroma pripovedovanje otrokom je tako ena najbolj učinkovitih metod ustvarjanja dobrih bralcev, ki bodo brali vse življenje (Bucik, 2003).

Vilčnikova (2019) navaja, da z branjem in s pripovedovanjem hranimo otroško domišljijo in postopoma razvijamo zbranost, ki jo v današnjih časih tekmovalnosti, hrupa, hitrosti, potrošništva in digitalizacije vsem primanjkuje.

Prav tako je poslušanje pravljič za otroka ena od najboljših razvojnih spodbud na področju čustev (strah, veselje, žalost, razočaranje, zmagoslavje, pričakovanje), intelekta (ustvarjalno mišljenje), socializacije (življenje v skupnosti, pomoč, vljudnost, prijaznost, spoštovanje). Z njo otrok moralno dozoreva.

2. Ljudje so si že od nekdaj pripovedovali zgodbe

Pripovedovanje je staro kot človeštvo samo. Pripovedovanje preko slik namreč poznamo že iz pradavnine, ko so ljudje po stenah jam upodabljali zgodbe takratnega življenja.

Prav tako pa so se kratkočasili z izmišljanjem in pripovedovanjem zgodb, ki so se preko ustnega izročila prenašale iz roda v rod in s popotniki ter preseljevanjem ljudi potovale iz dežele v deželo. In tudi danes, ko imamo pred sabo publiko, se bolj kot branje priporoča pripovedovanje. Zalokar Divjakova (2002) namreč navaja, da je pripovedovanje zgodbe primernejše kot samo branje, saj je očesni stik najbolj učinkovita oblika povezovanja z občinstvom. Pripovedovanje je namreč spontano in naravno, kar pripovedovalcu omogoča, da ustvari vzdušje, ki je primerno za otroke v občinstvu. In zgodbe imajo moč nad nami. S pomočjo zgodb lahko bolje razumemo sebe in svet.

3. Kamišibaj kot oblika za razvijanje notranje motivacije za branje

Konec dvajsetih let prejšnjega stoletja se je na Japonskem uveljavila posebna umetniška oblika, ki neločljivo povezuje oba svetova – slike in besede. To je kamišibaj ali papirnato gledališče (kami = papir, šibaj = gledališče). Gre za umetnost pripovedovanja zgodb ob

slikah v malem lesenem odru. Osnova kamišibaj gledališča je butaj (slika 1), majhen lesen oder v katerega je vložen niz slik, ki prikazujejo zgodbo. Na okvir butaja so pritrjena vratca, ki so ponavadi trokrilna in se odpirajo kot pismo. Kamišibajkar (pripovedovalec) postavi butaj na nekoliko dvignjen prostor (miza). Ko odpre njegova vratca, zavlada med gledalci trenutek vznemirjenja tako kot v gledališču, ko se razpre zavesa. Kamišibajkar nato začne pripovedovati zgodbo, hkrati pa iz odprtine ob strani butaja vleče slike tako kot teče zgodba (slika 2). Ob koncu zgodbe vratca butaja zapre (Sitar, 2020).

Po besedah Sitar Cvetkove (2018) butaj predstavlja neznan svet, ki ga nikoli ne bi spoznali, če se ne bi odprla vratca butaja. Pri tem okvir butaja uokviruje zgodbo, jo omeji na določen prostor, kar gledalcem omogoča lažje osredotočenje na slike. Vratca butaja pa določajo čas zgodbe, kdaj se bo zgodba začela in kdaj končala. Ritem celotne zgodbe narekuje kamišibajkar.

4. Gaito kamišibaj

Na Japonskem je prevladoval gaito kamišibaj na kolesu. Kamišibajkar se je s kolesom, na katerega je imel pritrjen butaj, pripeljal v kraj in svoj prihod naznanil z dvema malima lesenima paličicama (hiošigi). Ko je publika pritekla na predstavo, je kamišibajkar najprej odprl predal pod butajem v katerem je imel slaščice. Otroci so namesto vstopnice kupili slaščice in si tako zagotovili mesto za ogled predstave v prvih vrstah. Nato so sledile pravljice. Kamišibajkar je med pripovedovanje iz butaja vlekel natisnjene slike. Navadno je povedal tri zgodbe: eno akcijsko zgodbo za dečke, eno čustveno zgodbo za deklice in eno smešno. Zadnjo zgodbo je kamišibajkar običajno prekinil, ko je bila najbolj zanimiva, in se odpeljal naprej. Tako si je zagotovil publiko tudi na naslednji predstavi (Sitar, 2020).

5. Tezukuri kamišibaj

Kamišibaj v zadnjih letih tudi v Evropi pridobiva na vedno večji prepoznavnosti in veljavi. Če so se na Japonskem posluževali zlasti gaito kamišibaja, pa po navedbah Sitarjeve (2020) sedaj gojimo predvsem avtorski, tezukuri kamišibaj. To pomeni, da sami izberemo zgodbo, ki se nas je močno dotaknila in jo želimo deliti s publiko, zanjo izdelamo tudi slikovno gradivo in zastavimo celoten potek kamišibaja.

Kot sta zapisali Ivonova in Zavoreo Rakićeva (2018) lahko kamišibaj predstava uspe samo takrat, kadar je pripovedovalec navdušen nad zgodbo, ki jo pripoveduje, saj jo le v takšnem primeru lahko učinkovito prenese otrokom, otroci pa pri tem neskončno uživajo in se vživijo v položaj junaka iz zgodbe. Tako otrokom na nevsiljiv način privzgamamo notranjo motivacijo za branje in ljubezen do literature. Notranja motivacija namreč

izvira iz notranjih potreb in želja posameznika, le-te pa se razvijajo kot posledica posameznikovih pozitivnih bralnih izkušenj (Bucik, 2009).

Seveda pa je naša odgovornost, da pri tem izbiramo kakovostna besedila, ki so vsebinsko zanimiva, vznemirljiva in napisana v lepem in hkrati razumljivem jeziku z bogatim besediščem, sprejemljivim za otrokovo starostno stopnjo (Knaflič, 2012).

Kamišibaj pa ni primerna oblika samo za pripovedovanje pravljic, ampak lahko preko kamišibaja povemo katero koli zgodbo, najsi bo to pesem, zgodovinski dogodek, opis živali ali rastline, opis države ... Res pa je, da moramo zaradi minimalizma, ki pritiče kamišibaju, upoštevati nekaj priporočil. Slika v kamišibaju je namreč enkratni dogodek, pri čemer gledalec nima časa in možnosti, da bi si natančno in dalj časa ogledoval sliko in vse detajle na njej ali da bi se vračal na prejšnje slike. Zato mora biti slika v kamišibaju razločna in jasna z močnimi črtami in jasnimi oblikami brez podrobnosti. Dobro je, če se v zgodbi pojavljajo predmeti in situacije, ki jih otroci poznajo in razumejo. Likov v zgodbi naj ne bi bilo preveč, zgodba naj bi vključevala enostavna čustva, ki jih otroci poznajo in tako zlahka razpoznajo (Sitar, 2020).

6. Kamišibaj v šolski knjižnici

V današnjem sodobnem digitaliziranem svetu nasičenem s številnimi dražljaji, ko se je tudi večina našega dela zaradi korona virusa preselila pred zaslone računalnika in nas zelo omejila in oddaljila od pristnega neposrednega sodelovanja in povezovanja, nam lahko kamišibaj predstavlja pobeg v analogni, kreativni svet minimalizma, kjer smo osredotočeni samo na pojavljanje analognih slik in glas pripovedovalca.

Na naši šoli smo se odločili, da bomo kamišibaj uporabili za medpredmetno in medgeneracijsko sodelovanje in povezovanje in tako v prazničnem decembru pripravili predstavo za najmlajše učence.

Najprej smo knjižničarke prebrale kar zajeten nabor pravljic, ki vsebinsko ustrezajo temu prazničnemu času in med njimi izbrale tisto, ki se nas je najbolj dotaknila. Ker so slikovno gradivo za tokratno kamišibaj predstavo pripravljali učenci likovnega krožka, smo najprej njih navdušili za kamišibaj gledališče in jih predstavili pravila, ki jih moramo upoštevati pri pripravi slik za kamišibaj zgodbo, nato pa jim izbrano pravljico tudi prebrali. O pravljici smo se pogovorili, učenci so izrazili svoje občutke in ideje, kako bi zgodbo prenesli v slike, ki bi bile primerne za kamišibaj. Tako so skupaj z učiteljico izdelali načrt (slika 3) za slikovno gradivo in se lotili dela (slika 4). Uporabljali so tuš, belo voščenko ter slikanje s kavo. Tako smo dobili prvi šolski kamišibaj, ki je povezal učence različnih razredov in predmetov. Da smo se kar najbolj približali izvirnemu kamišibaj gledališču, so učenci pri gospodinjstvu spekli še piškote (slika 5), ki smo jih ponudili učencem ob

ogledu predstave, zraven pa dodali še recept zanje. Kajti nekoč je bil pod vsakim butajem predalček s sladkarijami, ki so jih otroci kupili namesto vstopnice.

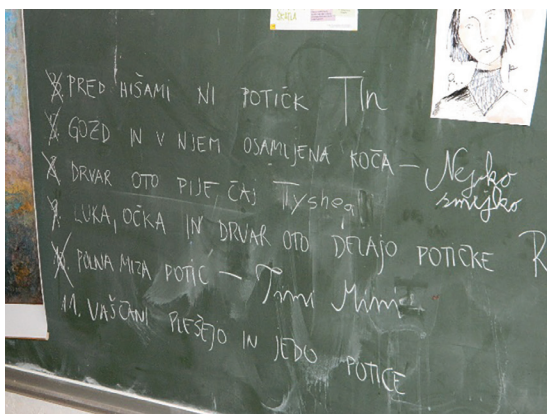
Kot navaja Sitarjeva (2020) nam kamišibaj omogoča nove možnosti izražanja in se je izkazal kot odličen pripomoček v pedagoškem procesu tako za učitelje kot tudi za učence, saj jim predstavlja ustvarjalni izziv. Preko njega pa se veliko lažje izrazijo tudi tisti bolj zadržani učenci.

Slika 1. Butaj

Slika 2. Kamišibaj gledališče

Slika 3. Načrt priprave slikovnega gradiva

Slika 4. Izdelava slik

Slika 5. »Vstopnice«

7. Zaključek

Otroci živijo danes v digitalni dobi. Večji del dneva jih obdajajo zvočni in svetlobni dražljaji, vse se odvija zelo hitro, zato imajo mnogi težave z zbranostjo. Kamišibaj gledališče pa je s svojim minimalizmom in preprostostjo popolno nasprotje vsemu temu. Kot takšno, brez številnih dražljajev, nam omogoča, da se povsem umirimo, sprostim in osredotočimo samo na zgodbo, ki nam jo odstira kamišibajkar s svojim glasom in slikami v butaju.

Na naši šoli tako s pridom izkoriščamo vse prednosti, ki nam jih nudi kamišibaj in tako vsako leto z medpredmetnim in medgeneracijskim sodelovanjem izdelamo en povsem avtorski kamišibaj, ko učenci nižjih razredov sami napišejo zgodbo, pri likovnem krožku zanjo izdelajo slikovno gradivo, starejši učenci pa se nato preizkusijo v vlogi kamišibajkarjev.

8. Literatura

1. Bucik, N. (2003). Motivacija za branje. V M. Blatnik Mohar (Ur.), *Beremo skupaj: priročnik za spodbujanje branja* (str. 112-118). Ljubljana: Mladinska knjiga.
2. Bucik, N. (2009). Razvijanje otrokove motivacije za branje v domačem okolju. V L. Knaflič in N. Bucik (Ur.), *Branje za znanje in branje za zabavo: priročnik za spodbujanje družinske pismenosti* (str. 17-26). Ljubljana: Andragoški center Slovenije.
3. Ivon, H., Zavoreo Rakić, E. (2018). Razvoj empatije med predstavo gledališča kamišibaj. V M. Čepeljnik (Ur.), *Umetnost kamišibaja. Zbornik prispevkov, Mednarodni simpozij Umetnost kamišibaja: Beseda podobe in podoba besede* (str. 67-74). Ljubljana: Slovenski gledališki inštitut.
4. Novosel, D. Š. (2009). Vrednotenje učinkov branja v šolski knjižnici. *Šolska knjižnica*, 19 (1), str. 51-55.
5. Sitar, J. (2020). *Umetnost kamišibaja: priročnik za ustvarjanje*. Maribor: Aristej.
6. Sitar Cvetko, J. (2018). Preseganje meja v zamejenem prostoru: dramaturški pogled na umetnost kamišibaj gledališča. V M. Čepeljnik (Ur.), *Umetnost kamišibaja. Zbornik prispevkov, Mednarodni simpozij Umetnost kamišibaja: Beseda podobe in podoba besede* (str. 197-202). Ljubljana: Slovenski gledališki inštitut.
7. Vilčnik, D. (2019). Zgodbe oziroma pravljice kot pozitivni vir. V A. Križan Lipnik, M. Černetič in K. Valenčak (Ur.), *Za srečo v družini* (str. 66-69). Murska Sobota: Založba Ajda.
8. Zalokar Divjak, Z. (2002). *Brez pravljice ni otroštva*. Krško: Gora.

Vrijeme za bajku u prvom razredu

Mojca Debeljak¹

Osnovna škola „Orehek“, Kranj, Slovenija

mojca.debeljak@osorehek.si

Sažetak

Čitanje je privlačno jer nam otkriva nove svjetove, budi maštu, dočarava različite osjećaje, važno za razvoj, učenje, jačanje međusobnih veza. Kako približiti knjige i čitanje djeci koja još ne čitaju, koja su na početku svog životnog puta i u kojima se isprepliću mnoštvo različitih emocija, s kojima se nisu uvijek u stanju nositi? Sama sam se odlučila to učiniti pomoću čitanja slikovnica i takozvane „školske biblioterapije“.

Ključne riječi: čitanje, djeca, emocije, školska biblioterapija.

Summary

Reading is very attractive, it opens new world, stirs imagination, conjures different feelings... It is also very important for personal development, study, strengthening mutual bonds... And how can we draw nearer the books and reading to children who do not read yet, who have just started living and who have many different emotions they cannot always cope with? I have decided to help them through picture books and so called »school bibliotherapy«.

Keywords: reading, children, emotions, school bibliotherapy.

1 Mojca Debeljak je univ. dipl. bibl. u Osnovnoj školi „Orehek“, Kranj, Slovenija.

1. Uvod

U našoj školi čitanje je jedna od poslijepodnevnih aktivnosti. Učenici koji već znaju čitati po završetku svojih domaćih zadaća svoje vrijeme posvete čitanju. Na taj način omogućuje mir i tišinu kolegama iz razreda koji još nisu završili svoju domaću zadaću, a prije svega vježbaju čitanje i razumijevanje pročitanog. Pri tome imaju na raspolaganju svoje knjige, udžbenike, lektiru, literaturu, časopise, popularne znanstvene knjige, sve iz kutka za knjige ili iz školske knjižnice.

2. Čitanje i „posljedice“ čitanja

Čitanje potiče maštu i domišljatost, a s glavnim junacima doživljavamo uzbudljive događaje ili učimo o temi koja nas posebno zanima. Istovremeno, bez prisile učimo nove podatke koji se tako lakše utisnu u naše sjećanje. Osim toga, razvijamo pamćenje, održavamo koncentraciju i osnažujemo usredotočenost. Čitanje nam pomaže obogatiti rječnik, što poboljšava našu sposobnost pisanja i izražavanja. Sve u svemu, to također dobro utječe na naše samopoštovanje. Jačanje empatije također je jedna od „posljedica“ čitanja, što je posebno važno za mlađu djecu, jer su u ranoj razvojnoj fazi (prema Piagetu), egocentrični i nisu u stanju razlikovati vlastitu perspektivu od perspektive drugih. Kroz heroje iz knjiga, međutim, svi, djeca i odrasli, jačamo vlastitu empatiju, suosjećanje i osjećaj za bližnje.

Bajke utječu na djetetov razvoj osobnosti, kao i na njegovo učenje kasnije u životu. Pomažu im da upoznaju različite emocije i lakše se nose sa svojim osjećajima i problemima. Kada djeca tijekom dana dožive stresnu situaciju, slušanje bajki omogućuje im da zaborave na nju i prepuste se fantaziji i opuste.

3. Djeca i biblioterapija

Pojam biblioterapija potječe od dviju grčkih riječi; *biblion*, što znači knjiga, te *therapein*, što znači izliječiti². Općenito se dijeli na čitateljsku i interaktivnu. Čitateljska biblioterapija je raširenija. Ovom metodom svatko sam rješava različite osobne probleme koji su za njega aktualni u određenom trenutku. Čitač je neovisan u procesu terapije, a knjiga mu je terapeutkinja i savjetnica.

Djeca imaju manje iskustva s čitanjem, slabiju koncentraciju i manje bogatstvo riječi, pa se ova vrsta biblioterapije razlikuje od biblioterapije za odrasle. Za izvođenje je važna

2 Reščič Rihar, T.; J. Urbanija. Biblioterapija. Ljubljana; Filozofska fakulteta: Oddelek za bibliotekarstvo, 1999. Str. 11.

dob djece, jer se u predškolskom uzrastu, kada dijete još ne zna čitati, koriste prvenstveno audiovizualna pomagala. Važne su ilustracije koje izazivaju pozitivne, ali i negativne osjećaje. Ilustracije moraju biti živahne, kako bi privukle djetetovu pažnju. Potrebno je uzeti u obzir višekratno čitanje naglas, odnosno pripovijedanje. Aktivnost bi trebala biti kratka, jer je i djetetova pozornost kratka. Istinite priče treba iznijeti izravno, ali vrlo pažljivo. Prikladan uvod u biblioterapiju je terapija igrama, gdje se dijete može igrati s bilo kojom igračkama u sobi, i međusobno pripovijedanje, gdje priču prvo ispriča dijete, a zatim terapeut. On priči dodaje nove aspekte i rješenja, koja dijete mora prepoznati³.

Svako čitanje ne predstavlja biblioterapiju, no bi li naše čitanje u produženom boravku moglo biti nazvano nekom vrstom biblioterapije? Prema Burkeljci⁴ „školska biblioterapija“ namijenjena je prvenstveno rješavanju manjih problema i osobnom razvoju, a ne rješavanju teških situacija, stoga je važno da si ne postavljamo previsoke ciljeve. Iako stručnjaci vjeruju da u školi ne postoji biblioterapija ili biblioprevencija, iskustvo pokazuje da se ona može dogoditi spontano, kada se dijete prepusti događajima, kada se uživi u postupke junaka iz knjige, kada je opušteno i prihvaćeno, kada vjeruje svom mentoru, naravno, s pretpostavkom da mentor sam doživljava književnost kao ljekovitu, prema njoj ima osobni odnos te da i sam osobno raste i razvija se.

4. Vrijeme je za bajku u skupini Marsovci

Moja znanja s područja knjižničarstva, didaktike i obrazovanja potaknula su me na razmišljanje o tome da se određene emocije koje se javljaju kod djece mogu riješiti pomoću priča.

Naša skupina s produženim boravkom broji 16 djece. Djeca su ljubazna, ali i živahna, što znači da među njima postoje i nesuglasice koje uzrokuju loše raspoloženje i stanje u skupini. Jedan od načina kako učenicima predstaviti problem svakako je bajka. Bajke s radošću slušaju.

Budući da se nalazimo u područnoj školi i da je naša knjižnica prostorno mala, mada ima velik izbor dobrih knjiga, naše se aktivnosti odvijaju ili u učionici ili na školskom igralištu. Vrijeme za bajku je vrijeme kojemu se posvetimo svaki dan nakon ručka, kada su puni trbušići i kada se djeca trebaju smiriti prije novih izazova. Priče koje čitam ili pričam vrlo su različite. Izbor je tematski: godišnja doba, praznici, odnosi – obitelj, prijateljstvo, ekologija, higijena, a sama sam usredotočena na to da se djeca poistovjećuju sa sadržajem i slušaju bajku sa zanimanjem. Pri tome pazim da djeca razumiju svaku riječ iz teksta koji čitam, jer će ih samo takve knjige kasnije još više približiti svijetu čitanja i tako će radije vježbati čitanje.

3 Reščič Rihar, T., Urbanija, J. Nav. dj., str. 60.-61.

4 Burkeljca, S. Knjige nam pomagajo živeti: izkušnje z biblioterapijo v šoli. // Šolska knjižnica 4(2011), 243-248.

Kada djeca čuju melodiju Pinka Panthera, znaju da je to najava za smirenost i bajku. Okupljaju se na podu (u krug), te sjede ili leže (slika 1). Na kraju bajke većina djece leži i želi čuti još koju. I sama sjednem na jedan od dječjih stolaca, kako bi ilustracije bile djeci jasno vidljive. Pri čitanju, a ponekad i pri pripovijedanju, oponašam glasove junaka iz bajke, što djeci dodatno povećava pozornost.

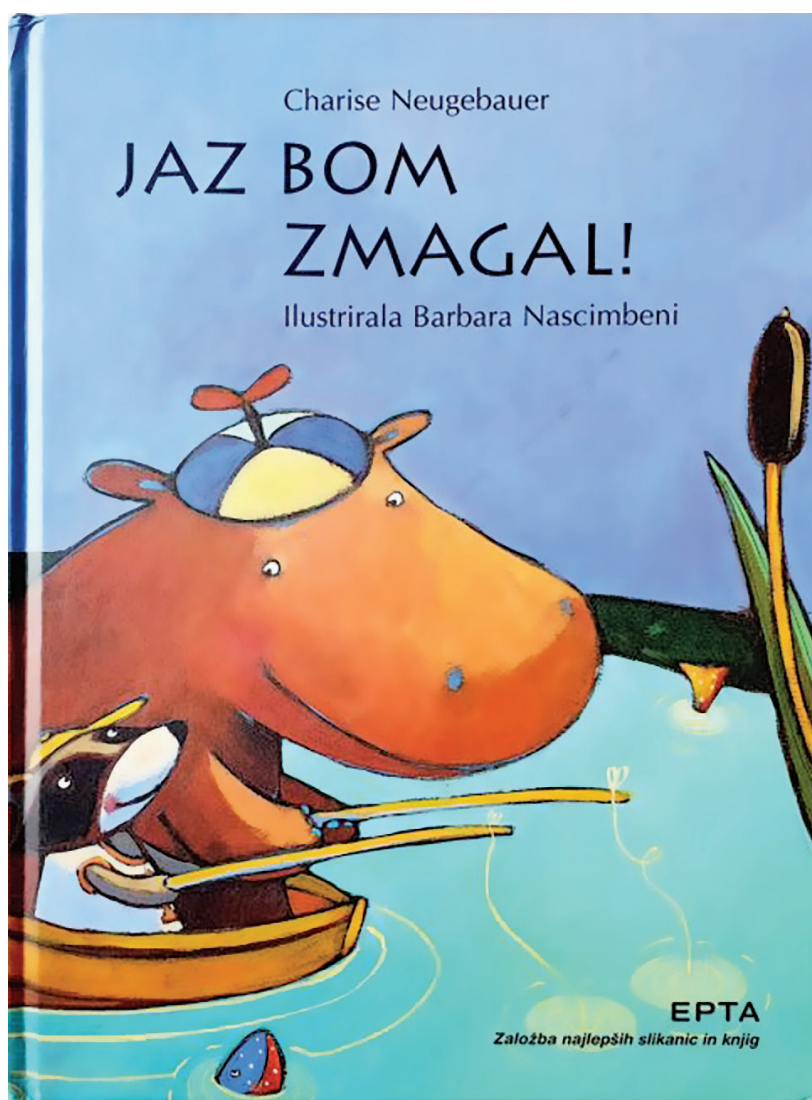
Slika 1. Slušanje bajke

Nakon čitanja, bajci obično posvetimo nekoliko minuta, kako bismo ponovno pregledali ilustracije; po potrebi prepričamo radnju (obično djeca to čine sama, bez mog vodstva) i prenesemo je u naš život. Pri tome djeca zaista uživaju, jer imaju priliku podijeliti sve osjećaje i događaje koji su im se dogodili. Istovremeno dijete također jača svoje strpljenje i slušanje, jer mora pričekati da mu kolega ispriča svoje iskustvo. Na taj način učenici međusobno razmjenjuju mišljenja, iskustva, stavove. Tako si pomažu pomoću širega uvida u svoje probleme ili im se ukaže na način na koji ih mogu riješiti. Čineći to, dijete također vidi da nije samo u svojim mislima, da se i druga djeca ponekad osjećaju kao i ono, da su i druga djeca zadovoljna s istim stvarima ili imaju iste probleme. Dijete tako zna da je sve što osjeća normalno, a posljedično tome i lakše izražava svoje osjećaje. Upoznajući junake u bajkama uči i kako reagirati u određenim situacijama.

5. Reproduciranje

Predstaviti ću dvije aktivnosti koje smo dodatno izveli, osim slušanja priče i razgovora. Tema koja ih povezuje je prijateljstvo, međusobno nadmetanje, te ljutnja, odnosno stres.

Često se među djecom pojavljivalo nadmetanje; tko će biti prvi u redu, tko će prvi odabrati određenu igračku (iako ponekad samo zbog zadirkivanja kolega iz razreda), tko će biti pobjednik u društvenoj igri, tko će prvi napraviti domaću zadaću (unatoč mogućem popravljanju i ponovnom pisanju). Slikovnica Charise Neugebauer pod naslovom *Pobijedit ću!* (slika 2) učinila mi se prikladnom knjigom za rješavanje ovih problema! Priča je o Rokiju, koji uvijek želi pobijediti. Njegov prijatelj Hypohampri pokazao mu je kako je važno ne samo biti prvi, već su važne i druge stvari, kao što su pomoć potrebitima i prijateljstvo.

Slika 2. Slikovnica o prijateljstvu

Nakon čitanja bajke uslijedio je razgovor tijekom kojega su djeca razmišljala o svojim postupcima i mogućnostima vlastite preobrazbe. Poslije, u istom tjednu, prisjetili smo se priče o Rokiju, kratko je obnovili, te izradili kamenčiće prijateljstva (slika 3). Djeca su ih međusobno razmijenila i jedini uvjet bio je da kamen daju nekome koga bi željeli još bolje upoznati, a do sada to nikako nisu uspjeli. Zadatak su djeca lijepo prihvatila i pri tome smatram najvažnijim naglasiti da nisu imala nikakvih problema i zadržki prilikom darivanja kamenčića.

Slika 3. Kamenčići prijateljstva

Jedan od osjećaja koji se pojave kod nesporazuma, kao i kod takmičenja, jest ljutnja. Razgovor u određenom trenutku često prestaje biti moguć. Stoga sam odlučila da djeca trebaju napraviti antistresnu kuglicu, svatko svoju, te da prije toga pokušamo riješiti svoje osjećaje kroz priču Roberta Starlinga pod naslovom *Feri je ljut* (slika 4). Priča govori o prijaznom zmaju Feriju koji se, kad mu nešto nije po volji, jako naljuti i počne rigati vatru. Vatrom uništava stvari, ali i prijateljstva. To postaje sve veći problem, pa ga mama savjetuje kako se može smiriti. Ako se želi družiti s drugim životinjama, morat će naučiti ukrotiti svoj bijes na drugačiji način, jer su ponekad i druge životinje bijesne, ali su pro našle učinkovit način kako da se nose s bijesom.

Poruka priče je jasna. Ponovno smo razgovarali i učenici su znali projicirati Fera u naše školske situacije. Uslijedilo je izrađivanje antistresne loptice (slika 5) koju svaki učenik ima na svom znaku. Naučili smo vježbe s lopticom, koje također s vremena na vrijeme ponavljamo. Loptica se pokazala vrlo učinkovitom i korisnom jer je djeca uzimaju u ruke, bilo za igru ili za opuštanje.

Slika 4. Slikovnica o kontroli ljutnje

Slika 5. Antistresna loptica

6. Zaključak

Opuštajući i pozitivan tekst s porukom zasigurno donosi rezultate koji se odražavaju na raspoloženje, razmišljanje, svijest. Isto tako važan je pristup problemu, prvenstveno kod djece. Svjesna sam da je to dug proces i da ne treba tražiti brza rješenja. Djecu je potrebno stalno osvješčivati, podsjećati ih, te im predstavljati postupke (također putem priče) koji su teže prihvatljivi u društvu ili to uopće nisu. Sigurna sam da će naše vrijeme, volja i energija zasigurno donijeti uspjeh. Djeca u prvom razredu na početku su razdoblja opismenjavanja i knjige su u ovom procesu važne, korisne, možda čak i presudne. Zato ih je ispravno pokazati djeci onako kao što zaslužuju. Kao što Burkeljca kaže: „Knjige nam pomažu živjeti.“⁵

7. Literatura

Rešič Rihar, T.; J. Urbanija. Biblioterapija. Ljubljana; Filozofska fakulteta: Oddelek za bibliotekarstvo, 1999.

Burkeljca, S. Knjige nam pomagajo živeti: izkušnje z biblioterapijo v šoli. // Šolska knjižnica 4(2011), 243-248

5 Burkeljca, S. Nav. dj., str. 247.

Prikaz
Primljeno: 31. listopada 2021.
Prihvaćeno: 29. studenoga 2021.

ZELDA – Zelena i održiva knjižnica te edukacija i jačanje kapaciteta: prvi ERASMUS+ projekt Gradske knjižnice Rijeka

Andreja Silić Švonja¹

Gradska knjižnica Rijeka

andreja.silic.svonja@gkri.hr

Sažetak

Predstavljanjem prvog samostalnog Erasmus+ projekta Gradske knjižnice Rijeka pod nazivom ZELDA želi se podijeliti iskustvo i projektne rezultate u stručnoj i široj lokalnoj zajednici i potaknuti knjižničare na daljnje korištenje programa Obrazovanje odraslih Erasmus+ te usmjeravati stručnu i širu zajednicu na održivi razvoj i ekološki prihvatljive izbore i životne stilove. Diseminacija iskustva, širenje informacija o zelenoj agendi, dijeljenje dobrih praksi europskih i svjetskih zelenih knjižnica, upoznavanje, povezivanje i suradnja sa stručnjacima te umnožavanje primjera ekoloških prihvatljivijih postupanja osnovna je metodologija u projektu praćenja rada drugih knjižnica. Osiguravajući recentnu literaturu te potičući održive prakse i smanjivanje ekološkog otiska, kako u knjižnici, tako i u široj lokalnoj zajednici, putem održivih praksi i biranih programskih aktivnosti te njihovog medijskog odjeka, Knjižnica nastoji osvještavati, educirati i provoditi sve što teži ostvarivanju zajedničkih globalnih ekoloških ciljeva. Praktična je primjena ekoloških znanja u svakodnevnom životu nešto u čemu može sudjelovati svaki pojedinac, a od općeg je društvenog značaja za čitavu zajednicu i cijeli planet.

Ključne riječi: Erasmus+ projekt Gradske knjižnice Rijeka, ZELDA, ekologija.

¹ Andreja Silić Švonja viša je knjižničarka u Gradskoj knjižnici Rijeka.

1. Uvod

Gradska knjižnica Rijeka uspješno je završila svoj prvi Erasmus+ projekt ZELDA – *zelena i održiva knjižnica – edukacija i jačanje kapaciteta*, projekt koji je trajao od 1. lipnja 2019. do 31. svibnja 2021., a financirala ga je hrvatska Agencija za mobilnost i programe EU pod kapom Erasmus+ programa Europske unije².

Pandemija, kao viša sila, utjecala je i na ovaj projekt, pa je prilagođen izvanrednoj situaciji: prvobitni jednogodišnji rok projekta produžen je za godinu dana, a jedan od planiranih posjeta partnerskoj knjižnici prilagođen je i održan u virtualnom okruženju. Relevantne europske teme vezane uz projekt obuhvaćaju građansku angažiranost, tj. odgovorno građanstvo, okoliš i promjenu klime, energiju i njezine izvore.

2. Kako je sve počelo

Gradska knjižnica Rijeka je 2018. bila partner u Erasmus+ projektu litavske županijske narodne knjižnice iz Panevežysa. To je bio poticaj da se Gradska knjižnica Rijeka i sama prijavi na natječaj hrvatske Agencije za mobilnost i programe EU, program edukacija za odrasle.

Panevežys Gabriele Petkevičaite-Bite županijska narodna knjižnica prilikom posjeta Rijeci bila je inicijator sporazuma o suradnji s Gradskom knjižnicom Rijeka. Suradnja je nakon posjeta nastavljena međusobnom razmjenom informacija i objavljivanjem zanimljivosti vezanih za knjižničku praksu te, u konačnici, i partnerstvom u projektu ZELDA.

3. Osnovna tema projekta

Zelena i održiva knjižnica te edukacija i jačanje kapaciteta osnovna su tema projekta. Obrazovanje odraslih je program pod kojim je projekt prijavljen u sklopu Erasmus+ natječaja, a zelena i održiva knjižnica tema koju smo željeli razvijati u skladu sa Strateškim smjernicama Gradske knjižnice Rijeka 2018.-2022.³ i rezultatima radionice *Design thinking* za knjižnice. Naime, knjižničarke i knjižničari Gradske knjižnice Rijeka, u suradnji s vanjskim suradnikom, g. Danielom Trošićem, na radionicama *Design thin-*

2 AMPEU – Poziv na podnošenje prijedloga za program Erasmus+ za 2019. godinu <https://www.mobilnost.hr/hr/natjecaji/poziv-na-podnosenje-prijedloga-za-program-erasmus-za-2019-godinu/> [citirano 5. 12. 2021.]

3 Gradska knjižnica Rijeka. Strateške smjernice Gradske knjižnice Rijeka 2018.-2022. <https://gkr.hr/content/download/14684/176008/version/1/file/Strateski%20plan%20Gradske%20knjiznice%20Rijeka%202018-2022.pdf> [citirano 5. 12. 2021.]

*king for libraries*⁴ organiziranim za Knjižnicu, izabrali su temu zelene i održive knjižnice kao smjer koji žele razvijati. Štoviše, zelena paradigma jedan je od tri zacrtana strateška smjera razvoja programskih aktivnosti Knjižnice, smjer koji je tematski vezan uz održivi razvoj, ekologiju, recikliranje, urbano vrtlarstvo, „čistu“ tehnologiju, utjecaj ljudske aktivnosti na klimatske promjene i slično.

Knjižnica svojom knjižničnom građom i programima želi vlastitoj stručnoj, ali i lokalnoj zajednici, suptilno nametnuti teme o bitnim društvenim pitanjima, kao što je potreba za izgradnjom održivog životnog stila. Time prati i slijedi europske i svjetske strateške smjernice i UN Agendu 2030⁵ te svojim djelovanjem daje doprinos i osvještava lokalnu zajednicu o potrebi održivog djelovanja s ciljem smanjivanja vlastitog ekološkog otiska. Erasmus+ program putem projekta ZELDA podržao je nadogradnju zelenog smjera jačanjem kapaciteta knjižničara kroz upoznavanje dobrih praksi europskih zelenih knjižnica.

4. Projektni partneri

Izbor projektnih partnera nastao je na temeljima proučavanja dostupnih izvora koji se odnose na zelene i održive knjižnice na stranicama IFLA-e, Međunarodnog saveza knjižničarskih društava i ustanova. IFLA-ina radna grupa, odnosno kasnije sekcija ENSULIB (*Environment, Sustainability and Libraries Section*)⁶, za cilj ima ohrabriti knjižničare da inspiriraju svoju zajednicu za održivijim načinom djelovanja nudeći knjižničnu građu o zelenom knjižničarstvu, dajući glas zelenim knjižničarima i knjižničnim projektima diljem svijeta, pokazujući primjere i nudeći forum za razgovor, a najboljim svjetskim zelenim knjižnicama dodjeljuje nagradu IFLA Green Library Award⁷.

Knjižnica Šentvid iz Ljubljane jedna je od knjižnica predloženih za IFLA-inu *Green Library Award 2019* nagradu⁸, koja je prihvatila našu zamolbu da nam bude projektni partner. Slovenija je izrazito zelena zemlja i napredna u promišljanju glede ekologije, a grad Ljubljana je Zelena prijestolnica Europe 2016. i primjer ekološki osviještenog urbanizma

4 Design Thinking for Libraries. <http://designthinkingforlibraries.com/> [citirano 5. 12. 2021.]

5 Globalni ciljevi održivog razvoja do 2030. ODRAZ – Održivi razvoj zajednice Zagreb, 2015. Dostupno na: https://www.odraz.hr/wp-content/uploads/2020/10/globalni-ciljevi-odrzivog-razvoja-do-2030_web.pdf [citirano 5. 12. 2021.]

6 IFLA. Environment, Sustainability and Libraries Section. Dostupno na: <https://www.ifla.org/units/environment-sustainability-and-libraries/> [citirano 5. 12. 2021.]

7 IFLA Green Library Award. Dostupno na: <https://www.ifla.org/g/environment-sustainability-and-libraries/ifla-green-library-award/> [citirano 5. 12. 2021.]

8 Ana Zdravje, Ljubljana City Library. Šentvid Library – the Green Library: IFLA Green Library Award 2019. Dostupno na https://cdn.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/environmental-sustainability-and-libraries/documents/5_prezentacija.green_library_-_english.30.3.19_0.pdf [citirano 5. 12. 2021.]

te planiranja i postupanja na dobrobit grada i građana. Impresivno je što je sve u Ljubljani napravljeno u smjeru smanjenja ugljikovog dioksida u središtu grada. Uređivanje šetnica i biciklističkih staza, uključivanje, aktivnost i osviještenost zajednice u očuvanje prirode i okoliša na zavidnoj su razini. Slovenske zelene knjižnice također su se priključile na nevjerojatne načine, ovisno o svojim mogućnostima, od održavanja vrtova na krovovima ustanova i u okolišnom okruženju knjižnice te proizvodnje meda, aromatičnih i prehrambenih suvenirna do stalne edukacije korisnika putem primjerenih programa i dijeljena dobrih praksi.

Drugi projektni partner već je spomenut, Panevežys Gabriele Petkevičaitė-Bite županijska narodna knjižnica. Panevežys je grad od koji se nalazi u središnjem dijelu Litve, na pola puta između Vilniusa i Rige, središte je regije Aukštaitija, nalazi se na Baltičkom autoputu, a svojom reputacijom poznat je kao čist, udoban i zeleni grad, ali i poduzetničko središte u kojem se nalazi Norveški industrijski park. Istodobno, u njemu se kao i u cijeloj Litvi uspješno razvija knjižničarski sektor. Impresivne su brojke knjižničarskog društva 60 gradskih knjižnica: 36 uspješnih projekata u rasponu od 1500 eura do 2,26 milijuna eura povučeni su iz Strukturnih fondova, Agrikulturnog fonda, Fonda međugranične suradnje i drugih. Mnogo se radi na modernizaciji javne i privatne kulturne infrastrukture, razvijanju mreža, volontiranju, socijalnoj inkluziji, promociji i predstavljanju, razvijanju javnog menadžmenta, prilikama za zapošljavanje, opremanju prostora, poslovnoj pismenosti za djecu i mlade, obrazovanju djelatnika i posjetitelja, virtualnim sadržajima, pokretnim knjižnicama, *one stop* uslugama i zelenim programima.

5. Aktivnosti u sklopu projekta

5.1. Posjet Mestnoj knjižnici Ljubljana

Praćenje rada projektnih partnera, takozvani *job shadowing*, osnovna je aktivnost predviđena projektom. Posjet Mestnoj knjižnici Ljubljana i virtualni posjet Panevežys županijskoj narodnoj knjižnici dvije su aktivnosti odnosno mobilnosti realizirane tijekom projekta. U mobilnostima su sudjelovale Donatella Gasparini, Emilli Ilić, Snježana Šlibar, Tanja Badanjak i Andreja Silić Švonja.

Mestna knjižnica Ljubljana bila je poticajan partner i domaćin sudionicama projekta. Mobilnost je ciljano organizirana tijekom trajanja Eko-tjedna u Knjižnici Šentvid, kada se koncentrirano organiziraju programske aktivnosti sa zelenim nazivnikom. Programom praćenja rada koordinirala je Ana Zdravje, voditeljica knjižnice Šentvid, u suradnji i dogovoru s kolegama i ravnateljicom Mestne knjižnice Ljubljana Tejom Zorko. Omogućen je opći uvid u praksu cijelog sustava ljubljanskih knjižnica, s posebnim nagla-

Slika 1. Knjižnica Šentvid u Ljubljani. Ravnateljica Ana Zdravje i knjižničarke Gradske knjižnice Rijeka.

skom na teme vezane uz ekološku održivost. Poseban naglasak bio je na upoznavanju s Ekološkim tjednom, programom Knjižnice Šentvid. Ta je knjižnica u sklopu Mestne knjižnice Ljubljana prepoznatljiva kao zelena knjižnica, i to je njezin razlikovni karakter, jer se zapravo nalazi u najzelenijem dijelu Ljubljane. Sudionice su na konkretnim predavanjima, radionicama i pričaonicama upoznale zelenu programsku nit, te što znači dugoročno i pravovremeno planiranje događanja u Knjižnici. Sustavnost programskog planiranja je na zavidnoj razini, a uspostavljena je na razini mreže 35 knjižnica, mreže uspostavljene 2008. nastale ujedinjenjem 5 općinskih knjižnica po uzoru na Knjižnice grada Zagreba. Knjižnično poslovanje u kojem su primijenjene ekološki održive prakse poput korištenja recikliranog papira i odvajanje otpada u knjižnici vrijedno je slijediti. Predstavljani su i ostali projekti, e-usluge, Burza znanja, aplikacija za praćenje internog rada knjižničara, RFID sustav samorazduživanja i samozaduživanja te svakodnevna praksa u knjižnicama. Tiskani mjesečni program Mestne knjižnice Ljubljana je kvalitetan proizvod pomnog koordiniranja i planiranja promidžbenih materijala. Strateško planiranje i mjerenje postignuća je od velike važnosti za cijelu knjižničnu mrežu, a velika je dobit analiza pokazatelja uspješnosti ostvarenja zacrtanih ciljeva⁹.

9 Gradska knjižnica Rijeka. Silić Švonja, A. ZELDA: učenje o „zelenoj“ ljubljanskoj knjižnici. <https://gkr.hr/Magazin/Knjiznicaranje/ZELDA-ucenje-o-zelenoj-ljubljanskoj-knjiznici> [citirano 5. 12. 2021.]

5.2 Virtualni posjet Panevežys Gabriele Petkevičaitė-Bite županijskoj narodnoj knjižnici

Slika 2. Završna sesija virtualne mobilnosti.

Virtualnu mobilnost u Panevežys županijsku narodnu knjižnicu organizirala je Virginija Švediene, u suradnji s ravnateljicom Jurgitom Bugailiškienė te kolegicama i kolegama iz cijele županije. Stvarno putovanje u Litvu je planirano, ali je odgođeno u vrijeme *lock downa*. Trajanje projekta ZELDA je zbog toga produljeno za godinu dana, no izglednost realizacije mobilnosti u Litvu ni u tom roku nije bila realna, s obzirom na to da pandemija u Europi nije jenjala i da se organizacijski ne bi mogla podnijeti provedba mobilnosti uz epidemiološke mjere izolacije tijekom putovanja. Program koji je bio spreman za stvarnu mobilnost prilagođen je digitalnom okruženju odnosno za dijeljenje putem Zoom platforme. Korištene su fotografije kao osnova za filmske uratke koje smo imali prilike pogledati, korišteni su ranije pripremljeni videozapisi te prezentacije koje su zorno predočile što se sve radi u knjižnicama Panevežysa i županije, s posebnim naglaskom na zelenim i održivim praksama. Virtualna mobilnost i praćenje rada sastojalo se od virtualne ture kroz Panevežys županijsku knjižnicu, predstavljanja Senzorne sobe i knjižničnih međunarodnih projekata, upoznavanja sa zelenim programima i ekoradionicama za osnovnoškolce, e-uslugama kao i aktivnostima otvorenog prostora za mlade te čitateljskim klubova za odrasle. Predstavljeni su projekti i programi općinskih knjižnica u regiji, raznolike ekološke radionice održavane u suradnji s lokalnom zajednicom i vrlo zanimljive aktivnosti u izazovnim vremenima pandemije¹⁰.

10 Gradska knjižnica Rijeka. Panevežys County Gabrielė Petkevičaitė-Bitė Library: Kako smo virtualno prošetalisvijetomlitvanskihknjižnica. Dostupno na: <https://gkr.hr/Magazin/Projektne-dnevnici/Panevezys-County-Gabriele-Petkevicaitė-Bite-Library-Kako-smo-virtualno-prosetali-svijetom-litvanskih-knjiznica> [citirano 5. 12. 2021.]

6. Ishodi projekta

Osnaživanje kapaciteta u razdoblju punom promjena i izazova u informacijskom, društvenom i infrastrukturnom smislu postignuto je premještanjem knjižničara iz vlastitog radnog okruženja u okruženje europskih dobrih zelenih praksi. Praćenje rada europskih kolega dobro je radi povezivanja ne samo s drugim europskim knjižničarima, nego i radi izgradnje čvršćih međusobnih veza. Dijeleći pozicije i ulogu u zajednici, svjesne klimatskih promjena te važnosti razvijanja svijesti o održivom razvoju kao ključnoj društvenoj temi, posljedično, knjižnice pozivaju na akciju na dvije razine: prvo iznutra, u samoj Knjižnici među knjižničarima koji svojim djelovanjem mogu pridonijeti održivosti pomno pazeći na procese rada radi smanjenja vlastitog ekološkog otiska, a potom i izvana, djelujući svojim porukama na korisnike, uključujući cijelu lokalnu zajednicu sa zajedničkim ciljem, a to je razvijati održive gradove i zajednice, razumnu potrošnju i proizvodnju, poticati upotrebu lokalnih proizvoda, imati što je moguće manje otpada i što je moguće više reciklirati.

Slika 3. Čajna gredica u Središnjem odjelu „Palača Modello“

6.1 Zeleni kutak GKR-a

Zeleni kutak Gradske knjižnice Rijeka glavni je ishod Gradske knjižnice Rijeka u sklopu zelene paradigme, zamišljen kao ozelenjivanje knjižnice na više lokacija, mjesto za uče-

nje i diseminaciju iz vlastitih iskustva, uz nadogradnju infrastrukture te sudjelovanje u europskim i lokalnim projektima¹¹.

Slika 4. Otvorenje Zelenog kutka u Središnjem odjelu „Palača Modello“

Palača Modello je koordinacijska točka u kojoj se nalazi zbirka knjiga Zeleni kutak, kao najvrjedniji i temeljni dio usluge Zelenog kutka, a sastoji se od knjiga, časopisa i filmova s tematikom ekologije, održivog razvoja, odgovornog građanstva, okoliša i promjena klime, energije i energetskih izvora. Budući da recentni prijevodi novih stručnih knjiga na hrvatski jezik ne sustižu stranu produkciju, nabavljaju se recentni časopisi i knjige na engleskom jeziku kojima se nadomješta nedostatak naslova na hrvatskom jeziku. Pored zbirke knjiga u „Palači Modello“ nalaze se čajna gredica¹² i hidroponska stanica¹³ kao mjesta edukacije^{14, 15} te spremnik za prikupljanje starih baterija.

- 11 Gradska knjižnica Rijeka. Pokretanje Zelenog kutka Gradske knjižnice Rijeka. Dostupno na: <https://gkr.hr/Magazin/Najave/Pokretanje-Zelenog-kutka-Gradske-knjiznice-Rijeka-uz-predavanje-Hocemo-li-ikad-vise-vidjeti-snijeg-u-Rijeci-bonus-radionica-3D-printanja-i-predavanje-o-prirodnim-sapunima>
- 12 Gradska knjižnica Rijeka. Gasparini, D. Naš vrt među policama: Čajna gredica za prvi knjižničarski čaj. Dostupno na: <https://gkr.hr/Magazin/Osvrti/Nas-vrt-medu-policama-Cajna-gredica-za-prvi-knjiznicarski-čaj>
- 13 Gradska knjižnica Rijeka. Gasparini, D. Usjevi budućnosti: zašto i kako ćemo se sljedećih mjeseci u knjižnici baviti hidroponijskom stanicom. <https://gkr.hr/Magazin/Najave/Usjevi-buducnosti-zasto-i-kako-ćemo-se-sljedecih-mjeseci-u-knjiznici-baviti-hidroponijskom-stanicom> [citirano 5. 12. 2021.]
- 14 Gradska knjižnica Rijeka. Gasparini, D. Hidroponski proces u knjižnici #1: sadnja u inkubator za klijanje. Dostupno na: <https://gkr.hr/Magazin/Knjiznicaranje/Hidroponski-proces-u-knjiznici-1-sadnja-u-inkubator-za-klijanje> [citirano 5. 12. 2021.]
- 15 Gradska knjižnica Rijeka. Gasparini, D. Hidroponski proces u knjižnici #2: presađivanje u hidroponsku stanicu. Dostupno na: <https://gkr.hr/Magazin/Knjiznicaranje/Hidroponski-proces-u-knjiznici-2-presadivanje-u-hidroponsku-stanicu> [citirano 5. 12. 2021.]

Slika 5. Hidroponska stanica u Središnjem odjelu „Palača Modello“

Zelena priča za održivi grad provlači se kroz knjižnične programe i na drugim lokacijama. Središnji odjel *Filodrammatica* za lijepu književnost mjesto je za Bookcrossing¹⁶ razmjenu knjiga i srodna događanja. Ogranak *Drenova* mjesto je za predavanja o permakulturi, održivom vrtlarenju, *eko*-radionice, kao i dječje knjige o održivim temama. Ogranak *Trsat* mjesto je radionica i promocije primjene tehnologije i održivog okruženja, radionica *Do it Yourself*, 3D printanja vrtnog alata, izrade kućica za ptice, radionica recikliranja raznih materijala, a sve se provodi u suradnji s Američkim kutkom. U Dječjem odjelu *Stribor* provode se aktivnosti vezane uz osvješćivanje djece o ekološkim temama i održivom stilu života uz razmjenu knjiga i igračaka, uz ekološke radionice te Šumu Striborovu, dugogodišnji program poticanja čitanja u prirodnom šumskom okruženju koji se odvija u suradnji s Planinarskim društvom Kamenjak.

Web i društvene mreže važan su segment promidžbe te pridonose osvješćivanju i senzibiliziranju javnosti, a edukacijom pozivaju na promjenu, uključujući Facebook i GKR Magazin¹⁷, kojima se podupire predstavljanje knjižnične građe, poziva na radionice i predavanja, i dijele novosti iz lokalne zajednice i šire. Zelene niti provlače se i kroz dječji časopis *Brickzine*¹⁸.

Na zelenom putu pratite nas i ubuduće.

16 Gradska knjižnica Rijeka. Podijelimo dobre priče: stanica za razmjenu knjiga u Filodrammatici. Dostupno na: <https://gkr.hr/Magazin/Najave/Podijelimo-dobre-price-stanica-za-razmjenu-knjiga-u-Filodrammatici> [citirano 5. 12. 2021.]

17 Gradska knjižnica Rijeka. Tema plus: Zeleni kutak Gradske knjižnice Rijeka. <https://gkr.hr/Magazin/Tema-Plus/Zeleni-kutak-Gradske-knjiznice-Rijeka>

18 Brickzine. <https://brickzine.hr/>

7. Literatura

1. AMPEU – Poziv na podnošenje prijedloga za program Erasmus+ za 2019. godinu <https://www.mobilnost.hr/hr/natjecaji/poziv-na-podnosenje-prijedloga-za-program-erasmus-za-2019-godinu/> [citirano 5. 12. 2021.]
2. Gradska knjižnica Rijeka. Strateške smjernice Gradske knjižnice Rijeka 2018.-2022. <https://gkr.hr/content/download/14684/176008/version/1/file/Strateski%20plan%20Gradske%20knjiznice%20Rijeka%202018-2022.pdf> [citirano 5. 12. 2021.]
3. Design Thinking for Libraries. <http://designthinkingforlibraries.com/> [citirano 5. 12. 2021.]
4. Globalni ciljevi održivog razvoja do 2030. ODRAZ – Održivi razvoj zajednice Zagreb, 2015. Dostupno na: https://www.odraz.hr/wp-content/uploads/2020/10/globalni-ciljevi-odrzivog-razvoja-do-2030_web.pdf [citirano 5. 12. 2021.]
5. IFLA. Environment, Sustainability and Libraries Section. Dostupno na: <https://www.ifla.org/units/environment-sustainability-and-libraries/> [citirano 5. 12. 2021.]
6. IFLA Green Library Award. Dostupno na: <https://www.ifla.org/g/environment-sustainability-and-libraries/ifla-green-library-award/> [citirano 5. 12. 2021.]
7. Ana Zdravje, Ljubljana City Library. Šentvid Library – the Green Library: IFLA Green Library Award 2019. Dostupno na https://cdn.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/environmental-sustainability-and-libraries/documents/5_prezentacija.green_library_-_english.30.3.19_0.pdf [citirano 5. 12. 2021.]
8. Gradska knjižnica Rijeka. Silić Švonja, A. ZELDA: učenje o „zelenoj“ ljubljanskoj knjižnici. <https://gkr.hr/Magazin/Knjiznicaranje/ZELDA-ucenje-o-zelenoj-ljubljanskoj-knjiznici> [citirano 5. 12. 2021.]
9. Gradska knjižnica Rijeka. Panevėžys County Gabrielė Petkevičaitė-Bitė Library: Kako smo virtualno prošetali svijetom litvanskih knjižnica. Dostupno na: <https://gkr.hr/Magazin/Projektni-dnevnici/Panevezys-County-Gabriele-Petkevicaite-Bite-Library-Kako-smo-virtualno-prosetali-svijetom-litvanskih-knjiznica> [citirano 5. 12. 2021.]
10. Gradska knjižnica Rijeka. Pokretanje Zelenog kutka Gradske knjižnice Rijeka. Dostupno na: <https://gkr.hr/Magazin/Najave/Pokretanje-Zelenog-kutka-Gradske-knjiznice-Rijeka-uz-predavanje-Hocemo-li-ikad-vise-vidjeti-snijeg-u-Rijeci-bonus-radionica-3D-printanja-i-predavanje-o-prirodnim-sapunima> [citirano 5. 12. 2021.]
11. Gradska knjižnica Rijeka. Gasparini, D. Naš vrt među policama: Čajna gredica za prvi knjižničarski čaj. Dostupno na: <https://gkr.hr/Magazin/Osvrti/Nas-vrt-medu-policama-Cajna-gredica-za-prvi-knjiznicarski-caj> [citirano 5. 12. 2021.]
12. Gradska knjižnica Rijeka. Gasparini, D. Usjevi budućnosti: zašto i kako ćemo se sljedećih mjeseci u knjižnici baviti hidroponijskom stanicom. <https://gkr.hr/Magazin/Najave/Usjevi-buducnosti-zasto-i-kako-cemo-se-sljedecih-mjeseci-u-knjiznici-baviti-hidroponijskom-stanicom> [citirano 5. 12. 2021.]

13. Gradska knjižnica Rijeka. Gasparini, D. Hidroponski proces u knjižnici #1: sadnja u inkubator za klijanje. Dostupno na: <https://gkr.hr/Magazin/Knjiznicaranje/Hidroponski-proces-u-knjiznici-1-sadnja-u-inkubator-za-klijanje> [citirano 5. 12. 2021.]
14. Gradska knjižnica Rijeka. Gasparini, D. Hidroponski proces u knjižnici #2: presađivanje u hidroponsku stanicu. Dostupno na: <https://gkr.hr/Magazin/Knjiznicaranje/Hidroponski-proces-u-knjiznici-2-presadivanje-u-hidroponsku-stanicu> [citirano 5. 12. 2021.]
15. Gradska knjižnica Rijeka. Podijelimo dobre priče: stanica za razmjenu knjiga u Filodrammatici. Dostupno na: <https://gkr.hr/Magazin/Najave/Podijelimo-dobre-price-stanica-za-razmjenu-knjiga-u-Filodrammatici> [citirano 5. 12. 2021.]

Prikaz
Primljeno: 7. listopada 2021.
Prihvaćeno: 29. studenoga 2021.

Velika putovanja malih knjižnica

Knjižnična kulturna suradnja malih hrvatskih knjižnica u svijetu velikih

Dolores Paro-Mikeli¹

Gradska knjižnica Bakar

knjiznica@gkbakar.hr

Branka Miočić²

Narodna knjižnica i čitaonica „Halubajska zora“ Viškovo

sredisnja.marinici@gmail.com

Sažetak

Forumom knjižničara Kine i zemalja srednje i istočne Europe (1st China-CEEC Curators' Forum of Libraries Union 2018) u Hangzhou, NR Kini, započeta su velika putovanja malih knjižnica iz Republike Hrvatske koje su na prijedlog osoba visokog ugleda u knjižničarskoj struci dobile priliku predstavljati hrvatsko knjižničarstvo. Gradska knjižnica Bakar, Gradska knjižnica Vodice, Institut za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu i Narodna knjižnica i čitaonica „Halubajska zora“ Viškovo potpisnice su Unije o kulturnoj suradnji koja se odvija po Akcijskom planu

1 Dolores Paro-Mikeli, dipl. knjižničarka, ravnateljica Gradske knjižnice Bakar.

2 Branka Miočić, dipl. knjižničarka, ravnateljica Narodne knjižnice i čitaonice „Halubajska zora“ Viškovo.

u cilju poboljšanja usluga. Ravnopravno i s povjerenjem suradnja se nastavlja kroz treninge, edukacije, obuke, razmjene iskustava i dijeljenje resursa.

Ključne riječi: knjižničar, knjižnice, Unija, Forum, suradnja, zemlje članice, kultura, razmjena

1. Uvod

Priča seže u ne tako davnu 2018., kada je ministar kulture i turizma NR Kine uputio molbu zagrebačkom Institutu za etnologiju i folkloristiku za nominacijom pet hrvatskih knjižnica koje će predstavljati svoju domovinu u svijetu knjižničarstva na 1. Forumu knjižničara Kine i zemalja srednje i istočne Europe, u Kini.

1.1. 1st China-CEEC Curators' Forum of Libraries Union 2018

Na Forumu su sudjelovali ravnatelji i predstavnici nacionalnih, narodnih i specijalnih knjižnica iz 16 zemalja srednje i istočne Europe (Albanija, BiH, Bugarska, Češka, Estonija, Mađarska, Latvija, Litva, Makedonija, Crna Gora, Poljska, Rumunjska, Srbija, Slovačka, Slovenija, Hrvatska) te predstavnici Kine.

Hrvatske predstavnice u Kini, sudionice Foruma, bile su: Gradska knjižnica Bakar (ravnateljica Dolores Paro-Mikeli), Gradska knjižnica Vodice (Martina Tabula), Knjižnica Instituta za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu (Zrinka Radašević) te Narodna knjižnica i čitaonica „Halubajska zora“ Viškovo (ravnateljica Branka Miočić).

Dolazak u Hangzhou, glavi grad kineske pokrajine Zhejiang, bio je zadivljujuće impresivan, dočekom ugodnih i nevjerojatno mladolikih domaćina. Grad koji ima gotovo devet milijuna stanovnika i povijest dugu 2200 godina odlikuje se brojnim titulama (kineski najsretniji grad, najbolji turistički grad, glavni grad kineske e-trgovine). Kineska dobrodošlica nastavlja se smještajem u glasovitom hotelu Sorl, uz ugodne i iznimno ljubazne domaćine, bogatu i tradicionalnu kinesku hranu, šetnju gradom uz rijeku Quiantang. Prvi dan službenog dijela započinje svečanim otvaranjem Foruma i Okruglim stolom o kulturnoj suradnji, gdje je Hrvatsko knjižničarstvo predstavila i zastupala mlada knjižničarka iz Gradske knjižnice Vodice, kolegica Martina Tabula. Po potpisivanju članstva Unije i predstavljanja članica Unije, slijedi obilazak grandiozne Hanzhou Public Library.

Forum knjižničara Kine i zemalja srednje i istočne Europe (1st China-CEEC Curators' Forum of Libraries Union 2018), održan na visokoj nacionalnoj i međunarodnoj razini, uz uvažene sudionike, kineske ministre i visoke dužnosnike iz područja kulture i knjižničarstva, u organizaciji Gradske knjižnice Hangzhou, ugostio je i posebne uzvanice i

Slika 1. Forum knjižničara Kine i zemalja srednje i istočne Europe
(1st China-CEEC Curators' Forum of Libraries Union 2018)

glavne gošće: predsjednicu IFLA-e Gloriju Perez-Salmeron, vicepredsjednicu Udruženja knjižnica Kine Liu Xiaoqin, zamjenicu direktora Nacionalne knjižnice u Poljskoj, Katarzynu Slaska.

Hrvatsko knjižničarstvo predstavile su četiri knjižnice – članice i potpisnice Unije o kulturnoj suradnji: u uvodnoj raspravi i osvrtu na *Izjavu o uspostavljanju zajednice knjižnica NR Kine i zemalja srednje i istočne Europe* (*Statement on Establishment of China-CEEC Libraries Union*), u panel-raspravi *Knjižnice i zaštita kulturnih dobara* (*Libraries and Protection of Cultural Heritages*) te u diskusiji i pogledima na *Akcijski plan zajednice Kine i zemalja srednje i istočne Europe za 2019. i 2020. godinu* (*Action Plan on China-CEEC Libraries Union (2019-2020)*).

Hrvatsko knjižničarstvo predstavljeno je na primjerima naših knjižnica i kroz općeniti prikaz knjižničarstva u Hrvatskoj, kroz zajednički pripremljene diskusije i prezentacije (svih četiriju knjižnica), gdje je Hrvatsku, na visokom i stručnom nivou, prezentirala kolegica Martina Tabula.

Žalosti nas što je kulturna suradnja među zemljama članicama u našim primjerima unaprijed ograničena nedostatnim financijama i nedovoljnim brojem stručnog osoblja (izazovi malih knjižnica) i time limitirana na razmjenu iskustava jedino uporabom suvremene tehnologije.

Za usporedbu, ljubazni domaćin i glavni organizator 1. Foruma, Gradska knjižnica Hangzhou (*Hanzgzhou Public Library*) matična je knjižnica u pokrajini Zheijang koja na površini od 43.860 m² postoji od 1958., s fondom od 5.520.582 knjiga, 40.000 drevnih,

Slika 2. Predstavnice hrvatskih knjižnica potpisnica Unije:
Zrinka Radašević, Branka Miočić, Dolores Paro-Mikeli i Martina Tabula

raritetnih knjiga, opslužuje 9 milijuna stanovnika. Članica je Međunarodne federacije knjižničarskih udruga i ustanova (IFLA) i prva knjižnica članica upravnog centra *Online Computer Library Center* (OCLC) u Kini.

Upoznavanje knjižnica, mogućnosti i stanje u pojedinim zemljama, mogućnosti programa i suradnje, bile su teme 2. dana Foruma u sklopu kojega je na Okruglom stolu Knjižnice i zaštita kulturne baštine (*Libraries and Protection of Cultural Heritages*) predstavnicima hrvatske delegacije Martina Tabula ponovo zastupala i predstavila sve četiri knjižnice, članice Unije.

Zaključci Foruma ujedno su i prijedlozi kulturne suradnje: javni *online* katalog (OPAC) za članice Unije, razmjena literature – međuknjižnična posudba, razmjena knjižničnog osoblja, stručna obuka osoblja, razmjena kulturnih aktivnosti, Unija kao pokretač promocije i promidžbe svih članica, Članice kao pokretači promocije i promidžbe Unije i, kao ugodno iznenađenje, Gradska knjižnica „Brakja Miladinovci“ u Skopju ponudila se biti domaćinom sljedećeg, 2. Foruma 2020. godine.

Četiri hrvatske knjižnice – članice Unije, uputile su Prijedlog kulturne suradnje:

da naša zemlja sudjeluje u kulturnoj suradnji među knjižnicama u zemljama Unije i to na nacionalnom nivou, predvođena krovnom knjižničnom institucijom – NSK u Zagrebu, uz podršku Ministarstva kulture RH, Hrvatskog knjižničnog vijeća, kao i Hrvatskog knjižničarskog društva.

Slika 3. Martina Tabula izlaže o hrvatskom knjižničarstvu

Slika 4. Ministar kulture NR Kine s hrvatskim predstavnicama

Pisane molbe upućene su svima imenovanima i navedenima. Naš skromni udio u promicanju kulturne suradnje zasad se očituje u izvještavanju o boravku u Kini, o prelijepoj i besprijekornoj dobrodošlici domaćina, na našim internetskim stranicama, *Facebooku*, kroz prezentacije i izlaganja na stručnim skupovima, kroz izložbe, člancima u stručnim i lokalnim glasilima.

Posljednji dan 1. Foruma posvećen je kulturnoj baštini i nacionalnom ponosu zemlje domaćina, posjetom budističkom hramu Lingyin (Língyīn Sì), koji datira od 326. godine prije Krista i jedan je od najpoznatijih budističkih samostana u Kini, izletom brodom po jezeru *West Lake* koje je pod UNESCO-ovom zaštitom te posjetu Kineskom nacionalnom muzeju svile u Hangzhou, najvećem muzeju svile na svijetu (1992.).

Slika 5. Hrvatske predstavnice ispred Gradske knjižnice u Hangzhou

1.2. Varšava, Poljska (21. do 24. 10. 2019.)

Suradnja među zemljama članica nastavlja se u Poljskoj. Ljubazni poljski kolega Pawel Braun, i sam sudionik foruma u NR Kini, ugošćuje nas organizirajući sa svojim kolegama suradnicima besplatni četverodnevni trening u Nacionalnoj knjižnici (*Biblioteka Narodowa*) na koji nas je osobno pozvao ravnatelj Nacionalne knjižnice u Poljskoj, kolega Mikolaj Baliszewski.

Polaznici treninga, uz domaćine, naši su kolege iz NR Kine, Republike Slovenije, Republike Makedonije, Republike Bosne i Hercegovine..., a Hrvatsku predstavljaju Gradska knjižnica Bakar i Narodna knjižnica i čitaonica „Halubajska zora“ Viškovo.

Slika 6. Gradska knjižnica u Hangzhou – *Reading pavilion*

Slika 7. Polaznici treninga s domaćinima u jednoj od narodnih knjižnica u Varšavi

Upoznajemo najveću knjižnicu u Poljskoj, nacionalnu knjižnicu u Varšavi, čiji je osnivač i vlasnik Ministarstvo kulture i nacionalne baštine. Kroz mnoštvo raznovrsnih predavanja doznajemo o: knjižničnim zakonima i propisima, autorskom pravu i iznimkama, umreženim knjižničnim uslugama, uslugama digitalnih knjižnica, o digitalizaciji, konzerviranju i restauraciji vrijednih starih knjiga – rariteta, o sakupljanju nacionalnog blaga izgubljenog u Drugom svjetskom ratu, o današnjem suvremenom knjižničarstvu i novim knjižničnim resursima kao što su digitalizacija, odabir i očuvanje, e-publikacije, digitalno čuvanje. Zadivljujuća je energija i ustrajnost kojom su Poljaci posvećeni pronalaganju, povratu, obnovi i trajnom očuvanju i do najsitnijeg svjedočanstva nacionalnog

Slika 8. Dolores i Branka u Nacionalnoj knjižnici u Varšavi

identiteta. Upravo u tome ova je knjižnica vodeća u očuvanju nacionalne baštine, uz sve ostale mnogobrojne i raznovrsne knjižnice koje su važan i nezaobilazan čimbenik u očuvanju i stvaranju nacionalnog identiteta.

U obilasku mnogih knjižnica posjećujemo narodne, znanstvene, školske i dječje, specijalne knjižnice.

U organiziranom razgledu Varšave uz stručno vodstvo doznajemo o strahovitoj povijesnoj ratnoj prošlosti, pogotovo u Drugom svjetskom ratu, kada je grad do temelja razoren. Današnja Varšava zaslužuje svako divljenje. Grad i zemlja koji su ostali bez dokumentirane povijesti, od 1980. je na UNESCO-ovu popisu mjesta svjetske baštine (povijesno središte Varšave (*Starego Miasto*) kao jedinstven primjer poslijeratne obnove starog središta grada). U razgledu starog srednjovjekovnog grada, trga, povijesnih kuća, utvrda, vjerskih građevina, kraljevskog dvorca, teško je povjerovati u takvu izvrsnost obnove u izvornom stilu. Posjećujemo i najstariju knjižnicu u palači Commonwealtha, Spomenik židovskom getu, Varšavski geto i najveći gradski park i Kraljevske toplice (*Park Łazienkowski*) iz 17. stoljeća, a Varšavsku sirenu (14. st.), simbol grada, pronalazimo posvuda.

Naše druženje i oproštaj do ponovnog susreta u Republici Makedoniji završava u staroj gradskoj jezgri u starinskoj izvornoj gostionici uz domaće nacionalne delicije.

1.3. 2nd China-CEEC Curators' Forum of Libraries Union 2021 (Republika Makedonija, Skopje, 13.-14. listopada 2021.)

U skopskoj gradskoj knjižnici „Brakja Miladinovci“ održat će se 2. Forum, koji će se, nažalost, zbog situacije povezane uz koronavirus, održati u hibridnom modelu. Naime, Republika Makedonija trebala je biti zemljom domaćinom već protekle godine, kada smo se zatekli u raznoraznim ograničenjima uzrokovanih epidemioloških mjerama, pa će Forum biti održan ove godine kao dvodnevna internetska konferencija putem platforme Zoom. Teme su aktualne i izazovne: od *Integracija knjižnica u postepidemijskom dobu*, preko *Razvitka javnih knjižnica*, *Izgradnje pametnih knjižnica*, *Razvitka knjižnica uz integraciju tradicije i inovacije* do razmatranja *Postepidemijskog razdoblja kroz promicanje čitanja, znanja, globalizacije*.

O drugoj i četvrtoj temi prezentirat će objedinjene tri hrvatske knjižnice: Gradska knjižnica Vodice, Gradska knjižnica Bakar i Narodna knjižnica i čitaonica „Halubajska zora“ Viškovo, prezentacijama kojih će nositeljica ponovno biti, provjereno izvrsna, kolegica Martina Tabula.

Slika 9. Na predavanju u Nacionalnoj knjižnici u Varšavi

2. Zaključne misli

Putovanja šire vidike, obogaćuju novim iskustvima i doživljajima, novim prijateljstvima. Stručna su putovanja doprinos struči. Vrijedne razmjene iskustava i znanja ispunjavaju entuzijazmom, empatijom i dobrom energijom kojom oplemenjujemo svoje radno okruženje i sve kojih se dotiče. Tako je i kulturna suradnja među potpisnicima Unije u razmjeni iskustava među knjižnicama velik doprinos knjižničarstvu u poboljšanju knjižničkih usluga za zadovoljnijeg korisnika.

Prikaz
Primljeno: 11. listopada 2021.
Prihvaćeno: 3. studeni 2021.

***Femme fatale* i opsesivni poremećaj ljubavi, ili drugačiji Werther**

Elda Pliško Horvat¹

TSS – S.M.S.I. Dante Alighieri Pula – Pola

elda.plisko-horvat@skole.hr

Sažetak

Debata kao jedan od najčešće korištenih raspravljачkih formata u odmjeravanju komunikacijskih i interpretacijskih vještina sve se češće koristi kao metoda kojom se potiču čitalačke kompetencije i kritičko mišljenje. Školska knjižnica u suvremenoj školi zauzima ključno mjesto u primjeni inovativnih metoda učenja i poučavanja, stoga i u ovom kontekstu postaje mjesto osmišljavanja i provedbe ove nimalo jednostavne aktivnosti. Kao nastavna metoda primjenjiva je u svim područjima, osobito pri obradi lektirnih naslova, budući da se odabirom intrigantne i provokativne teze potiče učenike na proaktivno čitanje i argumentirano iznošenje misli. U radu ću prikazati debatu na primjeru obrade djela „Patnje mladog Werthera“ J. W. Goethea u trećem razredu gimnazije.

Ključne riječi: debata, školska knjižnica, dubinsko čitanje

1 Elda Pliško Horvat prof., dipl. knjižn., str. suradnik savjetnik.

1. Debata u nastavi

Debata je jedan od češćih alata koji se redovito koristi u nastavi književnosti² te oblikuje i realizira u suradnji sa školskom knjižnicom, čime školska knjižnica (p)ostaje topos u metaforičkom i nmetaforičkom smislu, jer je izvorište drugačijeg i kreativnijeg. Pokazuje svoju svrhovitost u smislu razvijanja kritičkog mišljenja, primjene govorničkih vještina, spretnosti debatanata u pronalasku argumenata za pobijanje protivničke teze (osobito u slučaju kad se teza koju zastupamo ne podudara s našim stavovima, pa govorničke i misaone sposobnosti postaju još kompleksnije!), sposobnosti upravljanja vremenom, emocijama i sukobom te, osobito, poticanja na čitanje lektirnih naslova, koji i nisu najomiljenije štivo našim učenicima. U ovom ću prikazu iznijeti iskustvo s trećim razredom gimnazije, kada sam u suradnji s nastavnicom Hrvatskog jezika organizirala debatu na temu Goetheova djela „Patnje mladog Werthera“. Ovaj se tip suradnje njeguje već godinama na obostrano zadovoljstvo: mijenjaju se razredi, književna djela, teze, ali ono što je stalno u ovom procesu jest kontinuitet, budući da se ovakav način rada pokazao izrazito poticajnim i privlačnim za učenike koji iskazuju zadovoljstvo i zainteresiranost za ovakav oblik rada, i to osobito oni neskloni čitanju uopće, a posebice čitanju lektire. Možda je razlog popularnosti debate njezina sveprisutnost u javnom prostoru, kada se zna desiti da vješto baratanje argumentima i protuargumentima potencijalno kristalno jasnu situaciju pretvara u dvosmislenu i kaotičnu.

2. Debata – alat za dubinsko čitanje

No, vratimo se našem slučaju. Zašto biramo ovu raspravljačku metodu, a ne, primjerice, okrugli stol? Pa, upravo zato što su naši učenici nenavikli na ovakav način rada koji zahtijeva i omogućuje iskazivanje vlastitih stavova, naravno, uz pomoć argumenata (u ovom su slučaju to citati iz djela ili popratne literature), zato što su naši učenici navikli na reproduciranje informacija (što ne podrazumijeva znanje!), pa postaju nevješti ako situacija od njih zahtijeva oblikovanje vlastita stava, analizu i zaključivanje, odnosno, radi se o metodi kojom se ubrzava naše razumijevanje pročitanoog teksta. Naime, upravo stoga što se radi o strogo definiranoj strukturi s precizno definiranim zadacima i vremenikom, debata zahtijeva aktivno sudjelovanje svakog učenika. Vještina razvijanja određene ideje u svrhu podupiranja vlastita stava ili pobijanja tuđeg, obrazlaganje i tumačenje navedenih misli, pomno praćenje tuđih navoda i promptno reagiranje, argumentirano zagovaranje vlastitih ideja, a usto poštovanje i uvažavanje protivnika, samokontrola i

2 Zelenjak, R. Debata: razvijanje kritičkog mišljenja i jezičnih vještina. // Varaždinski učitelj: digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje 4, 5(2021). [citirano: 2021-10-11]. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=358521

emocionalna inteligencija, ispravna uporaba standardnog jezika, sve su to karakteristike koje, uz brojne druge, ukazuju na to da je debata višestruko koristan alat primjenjiv i u drugim predmetima, a ne isključivo u nastavi materinskoga jezika. Ipak, ono što je nama kao knjižničarima od primarnog značaja jest činjenica da se debatom vraćamo čitaču koji se transformira u čitatelja, jer sudjelovanje u takvom tipu sučeljavanja podrazumijeva temeljito poznavanje materije, u ovom slučaju književnog djela. Od svih sudionika zahtijeva pomno iščitavanje određenog naslova, čime se ističe *neophodnost čitanja za značenje, a ne na brzinu, letimičnog čitanja*³, što je vrijednost koja se u digitalnom svijetu sve više zanemaruje i koju bismo sve više i češće morali stimulirati, kako ovaj oblik čitanja ne bismo u potpunosti iskorijenili. A upravo je to jedna od najbitnijih zadaća školske knjižnice: sačuvati i podržati čitatelja!

3. Debata – pripremna faza

Već ustaljeni način suradnje moje zadatke kao školske knjižničarke definira kroz strukturiranje debate i pomnu analizu svih njezinih dijelova te postavljanje teze na osnovi lektirnog naslova koji je odredila nastavnica Hrvatskog jezika, a koja prethodno priprema učenike za sudjelovanje, dijeli ih u skupine prema ulogama koje će imati u debati (afirmacijska i negacijska skupina, mjerac vremena/sudac, publika s pravom glasa u otvorenom dijelu rasprave). Osmišljavanje teze uvijek je najzahtjevniji dio posla, budući da teza mora biti u dovoljnoj mjeri intrigantna, poticajna za obje ekipe, pomalo provokativna i, prije svega, zanimljiva učenicima koji će se u svrhu njezine obrane, kao i pri iznošenju sudova, moći poslužiti ne samo izvorima iz književnog predloška već i povezati ga sa zbiljskim svijetom⁴. Doživjeti i oživjeti književno djelo kroz vlastitu prizmu, postati dio tog svijeta kako bismo mu pristupili na vlastiti način, nije li to ono čemu svaki autor teži, a takvom bismo odnosu s tekstem / prema tekstu trebali težiti mi, knjižničari i učitelji. Podupirati vlastito iskustvo literarnog doživljaja na osnovi pročitano g teksta!

4. Debata u slučaju Werther

Teza Wertherova ljubav zapravo nije ljubav, to je opsesivno, bolesno stanje opijenosti nezrelog zanesenjaka vlastitim snovima i iluzijom pokazala se izrazito sadržajnom i poticajnom i za afirmacijsku i za negacijsku skupinu, budući da su obje skupine vrlo vješto i argumentirano branile svoje stavove i pobijale tuđe. Roman „Patnje mladog Werthera“

3 Wolf, M. Čitatelju, vrati se kući: čitateljski mozak u digitalnom svijetu. Zagreb: Naklada Ljevak, 2019, str. 50.

4 Zelenjak, R. Nav. djelo.

uglavnom se kod mlade generacije čitatelja percipira kao „sladunjava priča o nesretnoj ljubavi“, pri čemu se zanemaruje čitav niz sadržajnih, idejnih i jezičnih slojeva, pa i tehnika teksta u tekstu, što, usput govoreći, možemo povezati s tehnikom hiperteksta u suvremenoj tehnologiji. Pažljivim, temeljitim iščitavanjem, neophodnim za aktivno učešće u debatiranju, postupno se otkrivaju skriveni slojevi koje su učenici, promišljeno i znalački, artikulirali kroz niz ideja, ostvarivši intrapersonalni odnos s tekstem⁵. U prilog zadanoj tezi učenici su naveli pretjeranost i neumjerenost u Wertherovu doživljaju Lotte (anđeoski lik, tjelesna ljepota, dobrota, umjerenost, besprijekorno ponašanje), dok su se zastupnici antiteze ovome suprotstavili navodima koji ne govore u prilog Wertherovim tvrdnjama, pa su učenici uočili činjenicu da Lotta odlazi s Wertherom na ples i ostavlja braću i sestre i vraća se tek pred jutro, skoro cijelu noć pleše s njime iako je zaručnica drugoga, nastavlja se družiti s njime ne nastojeći ograničiti njegove posjete i sl., što pak ukazuje na to da je Lotti godila Wertherova pažnja te da ne zazire od njegova udvaranja. Afirmacijska skupina je potom svoju tezu o postupnom razvoju nezdrave zaljubljenosti raščlanila u nekoliko etapa, govoreći pritom o kliničkoj depresiji i opsesivnom poremećaju ljubavi te je prikazala kao bolest koja se iz stanja bez simptoma u vrlo kratkom roku pretvara u izrazito razarajuću, koja se više ne može (iz)liječiti. Argumente protiv negacijska skupina pronašla je u definiranju Lotte kao femme fatale, čija žrtva nije samo Werther, već i nesretni pisar kod Lottina oca, Heinrich. To je žena koja, kako slikovito ocjenjuje jedan od učenika, Werthera razvlači „poput žvake“, sve dok se ne pretvori u vlastitu sjenu, nesposobnu da upravlja vlastitim životom. Iz radosne znatiželjne mlade osobe on se pretvara u umornu, otupjelu, tragičnu osobu vrijednu sažaljenja, koja poticaj svojim idejama nalazi u mističnom Ossianu.

5. Debata – povratak čitatelja knjizi

Učenici su u dvosatnom debatiranju naveli još niz kvalitetnih argumenata i protuargumenata služeći se citatima, čime se još jednom ukazalo na to da se nepravednom i neopravdanom pojednostavljuvanju djela može suprotstaviti analitičko i promišljeno čitanje, čime učenici dolaze do samostalne interpretacije, uče se pravilnom, korektnom reagiranju i argumentiranom odabiru citata, što upućuje na kompetentan i zreli odnos čitatelja s tekstem⁶. Zapravo, izjava jedne učenice o tome da će upravo ovo djelo između svih lektira koje je morala pročitati najduže pamtili jer mu je drukčije pristupila i drugačije ga obradila, govori u prilog tezi da je debata izvrstan alat u promicanju dubinskog čitanja. Kompetentno, usredotočeno čitanje rezultira promišljenim, kvalitetno artikuliranim

5 Visinko, K. Čitanje, poučavanje i učenje. Zagreb: Školska knjiga, 2014., str. 127.

6 Wolf, M. Nav. djelo, str. 217.

uobličavanjem stavova, odnosno pridonosi otkrivanju višeslojnosti književnog djela i, u konačnici, povratku čitatelja knjizi⁷.

6. Literatura

Goethe, J. W. Patnje mladog Werthera. Zagreb: Školska knjiga, 1974.

Visinko, K. Čitanje, poučavanje i učenje. Zagreb: Školska knjiga, 2014.

Wolf, M. Čitatelju, vrati se kući: čitateljski mozak u digitalnom svijetu. Zagreb: Naklada Ljevak, 2019.

Zelenjak, R. Debata: razvijanje kritičkog mišljenja i jezičnih vještina. // *Varaždinski učitelj: digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje* 4, 5(2021). [citirano: 2021-10-11]. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=358521

⁷ Isto, str. 91.

